

**UNIVERSITETET
I OSLO**

Makt og avmakt i Franz Kafkas *Das Schloß*

**Abderrahim Mokhtari
Vår 2006**

Hovedoppgave i Litteraturvitenskap

Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk

Forord

Jeg har lyst til å bruke forordets tilgjengelighet til å takke visse mennesker. Takk til Mustapha for økonomisk støtte, og til alle mine venner, Helge Martin, Torgeir, Jan, Rune, Eivind, Helge Hiram, Øystein og Brigit.

Men denne oppgaven er først og fremst et resultat av bidraget fra tre kvinner. Når man leser Kafka over en periode havner man i et rhizom. Derfor vil jeg takke Irene for hennes menneskelige, fantastisk faglige og ikke minst humane væremåte. Min kjæreste og kone Hedvig for alt det skjønneste jeg noen sinne har sett, og til slutt Eva Britt for hennes pågangsmot.

Oslo, mai 2006

Abderrahim Mokhtari

Sammendrag

Jeg leser Franz Kafkas roman *Slottet/ Das Schloß* som en roman om makt. Landmåleren K. er blitt tilkalt til slottet og landsbyen som ligger under det. Når K. ankommer landsbyen viser det seg at han likevel ikke har noen jobb, og hele hans kamp for å komme inn i den lovte stillingen utgjør handlingen i romanen. Under K. s streben for å komme i samtale med en embetsmann fra slottet, møter han en del mennesker fra landsbyen. Gjennom disse møtene får leseren et innblikk i historisiteten, praksisene, og menneskenes anskuelser både i slottet og landsbyen.

Jeg ser på K. som et barn som går gjennom en sosialiseringsprosess, der han blir stilt overfor normer og riktige væremåter, men K. nekter å bli en del av landsbyboernes diskurs og verdensbilde. Ut fra Foucaults maktteori kan vi se K. som en opposent til den herskende diskursen i landsbyen som er med på å danne maktrelasjoner. Jeg støtter meg også til Gilles Deleuzes og Felix Guattaris politiske lesning av Kafka, og på Bourdieus mer sosiologiske metode med begrepene *sosialt rom*, *habitus* og *kulturell kapital*.

Sett i et annet perspektiv kan slottet tolkes som et bilde på sykdom og død, og K. s streben for å komme inn i slottet kan tolkes som en eksistensiell kamp. Dette prosjektet er vellykket. Jeg tolker fortellingen slik at K. til slutt kommer inn i slottet. Dette gjør jeg ut fra samtalen mellom K. og embetsmannen Bürgel i slutten av romanen. Under samtalen med Bürgel, hvis navn kan oversettes til norsk med en *liten borg*, er K. meget trett og avmektig. Avmaktaspektet tolker jeg som angst for døden, noe som er et gjennomgangsmotiv hos Kafka, og som også henspiller på at alle prosjekter vil være uavsluttede.

Innhold

Innhold	1
Kapittel 1: Maktens masker	3
1.1 Problemstilling	3
1.2 <i>Das Schloß</i> – Verk og resepsjon	4
1.2.1 Handlingsreferat	4
1.2.2 Narrasjonsmåte og komposisjon	4
1.2.3 Mottagelse og tolkninger	5
1.3 Innfallsvinkel	9
1.3.1 Metode og teoretisk ramme	9
1.3.2. K. og makt	11
1.3.3 ”Det riktige ordet” og den riktige relasjonen	12
1.4 Maktmotivet i <i>Das Schloß</i>	15
1.4.1 Habitus: Maktens manifestering i kroppen	15
1.4.2 Doxa og den fremmede	17
1.4.2 Maktens diskurs	18
1.4.3 Maktens natur i <i>Das Schloß</i>	19
1.4.4 Gestikk og makt som begjær i <i>Das Schloß</i>	21
Kapittel 2. Dannelseshistorien i <i>Das Schloß</i>	24
2.1 Møter: maktrelasjoner	24
2.2 Den fremmede	24
2.2.1 Landmålerens oppgave: å dele jord	29
2.2.2 Legen K.: Das bittere Kraut	30
2.3 Vertinnen	32
2.3.1 Vertinnens avmakt i forhold til slottet	33
2.3.2 K. – et barn	34
2.3.3 Barndomsblokker	37
2.4 Skolen	38
2.4.1 Læreren – banksystemets talsmann	40
2.4.2 K. – den frigjørende dialogens forkjemper	41
2.5 Hans	41
2.5.2 Narrasjonen i <i>Das Schloß</i>	42
2.5.3 Tematisk tolkning	43
2.5.4 Konklusjon	46
2.5.5 K. – et barn	48
2.6 Familien Barnabas	49
2.6.1 Makt som er knyttet til tiden	52
2.6.2 Det ”barnabaiske”	53
2.6.3 Barnabas’ far ”vor dem Gesetz”	53

2.7 Frieda	54
2.7.1 Overraskelsesmomentet	55
2.7.2 Overskridelsen av det private.....	55
2.7.3 Maktanalytisk vs psykoanalytisk lesning.....	58
2.7.4 Frieda som en objektivert størrelse	59
2.8 Ordføreren.....	60
2.8.1 Grammatikken.....	61
2.8.2 kulturell kapital	62
2.9 Oppsummering av møtene	62
Kapittel 3. Avmaktens maske.....	64
3.1 Slottet – døden	65
3.2 Bürgel – en liten borg	68
3.2.1 K. s avmakt- angst for døden	69
3.3 Medhjelperne	71
3.3.1 Artur.....	71
3.3.2 Jeremias.....	72
3.4 Klamm som skjebne.....	74
3.5 K. s utveier fra livet i slottets skygge.....	76
3.5.1 Frihet.....	76
3.5.2 Avslutning: K. fjerner sløret	78
Litteratur	84

Kapittel 1: Maktens masker

1.1 Problemstilling

Jeg vil lese Kafkas *Das Schloß* i lys av forskjellige maktteorier. Hovedsakelig vil jeg konsentrere meg om forholdet mellom de forskjellige figurene som opptrer i romanen. Disse figurene befinner seg i et sosialt nettverk uavhengig av klasse og rang, som er bestemt av forholdet til slottet. Det gjør det mulig å se på slottet og landsbyen som ett sosialt rom.

Min lesning av *Das Schloß* har to hovedmomenter. For det første vil jeg lese ut fra det sosiale planet, der jeg tolker K. som et barn som ikke har noen forståelse for de mekanismene som hersker i det sosiale rommet han befinner seg i. På dette planet viser K. oss menneskenes evne til å undertrykke seg selv, og i særlig grad der menneskene ikke er klare over maktens tilstedeværelse. K. anerkjenner maktens nærvær og sin egen mangel på makt, men hans prosjekt er samtidig en total benektelse av dette. Dette blir oss fortalt ganske tidlig i handlingen, og i samtalen med verten innrømmer K. at han ikke er mektig og at han ikke mangler respekt for de mektige, men ikke alltid vil innrømme det: "[...] mächtig bin ich nämlich, im Vertrauen gesagt, wirklich nicht. Und habe infolgedessen vor den Mächtigen wahrscheinlich nicht weniger Respekt als Du, nur bin ich nicht so aufrichtig wie Du und will es nicht immer eingestehn." (16) K. s forhold til landsbyen kommer tydelig frem her. Jeg tolker bevegelsene K. foretar seg fra vertinnens fang, via lærerens pekefinger til stillingen som vaktmester som en sosialiseringsprosess. Alle representerer plasser der individet utformes og disiplineres. I kapitlene "Hans" (kapittel 13) og "Bürgel" (kapittel 23) vil jeg vise at K. kommer til å lykkes med sitt prosjekt som går ut på å komme inn i slottet.

Det andre hovedmomentet er at jeg leser slottet som et bilde på død og sykdom. Her tar jeg utgangspunkt i samtalen mellom K. og embetsmannen Bürgel i slutten av romanen, for deretter å gå tilbake i handlingen og behandle de tekstpartiene der slottet blir fremstilt som noe annet enn det det utgir seg for å være, nemlig som et bilde på død og sykdom. Med inndelingen mener jeg ikke at handlingen er delt mellom disse to planene, men de

eksisterer side ved side, og denne sameksistensen gjør *Das Schloß* til et meget komplisert verk. Makten utspiller seg på det første planet og avmakten viser seg på det andre planet, og forsterkes i siste del.

1.2 *Das Schloß* – Verk og resepsjon

1.2.1 Handlingsreferat

Kafkas roman *Das Schloß* handler om K., en mann som hevder å ha fått tildelt en stilling som landmåler i et landlig samfunn. Han ankommer denne landsbyen sent på kvelden. I vertshuset tar han til takke med en høysekk å sove på. Han blir vekket, og handlingen tar etter hvert en absurd, surrealistisk og humoristisk vending. Det viser seg at K. likevel ikke har noen jobb, og hele hans kamp virker som en tilsynelatende streben etter den lovte stillingen, som utgjør handlingens ytre ramme. Om hans tidligere fortid vet vi ingenting, bortsett fra at han har reist en lang vei fra kone og barn, og at han har planlagt å reise tilbake etter å ha utført arbeidet: ”Wenn man wie ich so weit von Frau und Kind reist, dann will man auch etwas heimbringen.” (14). Denne opplysningens verdi forsvinner underveis og K. hengir seg til å tilpasse seg de utfordringene som møter ham i landsbyen, samtidig som han prøver å komme inn på slottet.

1.2.2 Narrasjonsmåte og komposisjon

Jeg har lest de utgavene av Kafkas tekster som Malcom Pasley har utgitt på Fischer Verlag, sjette utgave 1998. Disse tekstene er basert på forfatterens håndskrift og har utelatt de tekstpartiene som Max Brod hadde tilføyet teksten. I tillegg bruker jeg Max Brods første utgave fra 1946. Jeg støtter meg også til den norske utgaven som er oversatt av Carl Fredrik Engelstad som er utgitt av De norske Bokklubbene fra 1996. Romanen er fordelt i henholdsvis 25 kapitler i den tyske utgaven og 20 i den norske oversettelsen. De fleste kapitlene har en tittel som peker enten mot en biperson i handlingen eller en plass som hovedpersonen skal til.

Vi har å forholde oss til en aural eller heterodiegetisk tredjepersons forteller.

Fortelleren er tett knyttet til K. og leseren er og forblir uvitende om forhold der K. ikke er

tilstede. Fortelleren synes å stå utenfor handlingen, men i visse situasjoner trenger han inn i dialoger og overtar stemmen til K. s fordel. Et eksempel på dette finnes i K. s og Pepis dialog i siste kapittel i romanen, der fortelleren trenger inn i handlingen og overtar Pepis svarreplikk: ”»Doch«, sagte Pepi plötzlich lebhaft werdend [...]” (369). Pepi og K. hadde en direkte samtale der de omtalte hverandre med «du», mens plutselig blir Pepi omtalt i tredjeperson av fortelleren. Fortellerteknikken blir også komplisert i et annet kapittel som heter ”Hans” og som jeg vil komme tilbake til senere.

1.2.3 Mottagelse og tolkninger

Jeg er bevisst om spenningsforholdet mellom verket som autonomt og som *fait sociale* som gjelder ethvert kunstverk. Jeg er også av den oppfatning at for å kunne forstå et verk, er man nødt til å ha en viss forståelse av verkets kontekst. Men min lesning av verket er tematisk og baserer seg kun på selve verket, bortsett fra noen få henvisninger til Gustav Janouch, som var sønn til en av Kafkas kollegaer i forsikringsselskapet og som utviklet et vennskapsforhold til Kafka. Deres samtaler har Janouch utgitt senere i boken *Samtaler med Kafka*. Derfor vil min lesning av *das Schloß* være kun en av mange måter å tilnærme seg en forståelse av dette verket.

Franz Kafkas biografier er utallige. Ernst Pawel skriver i sin biografi *A life of Franz Kafka* fra 1984 at Kafkalitteraturen er på over 15000 bind. Mye av denne litteraturen har en nesten identisk åpning, som lyder omtrent slik: ”Kafka er født i 1883 i Praha, av tysktalende prager-jødisk familie og døde i et sanatorium ved Wien av strupehodetuberkulose i 1924”. Mye av plassen i disse biografiene er viet til hans forhold til kvinner og til faren Hermann, som blir fremstilt som en tyrannisk far. Kafka etterlot seg en del prosatekster og tre romaner. Som kjent adresserte han sitt testament til sin beste venn Max Brod, der det stod at Brod skulle tilintetgjøre manuskriptene. Brod fulgte ikke vennens ønske, men publiserte disse etterlatte tekstene.

Franz Kafka tok doktorgrad i jus og jobbet i et forsikringsselskap ved skadeavdelingen. Han hadde stor interesse for lesing og skriving og var en flittig dagbok- og brevscribent. Her avslører han sine litterære helter, verdt å nevne: Flaubert, Dostojevskij, Walser og

Kierkegaard. Mens han levde fikk han publisert novellene «Dommen», «Forvandlingen», « I straffekolonien» og «En sultekunstner» mellom 1912 og 1924.

Den aller første biografien om Kafka er Max Brods *Franz Kafka*. Ernst Pawels *A life of Franz Kafka* (1984) er en senere biografi som regnes i dag som en korrigerende av tidligere mistolkninger. Heinz Politzers *Franz Kafka, Parable and paradox* (1962) er en psykoanalytisk lesning av Kafkas tekster. Harold Blooms lesning av Kafka i *Vestens litterære kanon: mesterverk i litteraturhistorien* (1996) er en religiøs tolkning der han blant annet tolker symbolikken rundt slottet ut fra den jødiske Loven. I sitt etterord til den norske utgaven *Etterlatte fortellinger og skisser* (1996) skriver oversetteren Trond Winje treffende:

Sionister så på ham [Kafka] som religiøs tenker, nærmest som en hellig, franske surrealistene omfavnet ham som absurdistisk nihilist, under siste verdenskrig ble hans diktning sett på som profetisk beskrivelse av Det Tredje Rikets grusomheter. Senere kom sosialrealister og pekte på hans sterke skildringer av klassekampen, endelig ble hans diktning betraktet som en visjonær skildring av ettpartistatens totale byråkrati der alle mennesker ble *funksjonærer* i en uvirkelig verden. (Kafka 1996: 222)

Hva blir igjen av Kafka når en har tatt til seg denne Kafkaresepsjonen? Jo: ”den depressive, kuede og uendelig triste Kafka-figuren [...]. Kafkas forhold til faren, til søstrene, til sine kvinner, alt settes i en ramme av ødipale strukturer der Kafka blir et eksemplarisk psykoanalytisk *kasus*.” skriver Knut Stene-Johansen i sitt forord til Deleuze og Guattaris Kafka-bok, og det kan stå som et svar til alle disse fortolkerne.

Romanene Kafka har skrevet er *Mannen som forsvant* (*Der Verschollene*), også kjent som *Amerika*, *Prosesen* og *Slottet*, og disse blir ofte omtalt som uferdige tekster. Her vil jeg komme med en innvending, for i hvilken grad er de uferdige? Det genuine med Kafkas tekster er etter min mening at de omhandler temaer som er uendelige og er åpne for en ubegrenset diskusjon, slik Deleuze og Guattari uttrykker det: ”Det uavsluttede er ikke lenger fragmentært, men grenseløst.” (Deleuze & Guattari 1994:120) Hovedpersonen Karl Rossmann i *Amerika* ”som var blitt sendt av sted til Amerika av sine stakkars

foreldre fordi han var blitt forført av en tjenestepike og hadde fått barn med henne [...]” (Kafka 1992: 7) er en typisk moderne Odyssevs. Det er selve reisen som har karakter av å være ufullendt og ikke hva som kommer til å skje ham videre. Å kalle verket for ufullendt er en uholdbar påstand og et slikt syn begrenser seg kun til formen, mens innholdet blir skjøvet til side. Walter Benjamins essay, som ble utgitt på tiårsdagen for Kafkas død, plukker opp akkurat denne essensen som er blitt tilsidesatt i mye av Kafkalitteraturen. I *Amerika* finner Benjamin et teater som Kafka i sitt verk kaller for friluftsteatret i Oklahoma. Benjamin ser dette teatret som en nøkkel til verkets ”kodeks av gester”:

[...] et stort antall av Kafkas mindre studier og historier først trer fram i sin fulle belysning når man så å si legger dem inn som akter i friluftsteatret i Oklahoma. Først da vil man se klart at hele Kafkas verk utgjør en kodeks av gester, som på ingen måte har en sikker symbolsk betydning for forfatteren fra først av, men som snarere settes inn i stadig nye sammenhenger og forsøkskjeder for å avdekke en slik betydning. (Benjamin 1991: 143)¹

Til tross for at Josef K. blir henrettet ved at han blir stukket ned med en kniv, er *Proessen* også et ufullendt verk ifølge mye av Kafkalitteraturen som foreligger i dag. Dette begrunnes ofte med de seks fragmentene som er blitt funnet og som forfatteren ikke hadde plassert inn i romanen, men slutningen bunner egentlig i Kafkas brev til vennen Max Brod der han omtaler manuskriptet som ufullendt og upubliserbart.

Når det gjelder *das Schloß*, kommer jeg til å lese det som et fullendt verk. K. får til slutt det møtet han streber etter, men er for søvnig og avmektig til å ta imot det. I motsetning til de to andre romanene rakk ikke Kafka å skrive et avslutningskapittel i *Das Schloß*. Max Brod hadde stilt forfatteren et spørsmål om hvordan handlingen skulle ende. Det skriver han i sitt etterord til den første utgaven som han hadde omarbeidet, fra 1946 og han skriver at Kafka svarte at landmåleren delvis nådde sine mål:

---

¹ Jeg kommer tilbake til betydningen av begrepet ”gest” i slutten av kapittelet.

Der angebliche Landvermesser erhält wenigstens teilweise Genugtuung. Er läßt in seinem Kampfe nicht nach, stirbt aber vor Entkräftung. Um sein Sterbebett versammelt sich die Gemeinde, und vom Schloß langt eben die Entscheidung herab, daß zwar ein Rechtsanspruch K. 's, im Dorfe zu wohnen, nicht bestand – daß man ihm aber doch mit Rücksicht auf gewisse Nebenumstände gestatte, hier zu leben und zu arbeiten. (Brod 1946: 481-482)

Max Brod har fått et meget dårlig ettermæle i den senere tiden. Dette skyldes hans korrigeringer av Kafkas tekster før han utga dem. Men vi må ikke glemme at det er takket være ham at vi i det hele tatt kjenner til disse tekstene i dag. Brod reddet først disse tekstene ved å ikke følge vennens testamente som gikk ut på å brenne dem, for så å smugle dem ut av Praha ved nazistenes innmarsj. Jeg velger å tro Max Brod når han skriver at Kafka hadde fortalt ham at *Das Schloß* skulle ha den slutten ovenfor.

Siden Kafka vokste opp i en jødisk minoritet innenfor en tysktalende minoritet, har hans forhold til det tyske språket også blitt gitt mye plass i kaskalitteraturen. Men mye av denne litteraturen har fremstilt Kafkas manglende inngang til et helhetlig og enhetlig språk som noe negativt, og har knyttet det til hans personlighet som deprimert og underkuet. Deleuze og Guattaris Kafkabok omhandler dette temaet og forkaster alle slike fortolkninger, og belyser en minoritetsfortellers forhold til majoritetens språk, derav tittelen *en mindre litteratur*. De definerer den som den litteratur en minoritet skaper i et større språk enn minoritetens språk. Det er tre forhold som karakteriserer *en mindre litteratur*. Den første karakteristikken knytter Deleuze og Guattari til *den mindre litteraturens* språk som ”er påvirket av en høy deterritorialiseringskoeffisient.”(39) Og i en parentes sammenligner de Kafkas pragertysk med de svartes språk i dagens amerikanske språk. Den andre karakteristikken de gir av *mindre litteraturer* er at de ikke bare er politiske, men at ”alt i dem er politikk”(40) og der det individuelle anliggende spiller en stor rolle i de ”store” litteraturer, er den kollektive verdien meget sentral i *de mindre litteraturer*, noe som blir den tredje karakteristikken.

1.3 Innfallsvinkel

1.3.1 Metode og teoretisk ramme

Min tolkning av Kafkas tekst er en del av en lang fortolkningstradisjon. Tolkningen er tematisk og jeg foretar en antipsykoanalytisk lesning. Jeg bygger min metode på Gilles Deleuze & Felix Guattaris *Kafka-for en mindre litteratur* (1994), Walter Benjamins essay *Til tiårsdagen for Kafkas død* (1991) og Theodor Adornos *Oppteikningar om Kafka* (1992). På linje med dem vil jeg lese Kafka vekk fra den kuede, depressive og stakkarslige fortolkningen som den psykoanalytiske tradisjonen har hatt en tendens til å gi.

Jeg tolker K. som et barn som blir pådyttet diverse integreringsforsøk. Her vil jeg bruke Foucaults maktteori, som går ut på at motstand er maktens uunnværlige dobbeltgjenger. Makt og motstand utgjør to motpoler. Barnet K. strider mot disiplineringsforsøkene, som et gjenstridig barn. Dette motstandspunktet utgjør den andre polen i maktrelasjonene mellom K. og de menneskene han møter i *Das Schloß*.

Deleuze og Guattari leser Kafka sterkt politisk. De bruker en egen terminologi og en del filosofiske begreper for å lese Kafka. Men der Deleuze og Guattari snakker om *barndomsblokker* og *bliven-barn*, går jeg enda lengre og påstår at K. faktisk er et barn. Termen *bliven-barn* har sine paralleller i det Deleuze og Guattari omtaler som *bliven-dyr*, som de definerer som en ”ubevegelig reise, på stedet selv, som ikke kan gjennomleves eller forstås som annet enn intensitet” (Deleuze & Guattari 1994: 65-66). Det handler om å konfronteres med tilblivelsen som en reell væremåte. De insisterer på at den ikke må forstås som en metafor eller allegori: ”Den er en kreativ fluktlinje som ikke vil uttrykke noe annet enn seg selv” (Deleuze & Guattari 1994: 66). Med termen *fluktlinje* sikter de til den linjen som beskriver betydningens bevegelser. Knut Stene-Johansen forklarer fluktlinje som: ”«perspektivlinje», som i et maleri [...] og får slik med forsvinning og nyskapning av betydninger og med selve betydningsdannelsen å gjøre” (Deleuze & Guattari 1994: 16). Det som er viktig å merke seg med denne termen er at den ikke representerer frihet eller flukt fra livet. *Fluktlinjen* representerer bare en utvei eller en forandring av foreliggende forhold. *Fluktlinjen* tar for seg bevegelsen der

deterritorialiseringen foregår, altså forflytningen fra et felt til et annet. *Bliven-dyr* er ikke annet enn intensitet eller kreativ *fluktklinje* som kun har den hensikt å uttrykke seg selv.

De skriver:

Bliven-dyr vil nettopp si å foreta bevegelsen, stake ut fluktklinjen i all dens positivitet, overskride en terskel, nå frem til et kontinuum av intensiteter som kun har gyldighet for seg selv, finne en verden av rene intensiteter, hvor alle former og alle signifikasjoner, signifikanter oppløses til fordel for en formløs materie av deterritorialiserte strømmer og betydningsløse tegn. (Deleuze & Guattari 1994: 35)

Bliven-dyr forekommer ofte hos Kafka. Den aller mest kjente forvandlingsfiguren er Gregor Samsa i ”Die Verwandlung”. Gregors forvandling handler om å finne en utvei. Feiltagelsen vil oppstå idet man assosierer forvandlingen med en total flukt fra tilværelsen, eller å oppsøke frihet. Gregors fluktklinje fra tilværelsen som fremmedgjort handelsreisende til et reflektert innsekt gir han mulighet til å se sitt eget liv i et nytt lys, og etter forvandlingen har han for første gang blitt sin politiske situasjon bevisst.

Min lesning av Kafka er også politisk, men jeg gjør det på en mer sosiologisk måte ved å importere Bourdieus terminologi. Begrepene *sosialt rom*, *habitus* og *kulturell kapital*, benyttes som teoretiske verktøy i min lesning av *Das Schloß*. Bourdieu studerer sosiale kontekster, og jeg anvender hans teorier på selve teksten og studerer dermed et fiktivt sosialt rom.

For Bourdieu er det et identisk forhold mellom makt og fordelingen av kapital. I *An Invitation to Reflexive Sociology* (1992) forklarer han hva han mener med kapital. Den er ikke bare økonomisk, men også kulturell og sosial. De to siste formene for kapital kaller han for informasjonskapital (Bourdieu & Wacquant 1992: 119). Ved å ta i bruk Bourdieus termer og teorier vil jeg se på den makten hovedpersonen K. utøver over andre. Etter bare en uke i landsbyen klarer han å skaffe seg sosial kapital, og det som gir ham en viss makt over landsbybeboerne, er at han besitter en kulturell kapital i det sosiale rommet. Denne kulturelle kapitalen har sitt utspring i hans kommunikasjonsform, og i at han omformer den kulturelle kapitalen til symbolsk makt. Bourdieu definerer symbolsk

makt som den usynlige makten som bare kan utøves av de personene som ikke vet at de ligger under for den, eller ikke vet at de utøver den (Bourdieu 1996: 38). Det viktige for ham er å avdekke eller avsløre dens tilstedeværelse der den gir seg minst til kjenne. Den symbolske maktens kraft ligger i at man gjennom den kan oppnå de samme resultatene som en ellers ville ha fått ved bruk av fysisk eller økonomisk styrke. Bourdieu mener imidlertid at den symbolske makten er en underordnet makt, fordi den ikke er gjenkjennbar: ”Symbolsk makt, en underordnet makt, er en omdannet, forvandlet, det vil si ikke-gjenkjennbar, og legitimert form av andre maktformer” (Bourdieu 1996: 45).

1.3.2. K. og makt

Hovedpersonen K. kommer til landsbyen som landmåler, et arbeid han aldri utfører, og hans hensikt er egentlig heller ikke å utføre dette arbeidet, for han kommer tomhendt uten det nødvendige utstyr for et slikt arbeid. Det han har utrustet seg med, er talen. Han har ordet i sin makt og han behersker konteksten. Når det gjelder makten som er knyttet til en diskurs, vil jeg bruke Michel Foucaults teorier, og diskutere deres anvendbarhet for å tolke de diskursene som fremkommer i romanen (se 1.4). Jeg vil også drøfte hva Foucault mener med at makt og kunnskap betinger hverandre, og det han kaller for stillhetens taktikk.

Nå som jeg har presentert min problemstilling, er det kanskje på sin plass å diskutere maktens legitimitet i *Das Schloß*. Og finnes i det hele tatt en slik makt? Nesten alle de samtalene som foregår i romanen er gjennomtrengt av ordene *die Macht* og *mächtig*. Allerede på de første sidene i romanen blir vi varslet om dette. I samtalen mellom verten og K., innrømmer hovedpersonen sin besittelse av makt: ”Du hältst jeden für mächtig. Mich etwa auch?” (15).

Begrepet *pouvoir* på fransk eller *potentia* på latin har en dobbel betydning i begge språkene og sikter til det som kan, men ikke nødvendigvis må skje. *Pouvoir* som verb oversettes fra fransk som det å ha mulighet til å gjøre noe: ”Avoir la possibilité de (faire qqch.) (Être capable, susceptible de, en état, à même, en mesure de)”. *Pouvoir* som substantiv oversettes til norsk som makt og herredømme: ”Possibilité d’agir sur qqn,

qqch.: autorité, empire, souveraineté.” (Rey-Debove & Rey 2004: 2037-2038). En slik dobbelbetydning finnes dessverre ikke i det germanske språket. Den språklige dobbeltheten i fransk og latin kan også gjenspeile fenomenets dobbeltkarakter, som går ut på at makt ikke bare er en utøvelse av makt, men også en mulighet til noe, det vil si at den er produktiv og er koblet til produksjon av kunnskap. Når det gjelder makt som et gode eller det produktive i makten, er K. s diskursive makt på grunn av hans argumentasjonskunst et eksempel på fenomenets produktivitet. Her sikter jeg til den holdningsendringen K. skaper hos landsbybeboere, som jeg vil komme tilbake til i slutten av oppgaven (se 3.5.2)

1.3.3 ”Det riktige ordet” og den riktige relasjonen

For at makt skal være reell, må den ha et resultat eller gi seg utslag i noe lignende som kan tyde på at det har vært en hensikt bak dens utøvelse. Men er den makten som jeg har påstått at K. har over landsbybeboere, reell? K. s maktutøvelse ligger i språket, i den måten han uttrykker seg på, og i uttrykkets form. Han er veldig nøye med sitt valg av ord, selv om han noen ganger må nøye seg med ord som ikke er helt riktige: ”K. suchte das richtige Wort, fand es nicht gleich und begnügte sich mit einem beiläufigen.” (208). Dette sies når K. avlegger familien Barnabas et besøk, og her kan vi merke oss den omhu og forsiktighet K. velger sine ord med. Ifølge Janouch skal Kafka ha sagt: ”[...] ordet er et valg mellom død og liv” (Janouch 1968: 36). Realiteten i K. s maktutøvelse ligger i akkurat dette uttrykket. I kapitlet ”Friedas Vorwurf” bestemmer Frieda seg for å forlate K. og hovedgrunnen til separasjonen, slik det blir presentert for oss, er at hun klarer å avsløre K. s diskursive taktikk. Hennes anklage mot K. formuleres indirekte, gjennom fortellerstemmen og er som følger: ”[...] wie sie [Frieda] dann durch einige Worte K. ’s aufgeschreckt, schärfer den Sinn der Worte zu erfassen angefangen habe und wie sie von nun ab nicht mehr habe aufhören können in K. s Worten Bestätigungen einer Mahnung zu hören [...]” (188-189). Ordene det siktes til, som Frieda er blitt så oppmerksom på og hører en formaning i, er K. s ord under samtalen med Hans. Det er K. s ord under samtalen med gutten som jager Frieda fra ham. Han prøver iherdig å vinne henne tilbake, men Frieda kan ikke gå tilbake på sin beslutning, fordi hun har vært vitne til K. s diskursive makt: ”in Wirklichkeit aber hat sich alles geändert, seitdem ich Dich mit dem

Jungen habe sprechen hören”(193). Fortsatt i samme kapittel blir K. s overtalelsesevne gjennom sin diskurs også bemerket: ”Durch die teilnehmenden Worte gewannst Du sein nicht leicht zu gewinnendes Vertrauen [...]” (193). K. s diskursive makt er meget fremtredende her. Gutten Hans blir fremstilt som en person som det er vanskelig å vinne fortrolighet hos, men K. klarer å vinne den mest vanskelige fortroligheten gjennom sine ord.

Makt forutsetter også relasjoner, det vil si at noen forholder seg til andre. Den tyske sosiologen Max Weber hevder i *Makt og byråkrati* (2002) at makt forutsetter at noen forholder seg til andre og kan påvirke deres handlemåte: ”På alle områder av det sosiale samkvem gjør herredømmets strukturer seg meget sterkt gjeldende. Når det opprettes rasjonale interesserelasjoner i et relativt strukturløst samkvem skyldes dette i svært mange tilfeller herredømmet og dets utøvelse” (Weber 2002: 73). Det er denne faktoren som etter min mening gjør *Das Schloß* egnet til en slik lesning, maktens lesning. Alle i romanen forholder seg både til hverandre og til slottet. De menneskene vi møter gjennom K. har relasjoner til slottet og hverandre. Slottet blir til et system av relasjoner, som K. kan betrakte utenfra og derfor får makt. Etter å ha vært i landsbyen bare en uke, klarer K. å danne seg en rekke forhold, enten fiendtlige eller vennlige, til landsbybeboere. Foucault ser ut til å være enig med Weber på dette punktet, for han knytter også maktutøvelse til relasjoner. Dette relasjonsaspektet understrekes blant annet i *Galskapens historie* (1973), der han mener at for å kunne ha en forståelse av hva en sykdom er, er man nødt til å studere relasjonene mellom alle subjektene innenfor denne praksisen og samfunnet, med andre ord både pasienten og legen, og ikke bare den førstnevnte slik den psykoanalytiske tradisjonen har en tendens til å gjøre. Men Foucault tenker ikke på maktrelasjoner som et subjekt-objekt forhold, det vil si det maktforholdet som for eksempel oppstår mellom den som besitter makten, og den som blir utøvd makt over. Foucault ser på maktrelasjonene som et nettverk av strategier og praksiser som forflytter seg hele tiden. Makt er kun tilstede når det er snakk om frie mennesker. Og ifølge ham vil individet både utøve makt og blir utøvd makt over.

Den andre forutsetningen Foucault (1973) stiller for at vi kan snakke om makt, er frihet. Foucault illustrerer dette ved å påpeke at for eksempel forholdet mellom en slave og hans herre ikke er basert på makt, men på tvang (Foucault 1973). Foucaults forutsetning om frihet blir tilfredstilt i romanen jeg tar for meg, og det viser seg at K. ikke er tvunget til å være i landsbyen. Tvangsaspektet blir utelukket i *Das Schloß*, fordi det ikke er direkte tvang som truer K., men umerkelige former for ufrihet, eller snarere frivillig underkastelse:

K. wußte, daß nicht mit wirklichem Zwang gedroht war, den fürchtete er nicht und hier am wenigsten, aber die Gewalt der entmutigenden Umgebung, der Gewöhnung an Enttäuschungen, die Gewalt der unmerklichen Einflüsse jedes Augenblicks, die fürchtete er allerdings, aber mit dieser Gefahr mußte er den Kampf wagen. (35)

Dette sies når K. mottar brevet fra Klamm, det vil si ganske tidlig i handlingen, og han gjentar noe lignende mot slutten: ”Ich bin aus eigenem Willen hierhergekommen und aus eigenem Willen habe ich mich hier festgehakt”(242). Han kommer først til landsbyen av egen fri vilje, for deretter å klamre seg frivillig fast til den. Når K. sier dette til Olga, uttrykker han slik sin frie vilje. Dermed blir vi både introdusert for den makten som er gjeldende i *Das Schloß*, som vi også får en bekreftelse på senere. K. *vet* at det ikke handler om tvang, men om noe som er enda verre. Han er heller ikke redd for tvang, men for den volden som flyter i alt omkring ham, ”unmerklichen Einflüsse jedes Augenblicks”.

I det siste kapitlet i denne oppgaven, vil jeg problematisere dette aspektet av frihet og samtidig diskutere hvilken makt som er knyttet til vissheten om en frihet. De menneskene vi møter i *Das Schloß*, er kun tilsynelatende frie. Ingen av dem, inkludert K., ønsker seg en slik frihet. Denne problemstillingen finner vi ikke bare i dette verket, men nesten gjennom hele Kafkas verk. Kunstmaleren Titorelli insisterer på umuligheten av å oppnå en endelig frifinnelse i *Proessen*, og Apen i ”En beretning for et akademi” insisterer på sin måte at det han er ute etter er kun en utvei, men at friheten vil han ikke ha. Dette vil jeg også komme tilbake til i frihet-avsnittet i tredje kapittel.

1.4 Maktmotivet i *Das Schloß*

1.4.1 *Habitus: Maktens manifestering i kroppen*

Foucault skriver i *Diskursens orden* (Foucault 1999: 9) om de forbudte talemåtene. I *Das Schloß* finner vi en omfattende, grunnleggende og strukturell disiplin som undertrykte må kunne og beherske. Konsekvensene av et avvik fra denne disiplinen, kan være fatale (familien Barnabas). Disiplinen er så godt gjennomført i deres dagligliv at det er umulig for dem å se den. *Habitus* er termen Bourdieu setter på en slik disiplin². Det særegne med Bourdieus definisjon av *habitus* er at den er knyttet til det kroppslige. Her vil jeg se på noen eksempler fra *Das Schloß* som viser hvordan innprentingen av de gjeldende normene har festet seg i kroppene: "[...] und die [bøndene] mit ihren förmlich gequälten Gesichtern – der Schädel sah aus als sei er oben platt geschlagen worden und die Gesichtszüge hätten sich im Schmerz des Geschlagenwerdens gebildet – [...]" (32). Bøndene i landsbyen blir beskrevet som mennesker hvis ansikter og hoder er fysisk preget av makten. Det som har slått deres hoder flate, er makten fra slottet, hodeskallene deres er blitt slått flate fra *oben*. Slottet blir gjennom hele teksten beskrevet som "der oppe", mens landsbyen som "her nede" i handlingen. Makten som produseres der oppe befester seg helt kroppslig på de undertrykte her nede. Men de som er der oppe slipper heller ikke unna for maktens undertrykkende side, og får dermed bekreftet dens tilstedeværelse i sine kropp. Klamm, som er en av de betydeligste embedsmennene på slottet for K., blir beskrevet som nærmest helt sammentrykt:

Den Kopf hielt er so tief auf die Brust gesenkt, daß man kaum etwas von den Augen sah, entscheidend für die Senkung schien die hohe lastende Stirn und die starke hinabgekrümmte Nase. Der Vollbart, infolge der Kopfhaltung am Kinn eingedrückt, stand weiter unten ab. Die linke Hand lag gespreizt in den vollen Haaren, konnte aber den Kopf nicht mehr heben (15).

---

² Med termen *habitus* mener Bourdieu handlemåten som er innskrevet i kroppen gjennom tidligere erfaringer. Med dette mener han at den sosiale orden skriver seg inn i kroppen: "Det er fordi kroppen (i forskjellig grad) er eksponert, eller utsatt, er satt på spill, er i fare i verden – siden den risikerer følelser, den risikerer å bli såret, å måtte lide, iblant risikerer den også døden [...] at den er i stand til å tilegne seg disposisjoner som selv er åpninger mot verden, dvs. mot en sosial verdens struktur som de er den inkorporerte form av." (Bourdieu 1999: 146)

Her kan vi konkludere at verken den som utøver makt over noen eller den som blir utøvd makt på, unnslipper den sosiale orden som skriver seg inn i kroppen. Klamm (utøveren) er så opptatt av å underkue andre at han glemmer sin eksistensielle størrelse som menneske og sine behov, noe som gir utslag i kroppen hans. Bøndene tar imot til de ikke klarer å bære på mer, og utslaget synes tydelig i deres hoder som er blitt flate.

Denne formen for maktresultasjon som skriver seg inn i kropper, finner vi i flere steder hos Kafka. Kanskje den mest åpenbare er den dødsdømte i "Straffekolonien", der dommen blir innskrevet i kroppen på den dømte med en harpe: "Vår dom er ikke streng. Det budet den dømte har overtrådt, blir skrevet med harpen på kroppen hans. Den dømte her for eksempel,» - offiseren pekte på mannen - «får skrevet på kroppen: Hedre dine overordnede!»" (Kafka 2000: 149). Gregor Samsa i "Forvandlingen" blir så utnyttet både av kapitalisten og familien at han mister sin menneskelige kropp. Vi får det Deleuze og Guattari kaller for kroppen uten organer. Det som kjennetegner denne organløse kroppen er at den er knyttet til begjærproduksjon, som verken kapitalisten eller proletaren slipper unna, fordi "kapitalen er kapitalistens, eller snarere den kapitalistiske værens organløse kropp" (Deleuze & Guattari 2002: 21). En fullstendig kropp er kun en kropp knyttet til samfunnet, som de kaller for *socius*. Begjær hos Deleuze og Guattari er ikke begjær etter makt, men det er makten som er begjær. Deres mål blir å motvirke den psykoanalytiske forståelsen av begjæret som noe som konstitueres i en mangel. Freud ser på begjær som en mangel, men Deleuzes og Guattari ser på begjær som fylde (Stene-Johansen 2000: 221). De mener at alt er begjær både hos dem som disponerer makt og hos dem som er underkastet makten: "Det finnes ikke noe begjær etter makt, det er makten som er begjær. Ikke et mangel-begjær, men begjær som fylde, som virksomhet og funksjonering" (Deleuze & Guattari 1994: 95). Det virkelig sanne og reelle hos dem, er begjæret som stadig er i produksjon: "Det eneste som finnes er begjær og sosialitet, ingenting annet" (Deleuze & Guattari 2002: 39-40). Når begjæret er fylde og produksjon, vil subjektet klare å frigjøre seg selv fra psykoanalysens tvangstrøye: "En schizofren ute på tur er en bedre modell enn en nevrotiker utstrakt på divanen" (Deleuze & Guattari 2002: 13). Men å knytte begjæret til en mangel, er den herskende klassens ideologi som går ut på å plassere akkurat denne mangelen innenfor produksjonens overflod. Herredømmet er

avhengig av nevrotikere som ikke klarer å frigjøre seg selv. Den schizofrene K. sender sine medhjelpere til sengs (divanen), fordi de ikke klarer frisk luft: [weil] "ein wenig frische Luft sie krank macht und aufs Bett wirft" (306).

1.4.2 Doxa og den fremmede

Det som gir K. makt over landsbybeboerne er at han mangler den *habitus* som de har. Ved at K. er en fremmed, en utenfra, er han med å problematisere *doxa*, og idet han klarer å problematisere dette, klarer han å skape en symbolsk makt mellom seg selv og *doxas* skapere. Dette vet K., fordi når vertinnen anklager ham for å være fremmed siden han oppfører seg slik han gjør, svarer han:

Freilich unwissend bin ich, die Wahrheit bleibt jedenfalls bestehn und das ist sehr traurig für mich, aber es hat doch auch den Vorteil, daß der Unwissenheit und ihre gewiß schlimmen Folgen gerne noch ein Weilchen tragen, solange die Kräfte reichen (71-72).

Her kommer det tydelig frem hvordan K. omgjør sin fremmedhet til sin fordel. Ordføreren bekrefter dette litt senere i handlingen når han sier til K.: "daß Sie, ein Fremder, das nicht erkennen wundert mich nicht" (89).

For Bourdieu er *doxa* et syn som tilhører den herskende klassen, og som er med å utforme en stat, men som fremtrer som universelt:

Doxa er et særegent synspunkt, de dominerendes synspunkt, som framtrer som og tvinger seg på som et universelt synspunkt; det er synspunktet til de som hersker i kraft av å herske over Staten, og som har konstituert sitt synspunkt som det universelle synspunktet gjennom å utforme Staten (Bourdieu 1996: 72).

I *Daß Schloß* finner vi en bekreftelse på Bourdieus definisjon av *doxa*. I samtalen med Olga sier K. at landsbyboerne har en medfødt eller kroppsliggjort ærefrykt for myndighetene: "Die Ehrfurcht vor der Behörde ist Euch hier eingeboren, wird Euch weiter während des ganzen Lebens auf die verschiedensten Arten und von allen Seiten eingeflößt und Ihr selbst helft dabei mit, wie Ihr nur könnt" (223). K. s streben etter å

komme inn i slottet er direkte knyttet til en slags doxa-kommunikasjon. Hans ankomst er en trussel mot doxas gyldighet. Når doxa er vanskelig å skimte, skyldes det at det ikke hersker noen strid om den. Men der det finnes forskjeller, får man øye på doxa, og K. som fremmed er akkurat det som trengs for å gjøre doxa synlig.

En annen språklig tvetydighet finner vi i tittelen på Kafkas verk: *Das Schloß*, betyr ”et slott”, men også en lås (Paulsen 1999: 418). Den som får betegnelser der *schloß*, som kan oversettes til norsk med innelåst/ innelukket, er Amalia. Barnabas’ søster, som kanskje er den mest komplekse skikkelsen i romanen. Hun opptrer meget mystisk og *verschlossen*, både i sitt sosiale rom i handlingen, og for oss som lesere. En annen skikkelse som får betegnelsen innelåst, er Frieda. K. vinner Frieda og tar henne fra Klamm. Når K. oppsøker herregården etter å ha forført Frieda, er Pepi hennes erstatter. De to har en samtale angående hendelsen, og K. sier: ”»Sie [Pepi] meinen daß ich stolz darauf sein kann, ein so *verschlossenes* Mädchen für mich gewonnen zu haben.« »Ja«, sagte Sie und lachte zufrieden, so als habe Sie K. zu einem geheimen Einverständnis hinsichtlich Friedas gewonnen” (125, min utheving). Setningen bekrefter to hovedteser i min lesning av romanen. Den første er at Kafka spiller på tvetydigheten i ordet Schloß, og den andre at K. vil lykkes å gå inn i slottet. Han vinner til seg en ”verschlossenes Mädchen” (25). Avsløringen skjer umiddelbart når K. og Pepi kommer til enighet, når de har denne ”geheimen Einverständnis hinsichtlich Friedas gewonnen”. Dette indikerer at idet K. vinner til seg en pike som er *verschlossen*, vil han lykkes i å åpne låsen (das Schloß) og komme inn i slottet (das Schloß). Dette vil jeg omhandle mer grundig i avmakt-kapittelet (kapittel 3).

1.4.2 Maktens diskurs

Den aller første personen i landsbyen som blir underlagt K. gjennom et språklig maktspill er Schwarzer, som vekker K. første natt han kommer til landsbyen. Foucault skiller mellom primærtekst og sekundærtekst, men i en kommentar viser han at de kan spille en og samme rolle. Han mener videre at kommentarens funksjon på den annen side er kun ”å endelig utsi det som ble sagt i det stille” (Foucault 1999: 17). Samtalen som utvikler seg mellom K. og Schwarzer kan illustreres ved hjelp av denne teorien om kommentaren som

en av diskursens komponenter. For å gjøre pinen mindre for Schwarzer presenterer K. seg ikke øyeblikkelig for ham, men hele hans hensikt synes til å være det motsatte: ”Sonst aber lassen Sie es sich gesagt sein, daß ich der Landvermesser bin, den der Graf hat kommen lassen” (11). Denne språklige taktikken som K. tar i bruk, må ha en hensikt. Han presenterer seg ikke umiddelbart, men venter til at han har gjort ham ”ute av seg av forbitrelse”, som det heter i teksten. Foucault illustrerer: ”For at det skal finnes en disiplin, må det altså være mulig å formulere nye påstander, og det i det uendelige” (Foucault 1999: 19). K. s påstander er veldefinerte og uendelige, som igjen danner grunnlaget for hans diskursive disiplin. Grunnen til at K. kom for seint til landsbyen, var at han tok feil av veien, forklarer han videre til Schwarzer. For å avdekke K. s diskursive disiplin, kunne vi benytte Foucaults innsigelse her: ”men kanskje finnes det ikke feiltagelser [...] for feiltagelsen kan bare dukke opp og bestemmes innenfor en veldefinert praksis.” (Foucault 1999: 21).

K. er seg også bevisst den diskursive makten han er i besittelse av. I en av sine samtaler med sin samboer Frieda sies det at vaktmesteren K. får Frieda til å synke sammen under sine ord: ”[...] fügte K. lächelnd hinzu, als er sah wie Frieda unter seinen Worten zusammensank” (173). K. er seg bevisst den makten som er knyttet til hans ord. Like etter denne episoden får han besøk av Hans. Dette besøket vil jeg komme tilbake til i kapittel 2, avsnitt 2.5. Det relevante her ved dette besøket er at Frieda er tilstede og overhører samtalen. Frieda bestemmer seg for å flytte fra K. og reiser tilbake til vertshuset. Grunnen er at K. hadde avlagt familien Barnabas et besøk i tillegg til at han hadde prylt sine medhjelpere. Frieda gjennomskuer K. s diskursive taktikk. Hun forstår at han tar i bruk språket for å nå sine mål. ”in Wirklichkeit aber hat sich alles geändert, seitdem ich Dich mit dem Jungen [Hans] habe sprechen hören. Wie [...] Aus Deinen ihretwegen scheinbar besorgten Reden sprach gänzlich unverdeckt nur die Rücksicht auf Deine Geschäfte.” (193).

1.4.3 Maktens natur i *Das Schloß*

Das Schloß forstått som et slott peker mot en ansamling av makt. Det er maktens hus, som regjerer i fred og ro og befester seg i dem som er underlagt dets tyranni. Et spørsmål

som gjør seg umiddelbart gjeldende her er: Hva slags makt er det snakk om, med tanke på makt som er knyttet til en ansamling/ slottet som romlig objekt? Er den makten som produseres ”der oppe” pyramidalsk og fremtrer kun i form av en gigantisk størrelse, som gjør folk ”her nede” redde bare ved tanken på dens kraft?

For Deleuze og Guattari er makt ikke pyramidalsk, men segmentær og lineær:

Makten i bestemt form og som en uendelig transcendens i forhold til slaver eller anklagede, finnes ikke. Makten er ikke pyramidalsk, slik Loven gjerne vil ha oss til å tro, den er segmentær og lineær, den virker gjennom kontiguitet og ikke fra det høye eller fjerne (derav de underordnedes store betydning). Hvert segment er makt, *en* makt, som samtidig er en begjærsfigur. (Deleuze & Guattari 1994: 96)

Deleuze og Guattari prøver å avmystifisere definisjonen av makt slik den foreligger i dag. Det vil si myten som går ut på å gjøre makten transcendent, forvandle den til noe fjernt og uoppnåelig. Et slikt syn, bidrar til å ufarliggjøre og uskadeliggjøre makten og er de herskendes syn. Deleuze og Guattari knytter makt til begjær, men insisterer på at en ikke skal forstå det som et begjær etter makt (Deleuze & Guattari 1994: 95), men at det er makten som er begjær. Det er akkurat en slik makt vi må forholde oss til i *Das Schloß*. Hvis vi går ut i fra at et slott er en ansamling av segmenter, der makten får utformet sin gehalt, for deretter å få en stadfestelse over dets undersåtter, er den i *Das Schloß* akkurat slik Deleuze og Guattari definerer den. Idet K. får øye på slottet første gangen, får vi følgende beskrivelse:

Es war weder eine alte Ritterburg, noch ein neuer Prunkbau, sondern eine ausgedehnte Anlage, die aus wenigen zweistöckigen, aber aus vielen eng aneinanderstehenden niedrigern Bauten bestand; hätte man nicht gewußt daß es ein Schloß ist, hätte man es für ein Städtchen halten können (16).

Slottet består altså ikke av noen store bygninger, men av et spredt anlegg bestående av små toetasjes hus. Og makten som produseres i dette slottet er heller ikke enhetlig, som man vil forvente av et slott, men diskontinuerlig. Det kan leses som et uttrykk for kompleksiteten i denne typen makt. For den er ikke enhetlig, eller en spesifikk størrelse,

som det ville være lett å ta brodden av. Makten flyter (et begrep Foucault bruker)³ mellom disse små husene, noe som gjør den usynlig og dermed farligere. Foucault er av den samme oppfatning som Deleuze og Guattari om at makt verken er en enhetlig størrelse eller en bestemt styrke: ”Makten er ikke en institusjon og den er ikke en struktur, den er ikke en bestemt styrke som bestemte personer skulle være utstyrt med: Den er navnet man setter på en kompleks strategisk situasjon i et gitt samfunn.” (Foucault 1995: 104).

Bourdieu er av samme mening når det gjelder maktens naturlige måte å herske på. Hans begrep *maktfeltet* samsvarer med Deleuzes og Guattaris definisjon av makt som segmentær. *Et maktfelt* består ikke av én samlet herskende klasse, men av ulike eliter som baserer sin posisjon på ulike typer kapital: ”et maktfelt forstått som et felt for spill der innehaverne av (ulike former for) kapital kjemper især om makt over Staten, det vil si over den statlige kapitalen som gir makt over ulike kapitalformer og over reproduksjonen av dem” (Bourdieu 1996: 55). Den andre komponenten vi kan trekke ut av Kafkas passasje ovenfor, er at slottet blir til et *simulakrum*. At det er synlig bare for de som vil se det: ”hätte man nicht gewußt daß es ein Schloß ist, hätte man es für ein Städtchen halten können”. Slottet finnes kun for de som vet at det er et slott.

1.4.4 Gestikk og makt som begjær i *Das Schloß*

Ved hjelp av *gestikken* og K. s sviktende syn på grunn av tåke klarer Kafka å forvandle slottet til et menneske. Under en av K. s spaserturer ser han på slottet som et menneske (123). Adorno definerer *gesten* som dette «slik er det», noe som følger av at språket er sannheten med sine konfigurasjoner, men at språket likevel er usant, fordi det er ødelagt og frarøvet all den auratiske verdien det var i besittelse av. Adorno skriver om *gesten* hos Kafka, i nynorsk oversettelse: ”Gestar står ofte kontrapunktisk til orda: det førspråkelege,

---

³Foucault mener at makt er å finne overalt, fordi den kommer fra alle plasser: ”Makten er allestedsnærværende: slett ikke fordi den skulle ha det privilegium å samle alt under sin uovervinnelige enhet, men fordi den oppstår i hvert øyeblikk, i ethvert punkt eller snarere i enhver relasjon mellom et punkt og et annet. Makten er overalt. Dette skyldes ikke at den omfatter alt, det skyldes at den kommer alle steder fra.” (Foucault 1995: 104)

det som unnslepp intensjonane, paraderer for det mangetydige, for det som hos Kafka har tært på all tyding som ein sjukdom” (Adorno 1992: 30-31). Adornos lesning av Kafka er veldig inspirert av Benjamins essay. Slottsbygningen blir sett på som en eneboer:

Wenn K. das Schloß ansah, so war ihm manchmal, als beobachte er jemanden, der ruhig dasitzte und vor sich hinsehe, nicht etwa in Gedanken verloren und dadurch gegen alles abgeschlossen, sondern frei und unbekümmert; so als sei er allein und niemand beobachte ihn, [...], je länger er hinsah, desto weniger erkannte er, desto tiefer sank alles in Dämmerung. (123)

Slottet som ellers blir sett på som en ansamling der loven utformes, blir her forvandlet til et menneske som er en gjenstand for begjær. Her får vi en *deterritorialisering*, det vil si iakttageren K. kan holde fast ved slottet med sitt blikk, samtidig som det glir unna blikket hans. Deleuze og Guattari knytter begjær til utsigelsesposisjonen. For at en utsigelsesposisjon skal forklares, må den tas fra hverandre for deretter å betraktes i sine enkelte elementer. Idet den deles, får vi underserier, og det som karakteriserer disse underseriene er at ”de opphever blokkeringen av en situasjon som ellers ville endt i en blindgate” (Deleuze & Guattari 1994: 91). Hver gang K. s situasjon ser ut til å ende i en *blindgate*, får vi en forløsning. Dette skjer takket være det *gestiske* i handlingen. Når K. ankommer landsbyen, ligger denne ”in tiefem Schnee” (9), noe som indikerer at det er umulig å bevege seg. Til tross for dette klarer K. å bevege seg fritt i landsbyen. Under sin aller første spasertur hindrer sneen ham riktignok i å bevege seg. Han kaster en sneball mot en rute, ”ich bin sehr müde.”(20) sier K. til mannen som åpner døren. Denne kaster en planke til K. ”und mit paar Schritten stand er in der Stube” (20). Vi får en forløsning fra en tilstand til en annen ved hjelp av gestikken. Nå befinner K. seg i samme sted som ”Ein Mädchen aus dem Schloß” (22). Mens like før han tok disse *par skrittene* var han utenfor skolen.

Blokk er begrepet Deleuze og Guattari setter på slike sceneskifter. De mener at Kafka klarer å forklare det kontinuerlige i det diskontinuerlige ved hjelp av slike blokker som foregår slik: ”To blokker på en ubegrenset kontinuerlig linje, med dørene langt fra hverandre, viser seg ikke desto mindre å ha kontiguerlige bakdører som gjør blokkene selv kontiguerlige.” (Deleuze & Guattari 1994: 121). Men allikevel er tårn-prinsippet

beholdt, fordi slottet er bestående av en klynge små toetasjeshus og inkluderer også et tårn. (Se avsnitt 1.1.4)

Dette forholdet mellom motsatte spenninger (om det er blokk eller gest) kan også overføres til K. Hver gang K. nærmer seg en forståelse eller et håp om en forståelse til slottet, forsvinner det igjen, for at et nytt håp om ny forståelse dannes, som igjen fjerner seg (osv), og slik fortsetter forhalingen av forståelsen. Mens K. er på forhalingsstadiet drar han med seg en del mennesker. Han vinner til seg Frieda, fordi han tror at hun kan hjelpe ham, men fjerner seg fra henne igjen og skifter tillitens bolig over til Barnabas, og fra Barnabas til Hans (osv). Til slutt får han tak i Bürgel, men denne gangen er det K. selv som sklir unna. Dette forholdet eller dialektikken mellom det fjerntliggende og det nære, kaller Deleuze og Guattari to arkitektoniske tilstander (Deleuze & Guattari 1994: 122) som er en konsekvens av lovens prinsipp som regulerer disse periodene (Deleuze & Guattari 1994: 126).

Kapittel 2. Dannelseshistorien i *Das Schloß*

2.1 Møter: maktrelasjoner

I dette kapitlet vil jeg først se på K. sin rolle som fremmed, og hvordan han klarer å transformere det at han er fremmed til sin fordel. Deretter vil jeg ta for meg hans prosjekt i landsbyen, og til slutt oppsummere alle hans møter i handlingsforløpet. Disse møtene er viktige fordi de ved første øyekast fremstår utelukkende som sosiale møter, men ved nærmere ettersyn blir det klart at møtene er et innblikk i maktrelasjoner. Som jeg alt har påpekt forholder personene vi møter i *Das Schloß* seg til hverandre og til slottet. K. hengir seg også til relasjonsdannelsen, og det som gjør relasjonene til maktrelasjoner er motstandspunktene mellom ham og de menneskene han møter. Foucault forklarer maktrelasjonene slik:

I maktrelasjonene spiller disse motstandspunktene rollen som motstander, skyteskive, støtte og holdepunkt. Disse motstandspunktene er tilstede overalt i maktnettet. I forhold til makten finnes det altså ikke ett sted for den store Avvisningen – opprørets sjel, alle oppstanders arnested, den revolusjonæres rene lov. I stedet finnes det et mangfold av motstandsformer som hver er av et særegent slag (Foucault 1995: 107).

2.2 Den fremmede

Som en utenfra er det lett for K. å se hvordan folk fra landsbyen undertrykker seg selv med det vi kan kalle normaliseringsprosesser. De er underlagt en maktstrategi som bestemmer samfunnets store lover og normer. K. både vet og spiller på at han er fremmed. Idet vertinnen prøver å beskytte ham under deres første samtale, sier K.: ”dem Unwissenden scheint alles möglich.” (72). Kompleksiteten i en slik total underkuig ligger i at de svake gruppene er med på å utforme disse normene. For K., som tilhører det som er utenfor, er det lett å se hvor komisk det ser ut når landsbymenneskene anstrenger seg for å underkue seg selv. Deleuze og Guattari har påpekt at Kafka *blåser opp* selve

makten til å bli komisk i sin *oppblåsthet*. I kapitlet ”Amalias Strafe” beretter Olga om den uretten som blir utøvd over hennes familie:

[...] später als wieder Leute manchmal zu uns kamen, rümpften sie die Nase über ganz belanglose Dinge, etwa darüber daß die kleine Öllampe dort über dem Tisch hing. Wo sollte sie denn anders hängen, als über dem Tisch, ihnen aber erschien es unerträglich. Hängten wir aber die Lampe anderswohin, änderte sich doch nichts an ihrem Widerwillen. (257)

Det komiske kommer tydelig frem her. Uansett hvor familien plasserer sin oljelampe er ikke bra nok for landsbyens beboere. At hele landsbyens boikott av denne familien blir forklart med lampens plassering i stuen, har en absurd- komisk verdi i seg selv. Jeg påstår ikke at Kafkas tekster er komiske, men sier meg enig med Deleuze og Guattari i at Kafka overdriver situasjoner til det absurd-komiske for å illustrere menneskets streben etter å underkue seg selv.

Landsbybeboere er blitt til objekter for disiplinære mekanismer. K. nekter å bli et slikt objekt, og hele hans kamp synes å være en frigjøringskamp fra disse mekanismene. Foucault mener at disiplinen skaper vitenspraksiser om individet. Ved å observere, analysere og studere dets atferd, skapes det en overflod av viten om individet, mens studieobjektet ikke er invitert til å delta i vitensutvinningen:

Selvsagt er individet en fiksjon, et resultat av en «ideologisk» samfunnsoppfatning. Men individet er også en realitet, fabrikkert av denne særskilte teknologien som kalles «disiplin». Det sies altfor ofte at herredømmets virkninger er negative, at herredømmet «utelukker», «undertrykker», «fortrenger», «abstraherer», «forkler» eller «skjuler». Men faktisk er herredømmet produktivt. Det frembringer noe reelt. Det frembringer emneområder og sannhetsritualer. Individet og individkunnskapen utspringer av dette herredømmets produktivitet. (Foucault 1994: 174)

Ut i fra dette kan det sies at herredømmet skaper individer og individualitet. K. er en som kommer utenfra med sin egen individualitet. Derfor kan det i første øyekast synes til å være en motsigelse å bruke Foucaults teorier. Foucault mener at det er disiplinen i et system som skaper individualiteter, at for eksempel den syke er mer individualisert enn

den friske, fordi den førstnevnte har disiplinen skarpe blikk rettet mot seg, og følgelig vil oppføre seg som syk, slik disiplinen forventer av vedkommende. Det blir stadig vekk etablert praksiser som normaliserer individet, ifølge Foucault. Og det er innenfor disse institusjonenes murer at det oppstår en individualiserende viten. I *Das Schloß* får vi en kommentar der makt og viten er nøye knyttet sammen. I en samtale med K., gjengir Olga Barnabas egne ord om embedsmennenes makt og viten: "[...] wie er [Barnabas] mir erzählte, deutlich zu sehn, wie groß die Macht und das Wissen selbst dieser doch recht fragwürdigen Beamten war, in deren Zimmer er sein durfte." (277).

Det negative med herredømmet er at enhver viten som er utenfor disiplinenes praksis, er og blir umulig å ta tak i. Dermed blir essensen og kjernen i herredømmet det at andre muligheter blir utelukket, men de eksisterer hos dem som er utenfor herredømmet. K. er det som skal til for å illustrere dette. K. s ankomst til landsbyen har den hensikt å belyse vitenenes kollisjon med hverandre. Mot slutten av romanen forklarer K. hvordan de forskjellige forståelsene mellom værelsespiker og embedsmennene kan oppstå. Han sier til værelsespiken Pepi: "Ihr Zimmermädchen seid gewohnt, durch das Schlüsselloch zu spionieren und davon behaltet Ihr die Denkweise, von einer Kleinigkeit, die Ihr wirklich seht, ebenso großartig wie falsch auf das Ganze zu schließen." (369). På et mikronivå er dette en innlysende illustrasjon på *doxas* kompleksitet og dets trang til å ikke la seg lett avsløre. En værelsespikes forståelseshorisont er kontekstuell betinget. Hun er utenfor rommet der forståelsen er mulig, men for å kunne delta i forståelsen, må hun ta til takke med det hun har, nemlig kikkhullet. Fra kikkhullet kan hun delta, men forståelsen vil være mindre.

I sitt forord til *Galskapens historie* sier Foucault: "Jeg har ikke villet skrive dette språkets historie, men heller denne stillhetens arkeologi." Foucault undersøker *arkeologisk* hvilke praksiser som gjør etableringen av en hvilken som helst viten mulig, og blant dem også stillheten. Ved bruk av samme metode (arkeologi) prøver han å belyse hvilke betingelser en praksis må ha for å kunne produsere viten. I dette verket er det den gale som blir undersøkt. Den gale blir underlagt moralsk oppdragelse. Hun blir pådyttet en viten i asylene om å oppføre seg normalt. Denne metoden som ble brukt i asylene kaller

Foucault for disiplinering. I et senere verk (Foucault 1977) viser Foucault hvordan individet blir utsatt for en omfattende og totalitær disiplin. Han tar utgangspunkt i fengselet, og studerer dets metoder når det gjelder, disiplinering, sosialisering og straff ved eventuelle brudd på de førstnevnte kriterier. Dette finner Foucault ikke bare innenfor fengselets murer, men i sykehus, skoler (osv). Individets adferd blir formet i disse institusjonene. Det disse har til felles er en streben etter å få individet til å bli normalt. Ethvert avvik i enhver praksis blir nøye korrigert av kontrollører (Foucault 1994: 201).

Det interessante i min sammenheng er at Foucaults observasjon om at de metodene som blir benyttet i fengselet for å disiplinere fangene, ikke er forskjellige fra de metodene som blir brukt i skoler, sykehus, fabrikker (osv) til å disiplinere individene i disse praksisene. K. gjør alt han kan for å unngå å etablere for seg selv hvilken som helst viten innenfor de forskjellige etablerte praksiser han møter i det samfunnet han befinner seg i. Forskjellen mellom K. og de andre han møter og som bor i landsbyen ligger i at K. føler avmakt ovenfor slottet. K. s avmakt har et aspekt av erkjennelse som er knyttet til en bevissthet om døden. K. glemmer totalt sine opprinnelige bestrebelser (landmålerarbeidet), som så ut til å være meget enkle forsvinner. Hans streben blir etter hvert kun å snakke med en embetsmann. Når vertinnen spør hva K. skal si til Klamm hvis han får muligheten til det, er svaret at han ikke riktig vet. Det sies ikke et ord om det han egentlig bør snakke om med Klamm, nemlig arbeidet.

[...] was ich von ihm will, ist schwer zu sagen. Zunächst will ich ihn in der Nähe sehen, dann will ich seine Stimme hören, dann will ich von ihm wissen, wie er sich zu unserer Heirat verhält.[...], aber das wichtigste ist doch für mich, daß ich ihm gegenüberstehe. Ich habe nämlich noch mit keinen wirklichen Beamten unmittelbar gesprochen (107).

Et viktig poeng er at dette sies ganske tidlig i handlingen. Sitatet viser at han allerede har innsett ovenfor seg selv at han ikke er landmåler. Så hvorfor streber han videre?

Det er kun han som føler denne avmakten, for de andre er innprentet med makten. Landsbybeboere er kun avmektige i K. s nærvær, fordi de ikke er like utrustet som han språklig. Han driver dem til vanvidd og sykdom. Vertinnen blir sengeliggende etter sin første samtale med K. Han klarer å utmatte henne med sine språklige utspill, og K.

forlater henne full av forbitrelse. Dette fortelles av verten som har stått og ventet på K. utenfor vertshuset.: ”Aber sie [vertinnen] ist sehr aufgeregt und unglücklich Deinetwegen, kann nicht arbeiten, liegt im Bett und seufzt und klagt fortwährend.” (95). I mellomtiden har K. vært hos ordføreren, som også blir meget syk etter K. s besøk. Han var sengeliggende fra før, og situasjonen blir ikke bedre etter K. s besøk. K. underkjenner til stadighet andres følelser og fremhever kun sine egne. Underkjenning av andres følelser kan skje gjennom kommunikative virkemidler. K. forvirrer de menneskene han møter i landsbyen, og resultatet blir at de føler seg underlegne ham.

Bourdieu har studert nøye dette maktforholdet når det gjelder å undergrave andres distinkte sider. Han har observert hvordan en vanlig fransk proletar reagerer når hun konfronteres med tung litteratur: ”Ut fra det faktum at hvert enkelt felt som «livsform» er åsted for et «språkspill» som gir adgang til forskjellige aspekter av virkeligheten, kan man spørre seg om det finnes noen alminnelig fornuft som står over de lokale forskjellene” (Bourdieu 1999: 102). Ut fra dette kan vi se K. s språkspill med folk fra landsbyen (K. s samtaler med vertinnen, Frieda, Olga, Schwarzer, Pepi og Barnabas) Det som er viktig å bemerke er at alle han kommer i diskusjon med og som taper dette språkspillet, er mennesker med lavere kulturell kapital enn den som er gitt hans overlegne innsikt. De er vertinner, tjenestepiker, funksjonærer og prostituerte.

Ordføreren beretter om de forskjellige stabene i slottet, den ene ønsket seg en landmåler, mens den andre ikke så noen som helst nytte i å invitere en (80-90). K. er i landsbyen ved en feiltagelse, og feilen er ikke hans, men slottets ifølge ordføreren. K. streber videre til tross for at han allerede har forstått at denne utnevnelsen aldri vil komme, fordi den ikke er garantert av hele slottets stab av embetsmenn. Bourdieu kommenterer en slik situasjon på denne måten:

Så ulike sosiale magihandlinger som et bryllup eller en omskjæring, tildeling av grader, [...], stillingutnevnelser, [...], kan bare lykkes dersom institueringen, forstått som en aktiv handling rettet mot å innsette noen eller innstifte noe som noen eller noe utstyrt med den eller hin status eller egenskap, også er en instituerende handling i en annen forstand, nemlig at det er en handling garantert av hele gruppen eller av en anerkjent institusjon. (Bourdieu 1996: 35)

2.2.1 Landmålerens oppgave: å dele jord

K. s ankomst til landsbyen innvarsler handlingens fremtidige tematikk, samtidig som den peker mot et brudd med hans fortidige væren. Ankomsten som indikasjon til det kommendes natur blir definert allerede ved de første setningene i handlingen, der vi blir varslet om hva han har i vente i en landsby som ligger under en dyp sne: "Es war spät abend als K. ankam. Das Dorf lag in tiefem Schnee" (9). Mens ankomsten som brudd fra noe blir fortalt litt senere, og at K. har reist langt fra kone og barn: "Wenn man wie ich so weit von Frau und Kind reist, dann will man auch etwas heimbringen" (14). Det er nesten alltid i dette stadiet vi, som lesere, blir introdusert for Kafkas personer. Vi møter dem når krisen allerede har inntrådt. Bankfunksjonæren i *Proessen*, legen i *En landsens lege*, Georg i *Dommen*, fyrbøteren i fortellingen med samme navn og Gregor i *Forvandlingen*. Disse personene er funksjonelle, og de behersker sine vaner og rutiner. De er rasjonelle og ingen kunstnere. I tillegg til denne fellesnevneren møter de alle hindringer når de prøver å utføre det de aller mest mestrer, arbeidet. Disse hindringene kan være enten rasjonelle eller irrasjonelle. Vanen brytes som oftest ned i starten av handlingen, før vi er blitt ordentlig kjent med disse skikkelsene. Walter Benjamin skriver: "[...] han [Kafka] fratar menneskets geberder deres tradisjonelle støttepunkter og har dermed et objekt for refleksjoner som ingen ende tar" (Benjamin 1991: 144). K. er intet unntak, og blir fratatt enhver mulighet for forståelse.

Sosiologisk kan vi si at behovet for etableringen av ny stilling som landmåler er en forandring av de nåværende og gjeldende forhold på slottet. Utlysningen er en klar indikasjon på sosiale og økonomiske forandringer. Det profesjonelle aspektet ved en slik stilling er å dele eiendom, fordele jord, trekke nye grenser. Samtidig som det kan være et rop etter rettferdighet når man ønsker en landmåler. Man ønsker en upartisk og profesjonell person som kan ordne opp i en situasjon der partene føler en viss urettferdighet. La oss anta at upartiskhet og profesjonalitet er de viktigste kriterier ved en slik stilling, som enhver utøver av dette yrket bør egne til seg. Men en slik antagelse fører umiddelbart til at vi må si at det er umulig at K. noensinne kan utføre dette arbeid. Han mangler nemlig begge kriteriene for en slik stilling, upartiskhet og profesjonalitet.

Som jeg tidligere har nevnt, klarer K. å skaffe seg en del bekjenskaper i landsbyen. Men han klarer ikke å forholde seg upartisk til noen av dem. K. s redsel for å bli et offer på lik linje med landsbybeboere, er med å plassere ham i en forsvarsposisjon han ikke klarer å befri seg fra. Han er på vakt hele tiden og er meget partisk og går også til angrep. Hvis Klamm er hans direkte overordnede fra slottet, er det for eksempel ingen fordel for K. å forføre sjefens kjæreste.

K. ankommer landsbyen meget sent, fordi han tok feil av veien: "Ich wollte mir den Marsch durch den Schnee nicht entgehn lassen, bin aber leider einigemal vom Weg abgeirrt und deshalb erst so spät angekommen" (11). Slik blir hans ankomst meldt for oss. Dette er med på å forsterke tvilen om hans profesjon. Det er en direkte indikasjon på at en som jobber med jord og land ikke skal ta feil av det han er profesjonell på, nemlig veier. Et slikt arbeid krever også en del instrumenter som han ikke er i besittelse av. Det sosiologiske aspektet ved et menneskes profesjon er et gjennomgående tema i de fleste av Kafkas tekster. K. blir etter hvert vaktmester ved skolen i landsbyen. Til denne vaktmesteren kommer en dag en gutt på besøk. Hans er guttens navn, og jeg vil komme tilbake til denne skikkelsen i avsnitt 2.5. Hans kommer med den hensikt å tilby K. sin hjelp. Vi får vite ingenting om hva slags hjelp det dreier seg om. Og samtalen ender med det motsatte, nemlig at det er K. som skal hjelpe Hans. K. påstår at han er en helbreder og har klart å hjelpe pasienter i situasjoner der leger hadde gitt opp. Dermed tilbyr han Hans sin hjelp for å lege moren. Vi får for første gang hittil i handlingen se en ny side ved K.: "Nun habe er, K., einige medicinische Kenntnisse" (178). Her kan vi se hvordan K. beveger seg fra å først være en landmåler, til deretter å bli vaktmester og til slutt lege.

2.2.2 Legen K.: *Das bittere Kraut*

Moren til Hans, fru Brünswick, er veldig syk, fordi hun er "Ein Mädchen aus dem Schloß" (22). Hans oppsøker K. for å be ham om hjelp til å helbrede henne, og K. er villig til å hjelpe henne, fordi han har en del medisinske kunnskaper: "Nun habe er, K., einige medicinische Kenntnisse und was noch mehr wert sei, Erfahrung in der Krankenbehandlung. Manches was Ärzten nicht gelungen sei, sei ihm geglückt. Zuhause habe man ihn wegen seiner Heilwirkung immer das bittere Kraut genannt." (178) Dette

tekstutdraget er en klar indikasjon på dualiteten i forholdet mellom K. og slottet. Det sies ingenting om fru Brünswicks sykdom bortsett fra at den er lunefull og at hun er fra slottet: "ein solches Leiden hat Launen, aber schließlich kommt es doch, wenn man es nicht bekämpft, mit gesammelter Kraft und nichts kann dann mehr helfen." (180), som igjen indikerer til handlingens helhetlige kompleksitet og K. s skalkeskjul som landmåler. Siden morens sykdom er knyttet til slottet, er K. s legekunnskaper også rettet mot slottet og ikke bare mot moren. Han vil gå grundig til verks for å bekjempe slike lunefulle sykdommer. K. s funksjon her blir å diagnostisere sykdommen, som er relatert til slottet. Landmåleren vil fordele landet likt, og legen diagnostisere en sykdom. Ingen av disse gjerningene er gunstige for slottet. Tvert imot utgjør begge en fare for slottets eksistens. I *Anti-ødipus* blir det økonomisk kapitalistiske systemet assosiert med sykdom og schizofreni hos Deleuze og Guattari. Hos Kafka blir slottet fremstilt som en anstalt for sjukdom: "hier ist jeder müde." (312) sier Bürgel i slutten av handlingen.

Denne legen har lært av andre legers feil og er mer var når han stiller sine pasienter en diagnose. En annen plass i Kafkas verden finner vi en lege. I novellen "Ein Landarzt" som ble publisert i forfatterens levetid (1917), havner en landsens lege ved hjelp av noen ujordiske hester hjemme hos en gutt som det forventes at legen skal helbrede. Legen er fortvilt over den dårlige luften i værelset og alle menneskene rundt pasienten som gjør luften enda dårligere, og han klager istedenfor å helbrede:

So sind die Leute in meiner Gegend. Immer das Unmögliche vom Arzt verlangen. Den alten Glauben haben sie verloren; der Pfarrer sitzt zu Hause und zerzupft die Meßgewänder, eines nach dem andern; aber der Arzt soll alles leisten mit seiner zarten chirurgischen Hand (Kafka 1994: 205).

Legens klage er knyttet til vitensproduksjon. Presten piller i stykker messehagler av kjedsomhet, fordi legen har overtatt jobben hans. Viten og makt er nøye knyttet sammen ifølge Foucault, og en av hans hovedtanker er at enhver vitenspraksis er historisk betinget. Dette vil følgelig medføre at vitenspraksis forflytter seg fra praksis til annen. Legen i "Ein Landarzt" klager over sin profesjon, men det som gjør hans yrke

vanskeligere enn i de gamle dagene, er presten. Det viser seg at legens klage bærer med seg en historisitet. I det moderne har legevitenskapen med psykoanalysen i spissen overtatt rollen til presteskapet. Denne observasjonen som Kafka leverer oss over et halvt århundre i forveien, er nesten identisk med Foucaults studier av hvordan vitenspraksiser oppstår og flytter seg, for deretter å begynne i form av nye vitenspraksiser. I det første bindet til *Seksualitetens historie* skriver Foucault at psykologen har overtatt jobben til presten. Pasienten bekjenner i det moderne sine ”synder” til psykologen som igjen utvinner en ny vitenspraksis om vedkommende. Pasientens overleveringer i form av bekjennelser er ikke psykoanalysens oppdagelse, men den har arvet dem fra religionen (Foucault 1995). Og det er akkurat dette som er legens bekymringer.

2.3 Vertinnen

Vi møter vertinnen ganske tidlig i handlingen, men hennes tilstedeværelse er kun kroppslig. Hun opptrer som en tilskuer. Hun sier ingenting i de første kapitlene, men er der hele tiden med sin store kropp: ”Die Tür der Küche hatte sich geöffnet, türfüllend stand dort die mächtige Gestalt der Wirtin, auf den Fußspitzen näherte sich ihr der Wirt, um ihr zu berichten.” (11). Dette skjer når K. blir vekket av Schwarzer den første natten i landsbyen. Måten hun fyller døråpningen på med sin kropp er med på å avsløre viktige momenter ved hennes være i landsbyen. Vi blir allerede her varslet om den makten hun besitter i sitt sosiale rom. Vertinnen deltar ikke i det som skjer denne kvelden, selv om alt foregår i hennes vertshus. Men hun overvåker situasjonen. Med sin manglende deltagelse i det som foregår setter hun seg i en høyere posisjon enn de andre deltakende partene. Og til slutt avsløres det forholdet hun har til mannen som går på tåspissene for å avgi rapport.

Første gangen hun blir tilkalt, er gjennom Frieda, som blir betegnet ”mor” i anførselstegn. Dette skjer når K. har kommet tilbake til rommet sitt i vertshuset sammen med Frieda. Dagen etter våkner K. sammenkrøpet under et teppe sammen med Frieda, mens vertinnen overvåker det hele. Og for første gang i handlingen hører vi vertinnen snakke. Hun sier ikke noe som er nytt for oss lesere, men oppsummerer og analyserer det som hittil har skjedd. Hun prøver å beskytte og verne K. mot ytre farer. Hun prøver å ta ham til sitt

bryst, og hun er faktisk den eneste hittil i handlingen som tilbyr K. sin hjelp. K. er mistenksom og avviser hennes hjelp. Til det svarer hun at hun gjør det ”Aus Liebe, aus Sorge” (60). K. hevder (til vertinnen) at det ut fra hans uvitenhet om de nærliggende forholdene som regjerer i slottet, er en fordel at han klarer seg selv. Han er seg bevisst disharmonien mellom ham og resten av verden (Slottet og landsbyen sett på som en dialektisk helhet). Den eneste fordelen han har og som han til stadighet prøver å utvinne maksimal nytte av, er sin fremmedhet. Det at han er fremmed er et grunnlag for hans uvitenhet, men denne uvitenheten er ikke en svakhet for K., fordi han klarer å transformere den til sin fordel. I følge Foucault er makt nær knyttet til viten og gjennom denne viljen til å vite mer at vi proporsjonalt underlegger oss diverse praksiser. I sitt forord til *Anti-Ødipus* skriver Foucault:

Individet er et produkt av makten. Det som trengs er en «av-individualisering» ved hjelp av multiplisiteter, forskyvninger, vekslende kombinasjoner. Gruppen må ikke bli det organiske bånd som forener hierarkiserte individer, men en konstant katalysator for av-individualisering” (Deleuze & Guattari 2002: 10).

K. ser ut til å ha sluppet unna disse fasene i sosialiseringen. Akkurat her ligger hans makt, som til og med Klamm frykter, over alle de han møter og som er villige til å hengi seg til en samtale med ham. K. er veldig klar over sin situasjon, og prøver å snu den til sin fordel: ”dem Unwissenden scheint alles möglich” (72), sier han til vertinnen og går sin vei. Ut i fra denne samtalen med vertinnen kommer maktforholdet mellom K. og landsbybeboere tydelig frem. Vertinnen prøver å sette i gang en prosess som gir K. den opplæringen som han ikke har hatt. Han gjennomskuer hennes hensikter og prøver å rømme unna. Denne fasen jeg sikter til er morsrollen.

2.3.1 Vertinnens avmakt i forhold til slottet

Vertinnen var i sin ungdom Klamms kjæreste og fikk noen små gaver av ham, eller for å være spesifikk et sjal, ei lue og et bilde av en svevende budbringer: ”Das Bild, das Tuch und das Häubchen, das sind die drei Andenken, die ich an ihn habe” (99). Det som holder liv i henne er akkurat disse tre tingene, etter hennes eget utsagn. Hun har mistet sin frihet

for alltid. Dette har skjedd for over tjue år siden, og hun er fortsatt bundet til disse tre tingene som hun lar dominere hele hennes liv.

”I alle tilfelle er den første gaveoverrekkelsen et angrep på mottakerens frihet”, skriver Bourdieu (Bourdieu 1997: 80), og sikter til hvordan et dominansforhold kan oppstå ved å gi noen en gave. Den symbolske verdien bak det å overrekke noen en gave er å gjøre dem skyldige til den som gir. Bourdieu forklarer dette ved at det dreier seg om handlinger som alltid vil ha en dobbel betydning, og som vil følgelig gjøre det vanskelig å skille fra hverandre. Vertinnen som gavemottaker har mistet sin frihet den dagen hun tok imot disse tre tingene, eller for å si det med hennes egne ord, det har fått henne til å holde ut ufriheten: ”[...] ohne die drei Dinge hätte ich es hier nicht so lange ausgehalten, ja, ich hätte es wahrscheinlich keinen Tag hier ausgehalten.” (99). Gaveoverrekkelsen er under det Bourdieu kaller for *symbolsk makt*, og dens kjennetegn er at den er usynlig for de som ikke vet at de ligger under for den, som i dette tilfelle vertinnen. Bourdieu skriver: ”En må vite å oppdage makten der hvor den gir seg minst til kjenne, der hvor den er mest miskjent, og dermed anerkjent [...] symbolsk makt er denne usynlige makten som bare kan utøves med delaktighet av de som ikke vet at de ligger under for den, eller endatil ikke vet at de utøver den.” (Bourdieu 1997: 38).

2.3.2 K. – et barn

Jeg vil påstå at K. fortsatt er et barn ikke fysiologisk, men sosiologisk sett. Et barn blir sosialisert gjennom å bli pådyttet en del viten fra forskjellige praksiser, og tilegner seg disse gjennom prøvelser og eksaminasjoner. Som oftest har disse praksisene en vanskelighetsgrad som øker proporsjonelt med alderen. Den første viktige skikkelsen i sosialiseringsskjeden er morsfiguren. Religion, identitet, kjønnsfordeling, kjærlighet er blant ingredienser som innlæres i denne tilsynelatende uskyldige fasen av sosialisering. K. ser ut til å ha unnskluppet den, men i landsbyen får vertinnen tildelt denne oppgaven. Det kommer fram gjennom hennes uttalelser og dialoger med K.

- Momus presenterer seg som Klamms landsbysekretær, og vil stille K. noen spørsmål, noe han er motvillig til (141). Vertinnen er tilstede og blander seg inn i

samtalen for å hjelpe K., som bare vil la seg forhøre på en betingelse, at han slipper inn til Klamm. Til dette svarer vertinnen på en måte som viser at hun ser K. som et barn: "Wenn ein kind so fragt, lacht man darüber, wenn es ein Erwachsener tut, ist es eine Beleidigung des Amtes [...]" (142).

- Vertinnen garanterer for K. å komme meget langt hvis han lar seg forhøre, men dette lar seg ikke gjøre, fordi K. er sta som en unge og bare vil snakke med Klamm. Hun bryter ut med følgende: "wie ein Kind alles gleich in eßbarer Form dargeboten haben wollten" (143). K. gir seg ikke og vil bare høre når han vil få anledningen til å møte Klamm, og vertinnen spør oppgitt: "Wer kann denn Antwort auf solche Fragen geben?" (143). Slike spørsmål er umulige for voksne å svare, men de blir stilt av barn allikevel, fordi barn ikke er fremmedgjort av normaliseringsprosesser.
- K. s barnslige åpenhet går gjennom hele teksten og uttrykkes særlig gjennom vertinnens munn eller tanker. Og det betyr at de andre ikke tror på ham: "[...] Du seist kindlich offen, aber Dein Wesen sei so verschieden von dem unsern, daß wir, selbst wenn Du offen sprichst, Dir zu glauben uns schwer überwinden können" (189). Dette sier Frieda under hennes kranjel med K., mens hun refererer til vertinnen hele tiden. (Se avsnitt 2.7.4) Dermed blir disse ordene vertinnens egne tanker.
- Frieda refererer igjen til vertinnen og sier til K. at hun ikke kan tåle synet av ham, men føler at hun må hjelpe ham, fordi han er et barn på farlige veier: "leiden kann ich ihn [K.] nicht, aber verlassen kann ich ihn auch nicht, man kann doch auch beim Anblick eines kleinen Kindes, das noch nicht gut gehen kann und sich weit vorwagt, unmöglich sich beherrschen, man muß eingreifen" (298). Her kommer vertinnens egentlige ønsker når det gjelder K. s anliggende tydelig frem. Til tross for hennes avsky for ham, føler hun at hun er nødt til å beskytte ham.
- Mot slutten av romanen innser K. at han er ferdig med sitt prosjekt, og han har en fortrolig samtale med Pepi. Til henne innrømmer han at han har oppført seg som

et barn: "[...] ein Kind am Tischtuch zerzt, aber nichts gewinnt, sondern nur die ganze Pracht herunterwirft und sie sich für immer unerreichbar macht." (372).

- Etter samtalen med Pepi støter K. på vertinnen. Til henne sier K. at han har gjennomskuet henne og at hun ikke er noen vertinne, men noe annet. Når hun spør K. om å gi henne en forklaring på hva hun er, svarer K. : "Ich weiß nicht, was Du sonst noch bist" (378). Vertinnen benekter ikke K. s avsløring, men kommer med en annen avsløring når det gjelder den virkelige K. : "Nun also kommen wir zu dem eigentlichen [...] Du bist nur wie ein Kind, das irgendeine Dummheit weiß und durch nichts dazu gebracht werden könnte sie zu verschweigen." (378). Handlingen slutter rett etter denne gjensidige avsløringen. K. er et barn som vet noe og ikke vil tie med det, fordi han er utenfor landsbyens verdensbilde og vet at de kan forbedre sin livssituasjon. Vertinnen vet at han er et barn.

K. blir sendt til vertinnens *fang* for å få den første delen av sosialiseringen, og vertinnen vil gjerne ha denne morsrollen, og anstrenger seg for å beskytte ham, selv om det ligger utenfor hennes personlige ønsker, noe hun stadig gjentar. Morsoppdraget har hun nemlig fått fra slottet, fordi alt som skjer i landsbyen har med slottet å gjøre. Schwarzer opplyser om dette, når han vekker K.: "Dieses Dorf ist Besitz des Schlosses, wer hier wohnt oder übernachtet, wohnt oder übernachtet gewissermaßen im Schloß" (9). Vertinnen representerer *noe* (prosess eller bevegelse), og hun blir sammenlignet med vinden som blåser i tiende kapittel. K. tenker på vertinnen som en som har fått oppdrag, som er vanskelige å skimte: "Eine intrigante Natur, scheinbar sinnlos arbeitend wie der Wind, nach fernen fremden Aufträgen, in die man nie Einsicht bekam" (146). Han tenker at hennes oppdrag er fra det fremmede som det umulig er å få innblikk i, noe som indikerer at det er fra slottet.

2.3.3 Barndomsblokker

I første kapittel nevnte jeg Deleuze og Guattaris *blokk*-begrep, som de mener Kafka benytter seg av, og at både *Amerika* og *Prosessen* er komponert med disse blokkene. I *Das Schloß* finner de en annen metode som gir blokkene en bestemt retning, som de kaller for *barndomsblokker*. Barndomsblokken fungerer annerledes enn erindringen, som er en reterritorialisering av barndommen, fordi det er de voksnes erindring som lager en forestilling om barnas liv:

Barn lever garantert ikke slik våre voksne erindringer vil ha oss til å tro, [...] men barndomsblokken er annensteds, i en langt høyere intensitet som barnet konstruerer sammen med sine søstre, sine kamerater, sine prosjekter og sin lek, og med alle de ikke-foresatte personer som barnet bruker i sin deterritorialisering av foreldrene straks sjansen byr seg. (Deleuze & Guattari 1994: 129)

Barndomsblokker definerer de som ”barnets eneste sanne liv; den er deterritorialiserende; den forflytter seg i tiden, med tiden, for å reaktivere begjæret og få dets konneksjoner til å profilere.” (Deleuze & Guattari 1994: 129). Disse *blokkene* vil aldri slutte å opphøre i sin forflytning i tiden når de injiserer noe av barnet inn i den voksnes forståelse av den ytre verden. De blir knyttet til en slags *bliven-barn* på lik linje med Deleuze og Guattaris kjente begrep *bliven-dyr*. De insisterer på at det ikke handler om en kunstig utveksling av roller mellom *barndomsblokk* og *voksenblokk* under *bliven-barn* eller *bliven-voksen*, men at det dreier seg om å skape en kontiguitet mellom to fjerntliggende segmenter (130). De påstår ikke at K. er et barn slik jeg gjør i min lesning, men de mener at det forekommer både *bliven-barn* og *bliven-voksen* scener i *Das Schloß*. De eksemplifiserer *bliven-barn* med scenen i første kapittel når K. er på besøk hos Lasemann som bader med Brünswick. De voksne bader og spruter med vannet, mens barna ser på og blir drevet tilbake av vannsprut fra voksne. Mens *bliven-voksen* eksemplifiseres med gutten Hans som blir karakterisert som en voksen. Skikkelsen Hans vil jeg komme tilbake til i avsnitt 3.5. Det interessante med Deleuze og Guattaris *bliven-noe* er at det ikke har noe metaforisk over seg, men handler om å konfronteres med tilblivelsen som en realitet: ”bliven-dyr er en ubevegelig reise, på stedet, som ikke kan gjennomleves eller forstås som annet enn intensitet. [...] Den er en kreativ fluktlinje som ikke vil uttrykke noe annet enn seg selv.” (Deleuze & Guattari 1994: 66). Vel å merke at *fluktlinjen* ikke er noen form for flukt fra

tilværelsen, men den må forstås som betydnings-bevegelse fra et plan til et annet. De insisterer også på at *fluktlinjen* ikke skal forstås som frihet, men kun en vei ut (65). K. har klart å finne sin fluktlinje for deretter å bli forvandlet til et barn, som ikke forstår noe av det de voksne snakker om, men vil bare ha sin rett til å komme inn i slottet. I novellen ”Die Verwandlung” er Gregor Samsa undertrykt både av familien og arbeidet, noe han ikke kan erkjenne for seg selv, før han kommer ut av sin *habitus*. For at dette skal la seg gjøre, blir Gregor forvandlet til en bille. I sin *bliven-dyr* klarer insektet Gregor å bli seg selv bevisst den fremmedgjøringen han lå under før forvandlingen.

På lik linje med Gregor befinner K. seg i sin *fluktlinje* som er *barne-bliven*, og det er denne *bliven* som gjør ham egnet til å avdekke maktens usynlige makt over landsbyboere. Med den forskjell at Gregors *bliven-dyr* er fysisk synlig både i handlingen og for leseren, mens K. s *bliven-barn* skjer i den voksne K.: ”Den voksnes bliven-barn finner sted i den voksne, barnets bliven-voksen finner sted i barnet, begge i kontiguitet.” (Deleuze & Guattari 1994: 130). Vi kunne ha spurt oss om K. var voksen før ”forvandlingen”? K. kaller sin væren før ankomsten for barnsligheter. Noe som også kan bekrefte Deleuze og Guattaris påpekning ovenfor: ”ich [K.] glaubte annähernde Vorstellung von ihr [embedsmennene] zu haben, ehe ich hierherkam, wie kindlich war das alles” (226). Dette er å finne i samtalen med Olga, der ankomsten kan tolkes som punktet der *bliven-barn* foregikk. K. s *bliven-barn* er en tilstand som er til hjelp for ham for å kunne avdekke, avsløre og synliggjøre herredømmets absurde krav til individet. Det er akkurat i det stadiet når individet er fratatt alle dets geberder at det begir seg hen til refleksjon, som igjen fører til motstand og opprørskhet. Han er fast bestemt for å bli værende i sin *fluktlinje*, fordi når Frieda ber K. om å flykte med ham fra alt til Spania eller Syd-Frankrike, er hans svar: ”Auswandern kann ich nicht [...] ich bin hierhergekommen, um hier zu bleiben. Ich werde hier bleiben” (168).

2.4 Skolen

Hvor blir barnet plassert når det har fått den nødvendige *viten* av foreldre? I klasserommet.

Skolen er statsskolen der unge mennesker blir gjort til statsmennesker, altså statshåndlangere og ingenting annet. Når jeg gikk på skolen, gikk jeg inn i staten og da staten ødelegger menneskene, gikk jeg inn i en menneskeødeleggesanstalt. (Bernhard 2003: 30-31)

Bourdieu henter sitatet ovenfor fra Thomas Bernhards *Gamle mestere*, og definerer skolen som en institusjon der staten får legitimert sitt herredømme. For Bourdieu symboliserer skolen reproduksjon av maktforhold, samtidig som den bidrar til å legitimere de gjeldende maktforhold gjennom pensumbøker som blir fremstilt som absolutte sannheter. Skolen er en plass der makt legitimeres, og den er knyttet til staten:

Det følger av dette at konstruksjonen av Staten går sammen med konstruksjonen av et *maktfelt* forstått som et felt for spill der innehaverne av (ulike former for) kapital kjemper især om makt over Staten, det vil si over den statlige kapitalen som gir makt over ulike kapitalformer og over reproduksjonen av dem (Bourdieu 1996: 55).

Det er i skolen eller i undervisningsinstitusjoner at makten får sin reproduksjon. Samt at makt får sin legitimering gjennom å inkarnere den i individets forhold til den ytre forståelsen i form av mentale strukturer. Det er ved å støtte seg til slike institusjoner at makten klarer å legitimere sin *symbolske vold* over et avgrenset territorium.

K. blir kastet ut fra vertshuset og blir plassert i et klasserom i skolen. At K. får jobb i en skole, er ingen tilfeldighet. Vertinnen er ferdig med sin rolle som oppdrager for K. i det sosiale rommet, selv om hun mislykkes, og dermed er det ingen grunn til at K. blir boende hos henne. Det forventes av ham nå å bli skolert i neste trinn i sosialiseringsprosessen. Etter min mening er dette den eneste grunnen for at han blir sendt til klasserommet:

Det tok slottet flere år å beslutte at det skal ansettes en landmåler. En stilling som det fortsatt er tvil om, noe som gir handlingens gestalt. Grunnen K. får høre fra ordføreren er at det ikke er behov for en landmåler. Men er det behov for en vaktmester? Fra læreren får vi en detaljert forklaring om at denne stillingen er overflødig: "Schuldiener wie Landvermesser, es ist eine Last an unserm Halse. Es wird mich noch viel Nachdenken

kosten, wie ich die Ausgaben vor der Gemeinde begründen soll” (119-120). Hvis vi antar at læreren tar feil og at det er behov for en vaktmester, nødvendiggjør det ikke at vedkommende skal bo i klasserommet.

Maktapparatet i slottet er utrolig nøye med sine beslutninger. Vi får en veldig detaljert beskrivelse av dette apparatet med alle sine fogder, underfogder og kontrollører. Ordføreren forklarer under K. s besøk hvor strenge embedsmennene er med å vedta enhver beslutning,: ”»Sie sind sehr streng«, sagte der Vorsteher, »aber vertausendfachen Sie Ihre Strenge und sie wird noch immer nichts sein verglichen mit der Strenge, welche die Behörde gegen sich selbst anwendet. [...] Ob es Kontrollbehörden gibt? Es gibt nur Kontrollbehörden.” (82). Jo større et maktapparat er, jo lengre tid vil bli brukt på å ta beslutninger. Beslutningen om å ansette en vaktmester tar minst et par timer. Noe som strider mot hele slottets grunnleggende eksistens som et maktutøvende apparat.

Plasseringen av kapittelet *Der Lehrer* er ingen tilfeldighet. At læreren skulle dukke opp rett etter samtalen med vertinnen, virker som en forløsning fra en tilstand til en annen (Se avsnitt 1.4.5). K. takker nei for tilbudet, og læreren går sin vei. Akkurat her får vi, gjennom Frieda, vite at K. ikke lenger er ønsket av vertinnen i Brogården. Noe som igjen strider med hele slottets hierarkier. Enhver bestemmelse blir tatt i slottet. Og hvis dette er tilfelle, har vertinnen ingenting med K. s utvisning å gjøre.

2.4.1 Læreren – banksystemets talsmann

Det blir lærerens tur å disiplinere K. Lærerens funksjonelle eksistens er å formidle viten. Som oftest har ikke læreren nok belegg for å kunne produsere viten, men kun å formidle den. Hvem er det som produserer viten og hvor er lærerens plass i vitenshierarkiet? Paulo Freire har forsøkt å svare på slike spørsmål. I følge ham er læreren kun en som formidler viten mellom de som produserer den – undertrykkerne – og de som passivt tar imot – de undertrykte, noe han kaller for *banksystemet* (Freire 1999: 54-70). Denne viten er ferdig definert, og mottakeren har ikke annet å gjøre enn å tilpasse seg den uten mulighet til å omforme den. Freire mener at læreren må ses som talsmann for *banksystemet*, og er med å formidle den viten som dette systemet anerkjenner og som deretter blir til virkelighet.

2.4.2 K. – den frigjørende dialogens forkjemper

Ifølge Freire er det kun ved dialogen som er en pågående utviklingsprosess, at mennesker kan få innsikt. Freires verk *De undertrykte pedagogikk* (1970, norsk utgave 1999) er et resultat av dialoger med bønder i Brasil. Borgerskapet i Brasil hadde allerede gjort skolen og pedagogikken til sin eiendom. Derfor reiste han rundt blant bøndene for å lage en egen pedagogikk, slik at bøndene kunne bli i stand til å frigjøre seg selv fra undertrykking. Frigjøringen skjer når mennesket kommer ut eller sprenger sin egen grensesituasjon:

Dette målet [frigjøring] kan bare nås gjennom å handle i den konkrete, historiske virkeligheten der grense-situasjonene er å finne historisk. Etter hvert som virkeligheten forandres, og disse situasjonene er gjort overflødige, vil nye komme til syne, som i sin tur vil vekke til nye grensesprengende handlinger (Freire 1999: 85).

Det er ikke noe nytt Freire bidrar med i sitatet ovenfor, fordi situasjonenes dialektikk kjenner vi allerede fra den materialistiske historieoppfatningen til Marx, og det grensesprengende forstår jeg som Thomas Kuhns (1996) paradigmeskifter. Men det interessante i denne sammenhengen er at Freire kobler inn dialog og deltakelse som sentrale elementer i frigjøring. K. er stadig i dialog, og disse dialogene er som oftest produktive, og som hos Freire ligger produktivitet i bevisstgjøring. Det er kun gjennom deltagelse at en kan komme ut av *banksystemet*.

2.5 Hans

Vaktmesteren K. får besøk av en ung gutt som viser seg å være barnet som lekte ved føttene til den sykelige kvinnen med spedbarnet, som vi møtte tidligere. Hans er navnet, og han kommer med den hensikt å tilby K. sin hjelp. Vi får ikke vite noe om hva slags hjelp det dreier seg om. Men samtalen ender med det motsatte, nemlig at det er K. som skal hjelpe Hans. K. påstår at han er en helbreder og har klart å hjelpe pasienter i situasjoner der leger hadde gitt opp. Dermed tilbyr han Hans sin hjelp for å lege moren. (178).

I dette avsnittet vil jeg berøre to momenter ved Hans. Den første vil være det litterære aspektet ved Hans, som et fiksjonselement i handlingen. Mens den andre vil være det narrative aspektet ved romanen som jeg knytter til Hans, og her vil jeg få anledningen til å berøre narrasjonen generelt i *Das Schloß* som jeg ikke har vært innpå tidligere. Når K. møter Hans, har han indirekte for lengst avslørt sin hemmelighet for oss lesere, som går ut på at han ikke er noen landmåler. Det skjer gjennom hans egen tolkning av brevet han får tilsendt med Barnabas i begynnelsen av handlingen. Nå avslører han sitt virkelige prosjekt for andre i landsbyen. Han er den "bitre urten" som skal lege, rydde opp i andres anliggender og finne seg i de meste ydmykende situasjoner: "und er [K.] war nicht hergekommen um ein Leben in Ehren und Frieden zu führen." (187). Dette kommer frem under K. s samtale med Hans. Ut av denne kan vi trekke frem to viktige momenter som underbygger min tolkning. Kommunikasjonen med Hans avslører at han fortsatt er et barn og at han vil lykkes med sitt prosjekt.

2.5.2 Narrasjonen i *Das Schloß*

Das Schloß er en fortellende tekst der det forekommer handlinger. Informasjonen til mottakeren om de gjeldende forhold i slottet og landsbyen blir sakte levert og med det forbehold å levere kun det strengt nødvendige for å kunne forstå en spesifikk situasjon. Denne informasjonen blir levert leseren av en aural forteller med en sterk deltagelse fra andre fiktive personer i romanen. Den auralen fortelleren deltar ikke som aktør i handlingsnivået i teksten. Fortellerteknikken er veldig konsentrert rundt K. Fortelleren er alltid tilstede sammen med K. og forlater ham aldri. K. s talemåter og tanker reproduseres i teksten, formidlet gjennom fortelleren, på en karismatisk måte. Dette fører til at det blir skapt et nærhetsforhold mellom leseren og K. Informasjonen om forhold som har skjedd enten før K. s ankomst (prolepser) eller under hans fravær (analepser), blir gitt oss gjennom andre fiktive personer i handlingen gjennom deres dialoger med K. Forfatteren – Kafka – benytter seg også av andre fiktive stemmer i *Das Schloß* som verken er manifeste eller gjennomgående over hele handlingen, for å levere leseren den nødvendige informasjonen om de gjeldende forhold i landsbyen og slottet. Dette lar seg gjøre ved bruk av *overført diskurs*. Gerard Genette (1980) opererer med tre begreper som beskriver

hvordan de fiktive personene blir fremstilt: *fortalt diskurs*, *gjengitt diskurs* og *overført diskurs*. Det er overført diskurs når den fiktive personens språk reproduseres ved hjelp av fortellerstemmen. Denne tredelingen motsvarer Dorrit Cohns *psycho-narration*, *quoted monologue* og *narrated monologue*. Dorrit Cohn berører også narrasjonen i *Das Schloß* i *Transparent Minds. Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction* (1983). Hun hevder, sannsynligvis med belegg hos Brod, at Kafka begynte å skrive *Das Schloß* i jeg-person form de første femti sidene, for deretter å transformere narrasjonen til en tredje person: "He [Kafka] thereupon proceeded to cross out all the I's in the earlier pages, and to replace them by K's [...], effecting this transposition without making any other substantial changes in the manuscript." (Cohn 1983:169). Dette gjorde han for å utforske maksimalt jeg'et, for deretter å ha muligheten til å distansere seg fra det.

2.5.3 Tematisk tolkning

Når K. møter Hans, er det første gangen at han er oppriktig i sin kommunikasjon i landsbyen og avslører sin profesjon. Jeg vil påstå at Hans låner fortellerstemmen i noen henseender. Den autorale stemmen i *Das Schloß* låner bort stemmen sin til Hans. For å belegge dette vil jeg se på noen tekst passasjer, der det fortelles om Hans.

Om Hans får vi vite at han føler hva fremtiden vil bringe: "daß er ein kleiner Junge war, aus dem zwar manchmal besonders in seinen Fragen, vielleicht im Vorgefühl der Zukunft [...]" (175). Hans får her tildelt en egenskap som egentlig er forbeholdt fortelleren. For det er fortellerens egenskap å kunne forutsi noe som helst om fremtidige hendelser i sin egen fortelling. Under dette besøket kommer det fram at K. burde ha gjenkjent Hans, selv om det var et meget kort møte mellom disse to tidligere i handlingen: "[...] sondern der kleine Junge, der schon früher einmal K. hatte ansprechen wollen. K. hatte aber keine Lust sich an ihn zu erinnern" (174). Og vi får vite at Hans har et herredømme over handlingens utvikling, som ellers kun fortelleren kan besitte. Dette dukker opp allerede etter forrige opplysning. Hans vil nemlig foreta beslutninger om K. og Frieda: "[...] so als wolle er möglichst schnell das Wichtigste erfahren um dann selbstständig für K. und Frieda Entschlüsse fassen zu können" (175). Disse viktige beslutningene blir faktisk tatt for Frieda og K., for etter Hans' besøk og etter denne kommentaren, får handlingen i

romanen et vendepunkt. Frieda går fra K., og dette skyldes K. s besøk til familien Barnabas like etter Hans' besøk. Vi får også en annen opplysning om Hans sin personlighet like etter denne. Guttens vesen har noe over seg som gjør at det får hvem som helst til å underkaste seg ham: "Es war auch etwas Befehlshaberisches in seinem Wesen, aber es war mit kindlicher Unschuld so gemischt, daß man sich ihm halb aufrichtig halb scherzend gern unterwarf." (175). Hans har et herredømme ikke bare over K. og Frieda, men generelt og som er gjeldende over "daß man" alle i *Das Schloß*. Her blir karakteren til Hans sitt herredømme, som jeg mener er fortellerens, tydelig.

Like etterpå får vi en fantastisk scene som nesten kan minne oss om Luigi Pirandellos *Seks personer søker en forfatter*. K. og Frieda sitter på kateterbordet og blir betraktet av Hans. Hans sitter for så vidt på en skolebenk, mens Frieda og K. på lærerens eller den kulturelle kapitalens område. Dette kan ved første øyekast være med på å forkaste min tolkning av Hans som en som har eller låner fortellerstemmen, men det viser seg at Hans er den som forhører de to på kateteret: "Trotzdem er [Hans] in der Schulbank saß, K. oben auf dem Kathedertisch, Frieda auf einem Sessel nebenan, sah es aus, als sei Hans der Lehrer, als prüfe er und beurteile die Antworten" (175).

Hans sitter som en lærer og som en skaper av sine figurer, en forteller, og utprøver dem forskjellige spørsmål og svar som blir vurdert. Denne fortelleren synes at han har klart å skjule godt sin identitet og later som det hele er et spill: "ein leichtes Lächeln um seinen weichen Mund schien anzudeuten, daß er wohl wisse, es handle sich nur um ein Spiel" (175). Det er en humoristisk setning som er fortsettelsen på forrige setning, og slik jeg leser den, viser det at fortelleren synes synd på sine karakterer og føler med dem, men allikevel er det kun Hans som kan le av karakterenes elendighet, fordi han vet at alt er spill og imaginasjon. Dette vet dessverre ikke fiksjonskarakterene, og her ligger sammenligningen til Pirandellos stykke. Hos Pirandello søker seks personer sin forteller, og her oppsøker fortelleren, i Hans sin skikkelse, sine fiktive personer.

Like før slutten av dette kapittelet, det vil si idet Hans er ferdig med sitt besøk, får vi et nytt resonnement om K. s situasjon, som handler om at K. vil lykkes i å overtrumfe alle. Til tross for den vanskelige situasjonen K. befinner seg i, vil han overvinne alle:

Aus diesem Widerspruch entstand in ihm der Glaube, jetzt sei zwar K. noch niedrig und abschreckend, aber in einer allerdings fast unvorstellbar fernen Zukunft werde er doch alle übertreffen und eben diese geradezu törichte Ferne und die stolze Entwicklung, die in sie führen sollte, lockte Hans; um diesen Preis wollte er sogar den gegenwärtigen K. in Kauf nehmen. (185)

Ut av denne passasjen kan vi trekke to konklusjoner. Den første er at K. kommer til å lykkes med sitt prosjekt som går ut på å komme inn i slottet, noe som jeg kommer tilbake til i Bürgel avsnittet. Den andre er en belysning til identiteten til Hans, med utgangspunkt i at det kun er fortelleren som vet hvordan det vil gå med sine figurer.

Et problem med min tolkning er Hans' manglende tilstedeværelse i resten av handlingen. Han er nesten bare tilstede i dette kapittelet, og er ellers fraværende nesten gjennom hele handlingen. Men jeg vil hevde at Hans' fravær kan forstås i lys av akkurat hans nærvær i dette kapittelet. Ved at han er sterkt tilstede i dette kapittelet samtidig som han er fraværende fra klasserommet der han burde være, beviser han at han kan være tilstede på to plasser samtidig. Han er med andre ord allestedsnærværende, noe som igjen kun er fortellerstemmens egenskap. Men Hans er kroppslig tilstede og er observatør til en viktig avsløring også et annet sted i handlingen. Denne avsløringen blir gitt leseren tidlig i handlingen og denne scenen utspiller seg under K. s aller første tur i landsbyen der han prøver å gå til slottet. Noe han mislykkes med, fordi han velger seg en lang vei som bare fører ham innpå slottsfjellet. Det eneste som får ham til å fortsette, er en forestilling om at kanskje veien vil svinge opp mot slottet:

So ging er [K.] wieder vorwärts, aber es war ein langer Weg. Die Straße nämlich, die Hauptstraße des Dorfes, führte nicht zum Schloßberg, sie führte nur nahe heran, dann aber, wie absichtlich, bog sie ab, und wenn sie sich auch vom Schloß nicht entfernte, so kam sie ihm doch auch nicht näher. Immer erwartete K., daß nun endlich die Straße zum Schloß einlenken müsse, und nur, weil er es erwartete, ging er weiter; offenbar infolge seiner Müdigkeit zögerte er, die Straße

zu verlassen, auch staunte er über die Länge des Dorfes, das kein Ende nahm, immer wieder die kleinen Häuschen und vereisten Fensterscheiben und Schnee und Menschenleere – endlich riß er sich los von dieser festhaltenden Straße, ein schmales Gäßchen nahm ihn auf, noch tiferer Schnee, das Herausziehen der einsinkenden Füße war eine schwere Arbeit, Schweiß brach ihm aus, plötzlich stand er still und konnte nicht mehr weiter. (19)⁴

Denne passasjen kan leses som en foregriping av hele handlingen i *Das Schloß*, og kan sies å være en metakommentar, fordi det beskriver handlingens overgripende tematikk. At K. befinner seg på en lang vei som kun fører nær innpå slottet, men bøyer av til stadighet. Det eneste som får K. til å fortsette, er forestillingen om at kanskje veien vil ta slutt. Til slutt blir han stående ”und konnte nicht mehr weiter.” Dette er akkurat det handlingen vil dreie seg om. Alle de veiene K. skal ta, hindringene (osv) helt til han blir utmattet og bare vil sove i slutten av romanen. Igjen en slags forutelse om hva vil skje med K. og hans prosjekt.

Det interessante her og som igjen styrker min teori om at Hans låner fortellerstemmen i noen henseender, er opplysningen om at K. ikke er alene: ”Nun, er war ja nicht verlassen”. Denne setningen er å finne rett etter passasjen ovenfor. Det viser seg at K. står rett utenfor hytten til en viss Lasemann, som akkurat i dag har fått besøk av familien Brunswick, som er familien til Hans. Det at passasjen ovenfor, som foregriper og på mange måter sammenfatter hele handlingen, blir nevnt akkurat utenfor et hus der Hans befinner seg, er ingen tilfeldighet. Og det som styrker min lesning er akkurat setningen som følger dette ”sammendraget”: ”Nun er war ja nicht verlassen”. Vi kan se for oss K. stående der med sin tilsynelatende ensomme streben etter å nærme seg slottet, men han er ikke alene. Rett over veien kan vi se for oss Hans’ strenge blick mot K., som nøye studerer hans bevegelser.

2.5.4 Konklusjon

Tolkningen som går ut på at Hans låner fortellerstemmen, hjelper oss til å skimte noe av slottets gehalt. Leseren og forfatteren inngår i det Deleuze og Guattari kaller for

---

⁴ Jeg tillater meg å bruke dette lange sitatet, fordi det er en gjenspeiling av K. s egne veier og omveier i handlingen.

detritorialisering i teksten. Jo mer vi nærmer oss slottets sannhetsgehalt, jo fjernere blir vi skjøvet fra en mulig forståelse. Den lange passasjen jeg siterte ovenfor kan sies å gjelde leseren også, når hun prøver å ta fatt i en forståelse av slottet, på lik linje med K. s situasjon, men slottet blir fjernere for hver gang han tror han er på riktig spor. Hans insisterer på å hjelpe K., og hvis gutten ikke kunne, sier han at han ville spørre moren (Ein Mädchen aus dem Schloß): "[...] würde er [Hans] seine Mutter darum bitten und dann würde es gewiß gelingen. Auch wenn der Vater Sorgen hat, bittet er die Mutter um Hilfe. Und die Mutter habe auch schon einmal nach K. gefragt, [...]" (177-178). Vi får en avsløring her som kan hjelpe oss videre til å forstå slottets karakter. "Ein Mädchen aus dem Schloß" er meget syk, har spurt etter K. og vil gjerne hjelpe ham, og hun har tidligere hjulpet Herr Brunswick. Denne Brunswick har en meget sentral rolle i den indirekte tematikken i *Das Schloß*. Herr Brunswick har for så vidt en liten rolle i scenarioet i romanen, men har allerede spilt en sentral rolle før handlingen begynner i det hele tatt. Den utspilte seg lenge før "Es war spät abend als K. ankam." (9), og som er åpningssetningen i *Das Schloß*, for det er på grunn av Brunswick at K. har kommet til landsbyen, som kjempet for at slottet skulle ansette en landmåler. Herr Brunswick er ikke fra slottet, men det er hans kone, "Ein Mädchen aus dem Schloß". Dette kan tolkes slik at det er hennes ønske om å få K. til dette området, fordi det er hun som trenger hjelp og ikke de landlige områdene. En slik informasjon er meget sensitiv og kan ha en avslørende effekt på slottets gehalt, og den er forbeholdt fortelleren. Noe som igjen samstemmer med min fortolkning, for i teksten kommer denne informasjonen fra Hans' munn. Den eneste gangen i handlingen vi nærmer oss en forståelse av slottets gehalt er under samtalen mellom K. og Hans.

Videre planlegger K. og Hans et besøk til huset til familien Brunswick, noe som kan skje kun når familiefaren ikke er tilstede. Disse to diskuterer frem og tilbake hvordan de skal forklare K. s besøk for faren, hvis vedkommende ubeleilig skulle dukke opp i sitt eget hjem. Hans' forslag er at K. skal unnskyldes sitt sene besøk med at lærerens nedverdiggende behandling av K., har fått ham til å glemme alle hensyn: "[...] die unerträgliche Schuldienerschaft und die entehrende Behandlung durch den Lehrer habe ihn in plötzlicher Verzweiflung alle Rücksicht vergessen lassen." (184). Litt senere i

handlingen viser det seg at det ikke bare var en hvit løgn Hans planla for K., men selve handlingens utvikling etter at denne gutten har forlatt K. og Frieda. Det som skulle være en hvit løgn for K. for å slippe inn til Brunswick huset, blir til virkelighet, og her blir K. ydmyket på det verste av læreren som faktisk glemmer alle hensyn. Hans kan ikke bare forutse ting i fremtiden slik vi har sett tidligere. Han gir ordre til hovedpersonen i handlingen, og det særegne med disse ordrene i dette tilfellet er at de omhandler tematikken i handlingen. Hans forlater K. og Frieda og går tilbake til klasserommet. Straks etter stormer læreren inn til dem og håner K. Dette ville aldri K. ha funnet seg i før Hans' besøk. Til leserens store forbauselse finner K. seg i hva som helst fra læreren, fordi samtalen med Hans hadde gitt ham nye håp: "Das Gespräch mit Hans hatte ihm neue, zugegebenermaßen unwahrscheinliche, völlig grundlose, aber nicht mehr zu vergessende Hoffnungen gemacht, sie verdeckten sogar fast Barnabas." (187). Disse håpene som K. har til Hans, som blir betegnet som grunnløse og håpløse, overskygger til og med K. s håp til sin personlige budbringer. Her kan vi tydelig merke oss den reelle makten Hans har over K. Denne makten er reell, fordi den er relatert til fortellerstemmen som er over den fiktive hovedpersonen K.

2.5.5 K. – et barn

K. s kommunikasjon med landsbybeboere er preget av misforståelser. Dette skyldes dels at han besitter en høyere kulturell kapital enn de andre. Dels skyldes det at kommunikasjonen ikke har hatt en kommunikativ hensikt, men har vært preget av et maktspill. Roland Barthes omhandler dette i "Afrikansk grammatikk" i *Mytologier* (1999), der han ser på språket i de tidligere fransk okkuperte afrikanske samfunn. Han mener at det offisielle vokabular i slike samfunn fungerer som en kode, og at ordene ikke har noen konnotasjon med innholdet. Han skriver: "Det er en *écriture* som kunne kalles kosmetisk, fordi den tar sikte på å tildekke fakta med språklig støy, eller, om man vil, med språktegnets selvtilstrekkelighet" (Barthes 1999: 117-123). K. s diskursive språk minner om det fenomenet Barthes behandler. K. er mer opptatt av de ordene han velger enn deres innholdsmessige side: "K. suchte das richtige Wort, fand es nicht gleich und begnügte sich mit einem beiläufigen." (208). Dette har K. gjort inntil han møter Hans. Med Hans klarer K. for første gang å kommunisere direkte. Kommunikasjonsnivået

mellom de to er slående likt, og dette korresponderer også med påstanden om at K. fortsatt er et barn. Hans ser også på K. som et lite barn: ”daß Hans auf K. herabsah wie auf einen Jünger.”(185). Dette er Hans sine tanker om K.

2.6 Familien Barnabas

Vi møter Barnabas ganske tidlig i handlingen. Han overrekker K. et brev fra Klamm og presenterer seg selv som K. s personlige budbringer. Om hans utseende får vi vite at han er lik medhjelperne. Han minner også K. om kvinnen med spedbarnet. Han er kledd i hvitt og hadde et lyst og åpent ansikt med store øyne. Familien Barnabas er et eksempel på den strenge og disiplinerte strukturen i *Das Schloß*. Det er en familie som blir straffet i stillhet, og straffen er ikke en følge av en direkte forbrytelse, men skyldes en neglisjering av den praktiske diskursen som er rådende i det sosiale rommet. Fordi de blir straffet i stillhet, er deres frifinnelse umulig. Denne umuligheten har også sitt utspring i at det er et dialektisk forhold mellom en forbrytelse og en straff. Så lenge forbrytelsen ikke er begått, er det umulig å kjenne straffens karakter eller legitimitet. Det minner oss om Josef K. s umulige situasjon i *Proessen*. Det er påfallende likheter mellom denne familien og Josef K. i *Proessen*. Når familiens far står utenfor slottet, kan han minne oss den gamle mannen som befinner seg utenfor lovens dør i fortellingen ”Vor dem Gesetz”.

I *Overvåkning og straff* ser Foucault på disiplineringsstrategiene og hvordan de gjennomsyrrer hele samfunnet. Med utgangspunkt i fengselet hevder han at disse strategiene finnes i alle praksiser. Det de har til felles, er en streben etter å få individet til å bli ”normalt”. Ethvert avvik i enhver praksis (skole, sykehus, fengsel, ...) blir korrigert av kontrollører:

Straffevesenets ytterlighet i dag ville være den ubegrensede disiplin: En utspørring uten slutt, en undersøkelse som gikk over i en omhyggelig og stadig mer analytisk observasjon, en dom som på samme tid ville innebære opprettelsen av et kartotek kort som aldri fullskrives. Det ville være en overlagt mild straff, parret med en hemningsløst nysgjerrig eksaminasjon. Det ville være en prosedyre som til stadighet måler avvikelsene fra en uoppnåelig norm, og den asymptotiske bevegelse som tvinger den domfelte til å sette seg det uendelig fjerne mål å sammenfalle med normen. Torturen er den logiske fullendelse av en

rettsprosedyre styrt av Inkvisisjonen. Det å settes under «observasjon» er den naturlige forlengelse av en justis invadert av de disiplinære metoder og eksaminasjonsmetodene. (Foucault 1994: 200-201)

Familien Barnabas er og blir underlagt en observasjon som aldri synes å ta slutt. Straffen den får er forårsaket av et avvik. Foucault spør seg selv: ”Er det vel noe rart at fengselet ligner på fabrikkene, på skolene, på kasernene, på sykehusene, som alle sammen ligner på fengsler?” (Foucault 1994: 201).

Feilen som forårsaket dette avviket er ikke begått av hele familien, men kun av datteren, fordi det som hendte var at Amalia hadde fornærmet budbæreren til en enmedsmann med navnet Sortini, som igjen hadde sendt til henne et brev der han begjærlig fornærmet henne. Dette er å finne i samtalen mellom K. og Olga i ”Amalias Strafe”. Selv om det bare er Amalia som har oversett den strenge disiplinen som regjerer i landsbyen, lider hele familien. For det finnes ikke noe skille mellom arbeidet og det private, og ikke heller mellom individet kollektivet i *Das Schloß*: ”Nirgends noch hatte K. Amt und Leben so verflochten gesehen wie hier, so verflochten, daß es manchmal scheinen konnte, Amt und Leben hätten ihre Plätze gewechselt” (74). Dette sies når K. avlegger ordføreren et besøk angående sitt arbeid, det vil si lenge før vi blir kjent med familien Barnabas i handlingen. Det vi kan trekke frem utfra dette tekstutdraget er at det ikke finnes noen skille mellom individet og kollektivet på lik linje mellom det private og det offentlige, noe som skyldes offentlighetens inntog i de private anliggender.

Passasjen forsterker etter min mening nødvendigheten av å lese Kafka i et sosio-politisk perspektiv, slik Deleuze og Guattari har påpekt. De går i sin Kafkabok til angrep mot den psykoanalytiske tradisjonen som kun tar hensyn til den ødipale trekanten på bekostning av alt det sosio-politiske. Walter Benjamin er av samme mening: ”Det finnes to veier til en grunnleggende misforståelse av Kafkas skrifter. Den ene [psykoanalytiske] er den naturlige fortolkningen, den andre er den overnaturlige [den teologiske]; begge to – den psykoanalytiske og den teologiske – går glipp av det vesentlige.” (Benjamin 1991: 149). Deleuze og Guattari finner en lignende passasje i *Forvandlingen*, der faren sover med uniformen på, og det de påpeker er at skillet mellom det private og jobb blir mindre og

mindre i det kapitalistiske samfunn. Kapitalismen har trenget seg inn i det private hjem. Akkurat dette finner vi flere steder i Kafkas tekster, og ikke bare her i *Das Schloß*. Dette vil jeg komme nærmere inn på i avsnitt 2.7.2.

Amalias straff blir også familiens. Familien blir ikke straffet kroppslig som Damiens. Men de blir straffet i stillhet, slik den franske legen Pinel gjorde med sine pasienter. Her vil jeg se på straffemetoden, og ikke selveste straffen som blir brukt mot familien. Sammenligningen er en enkel metode, som kan føre til at en ser likheter, forskjeller og sammenhenger overalt. Dette påpeker jeg, for jeg vil ikke sammenligne familien Barnabas med et verk av Foucault, men jeg sammenligner bare for å illustrere og forfølge maktens grusomme masker.

Foucault innleder ofte sine verk med store malerier som en billedlig foregriping av praksisen han skal utforske. *Overvåkning og straff* innledes ikke med et fysisk maleri, men boken åpnes med en billedlig fortelling om piningen av en fange. Beskrivelsen av piningen er like sterk og detaljert som et maleri kunne ha fremstilt den. Fangens navn er Damien, som blir revet i stykker av fire hester i Paris 1757. I en annen scene i *Galskapens historie* refererer Foucault til de metodene som ble benyttet av Pinel fra 1800-tallet, for å helbrede de gale. Pinel brukte stillhetens taktikk for å straffe en tidligere geistlig som trodde han var Kristus og ba alle de andre om å ignorere ham. Eller rett og slett å tie ham i hjel (Foucault 1973: 215). Foucault mener at de gale nedverdiges enda mer i Pinels tid enn det de gjorde tidligere med tortur. Pinels metoder kan illustrere straffemetoden som brukes mot familien Barnabas. Det er ingen i landsbyen som hører på hva de sier. De er ikke verdige noen kommunikativ ytelse. Høfligheten fra slottets funksjonærer og landsbyens bønder er der med kun én hensikt, nemlig å observere familien. Foucault skriver:

Sammenlignet med den stadige dialogen mellom fornuft og galskap i renessansen, hadde klassisismens internering innført stillheten. Men denne var ikke total: språket var ikke virkelig undertrykt, men snarere engasjert i tingene. Interneringen, fengslene, fangehullene og selv torturen opprettet en taus kampens dialog mellom fornuften og ufornuften. Denne dialogen ble nå brutt, stillheten var

absolutt; det fantes ikke lenger noe felles språk mellom galskapen og fornuften, delirets språk kunne bare svares med et fravær av språk. (Foucault 1973: 216)

Denne straffen i form av stillhetens taktikk ble utviklet innenfor psykiatriens praksis. Og vi kan spørre oss om den ikke også har gyldighet utenfor sin egen praksis. Foucault tenker ikke på maktrelasjoner som et subjekt-objekt forhold, det vil si det maktforholdet som oppstår mellom den som besitter makten, og den som blir utøvd makt over. Han ser på maktrelasjonene som et nettverk av strategier og praksiser som forflytter seg hele tiden.

Gruen bak tausheten kan vi finne også et annet sted hos Kafka, nemlig i fortellingen ”Sirenenes taushet”. Der sies det: ”Nå har imidlertid sirenene et enda skrekkeligere våpen enn sangen, nemlig tausheten.” (Kafka 1996: 107) Der en har sett på sirenenes sang som en overdøvende og utålelige lyd for menneskeører, klarer Kafka å finne noe som overgår denne, nemlig negasjonen av sangen i form av taushet. Og det er akkurat den som treffer familien Barnabas som ”et enda skrekkeligere våpen”: ”man schloß uns aus jedem Kreise aus” (257, min utheving). Dette sier Olga om hvordan de ble utelukket fra enhver kommunikativ form med landsbybeboere. De blir dømt til taushet og det eneste de kan gjøre er å hviske: ”wir [familien Barnabas] hatten zu flüstern” (256). Her kommer det også den språklige tvetydigheten i ordet Schloß tydelig frem.

2.6.1 Makt som er knyttet til tiden

Barnabas er utnevnt til å være den personlige budbæreren mellom slottet og K., som befinner seg i landsbyen. Olga beretter nøye om brorens tjeneste, og gjennom hennes beretning får vi en detaljert beskrivelse av slottets avdelinger, venterom, korridorer og budbærernes rom (213-217). Barnabas har ikke annet å gjøre enn å vente, og jo lengere Barnabas venter, desto lengere må K. vente, fordi landmåleren er avhengig av sin budbærer: ”Venting er en av de beste måter å fornemme makt og forbindelsen mellom tid og makt på, og man burde liste opp og analysere alle handlemåter knyttet til utøvelse av makt over andres tid.” (Bourdieu 1999: 237). Bourdieu mener med dette at ventingen impliserer underkastelse. Hvis K. ønsker seg noe så sterkt som å komme inn i slottet, vil

ventetiden være en slags markør på maktens tilstedeværelse og utøvelse og på K. s avmakt.

2.6.2 Det ”barnabaiske”

Familien Barnabas har ikke bare mistet sine eiendeler, men til og med familienavnet de hadde før er blitt frarøvet dem. Dermed blir hele familien redusert til Barnabas: ”[...] unser Familienname wurde nicht mehr gemannt; wenn man von uns sprechen musste, nannte man uns nach Barnabas, dem Unschuldigen von uns.” (257), sier Olga til K. i kapitlet *Amalias Strafe*. Familien blir frarøvet sin frihet ved denne navngivningen. Alle og enhver i landsbyen er herrer over denne familien, den er tilgjengelig for undertrykking. Det som gir landsbybeboere muligheten til en slik undertrykking er akkurat denne navngivningen. I følge Maurice Blanchot er litteratur først og fremst knyttet til språket, som har en tendens til å undertrykke de tingene det blir talt om: ”For at blive i stand til at sige: denne kvinde, må jeg på den ene eller den anden måde befri hende fra sin krop af kød og blod, gøre hende fraværende og tilintetgøre hende.” (Blanchot 1994: 51). Det er dette som inntreffer familien Barnabas. Den er blitt fremmedgjort og fraværende fra enhver kommunikatív yttelse, fordi den er blitt redusert til det Barnabaa’eske.

2.6.3 Barnabas’ far ”vor dem Gesetz”

”Ein Landarzt” (1917) er en fortelling bestående av fjorten små fortellinger, som ble utgitt mens Kafka fortsatt levde. ”Vor dem Gesetz” er en av disse fjorten fortellingene, og ble senere plassert i *Proessen*. Historien blir fortalt av presten når Josef K. er i domkirken. Kort fortalt handler fortellingen ”Vor dem Gesetz” om en mann fra landet som oppsøker lovens hus, men blir hindret av en dørvokter, som verken vil slippe ham inn eller hindre ham helt i å få komme inn. Jeg har nevnt tidligere at familien Barnabas blir straffet og faren oppsøker slottet for å få tilgivelse. Farens situasjon ser ut til å være nesten identisk med mannen i ”Vor dem Gesetz” som oppsøker lovens dør. Det er klare og tydelige referanser i *Das Schloß* til denne fortellingen. Den første er at faren til denne familien selger alt han eier på lik linje med mannen fra fortellingen for å slippe inn i

henholdsvis slottet og lovens hus. Familien selger alt det de har for at faren skal betale bestikkelser til embedsmennene som ikke har noen virkning: "nimmt man zwar der Einfachheit halber, um unnötige Rede zu vermeiden, Bestechungen an, aber erreichen kann man dadurch nichts." (260). I fortellingen sier dørvokteren til mannen fra landet til mannen har brukt alt han eier for å bestikke dørvokteren, som er like umettelig som slottets voktere: "Ich nehme es nur an, damit du nicht glaubst, etwas versäumt zu haben." (Kafka 1994: 211-212). Det finnes mange forskjellige veier til slottet: "Es gibt mehrere Zufahrten ins Schloß," (204) sier Olga til K. om farens uendelige streben. Siden det er så mange veier til slottet, er det umulig for ham å komme inn. Han blir nødt til å finne den veien som er bestemt for ham. Idet dette går opp for mannen i "Vor dem Gesetz", tar han i bruk alle krefter han har igjen og samler dem til et eneste spørsmål til dørvokteren, som svarer at ingen kunne komme inn siden døren bare var bestemt for ham: "Hier konnte niemand sonst Einlaß erhalten, denn dieser Eingang war nur für dich bestimmt. Ich gehe jetzt und schließe ihn." (Kafka 1994: 212). Slik avsluttes fortellingen "Vor dem Gesetz", og slik vil det også ende med Barnabas' far, viser det seg senere.

Den andre referansen i *Das Schloß* til "Vor dem Gesetz" er K. 's streben. Han streber nesten gjennom hele handlingen kun for å treffe akkurat Klamm, til tross for at det er mange embedsmenn på lik linje med Klamm i slottet. Mannen som oppsøker loven blir hindret av den første dørvokteren, og hele hans kamp blir så konsentrert om å komme forbi denne, at han glemmer alle andre hindre: "vergißt die andern Türhüter und dieser erste scheint ihm das einzige Hindernis für den Eintritt in das Gesetz." (Kafka 1994: 212). Til forskjell fra mannen i fortellingen er K. seg bevisst de andre embedsmennenes makt og eksistens. Han innrømmer at hans interesse for Klamm kun er å bruke ham som en slags inngangsnøkkel for å komme videre inn i slottet: "[...] nicht bei ihm [Klamm] zu ruhen, sondern um an ihm vorbeizukommen, weiter, ins Schloß" (138). Men det er dette Klamm frykter, at K. vil få større makt enn ham hvis han slipper forbi.

2.7 Frieda

En unnselig, liten, blond pike med triste øyne og magre kinn, er de karakteristikkene som blir gitt av Frieda første gangen vi møter henne. Dette sies om henne før K. vet at hun er

Klamms kjæreste. Denne siste opplysningen opphever henne plutselig til ”eine sehr respektable Person” (50), og K. tar henne fra Klamm. De har faktisk samleie mot døren inn til Klamms værelse: ”[...] und lagen dann in den kleinen Pfützen Bieres und dem sonstigen Unrat, von dem der Boden bedeckt war” (55).

Kvinne-mann-forholdet blir alltid redusert til det kroppslige hos Kafka. Det er alltid noe skittent, samtidig som disse elskovscenene skjer overalt. I dette tilfellet ligger de opp i øldammene og avfall under en bardisk. Leni som blir seksuelt opphisset av alle anklagede som oppsøker advokaten, i *Proessen*. Rosa blir igjen hos stallknekten i ”En landsenslege”. Det bemerkelsesverdige med disse scenene er to viktige momenter, overraskelsesmomentet og overskridelsen av det private.

2.7.1 Overraskelsesmomentet

”Kafka er utrettelig når det gjelder å anskueliggjøre gesten på denne måten. Men han gjør det alltid ved hjelp av overraskelsen” (Benjamin 1991: 157).

Scenen med Frieda, som K. ligger med under en bardisk, er nesten på grensen til det transcendentale, fordi den er reell samtidig som den er umulig. Jeg er enig med Walter Benjamin i at det dynamiske her ikke ligger i selve scenen, men i overraskelsen. Det er *når* det blir fortalt, og at det fortelles ute av den vanlige konteksten, som avdekker det irrasjonelle ved det, og ikke selve det at det blir fortalt. På samme måte følger vi Karl Rossmann gjennom utrettelige beskrivelser av en gang i huset til hr. Pollunder, og beskrivelsene stopper brått når han entrer Klaras rom i *Mannen som forsvant*.

2.7.2 Overskridelsen av det private

Jeg leser disse scenene utfra en sosio-politisk synsvinkel. Mennesket i det moderne samfunn med all sin streben etter å yte det maksimale, for igjen å kunne gjøre fortjenesten optimal, bryter muren mellom det private og arbeid. Arbeidet har begynt å trenge seg inn i soveværelset, gangen, oppholdsrommet (osv). Når det som er knyttet til det private (samleiet i vårt tilfelle), ikke får plass i tiden, blir det dratt ut til det offentlige

eller arbeidet. Akkurat dette misforholdet eller arbeidets sniken i det private er et gjennomgående tema hos Kafka. Her vil jeg se på noen tekstbelegg både fra *Das Schloß* og andre tekster, som kan illustrere dette forholdet.

Når K. er på vei til å oppsøke ordføreren angående sitt arbeid, fortsatt opprømt over samtalen med vertinnen, blir han forskrekket over hvordan dennes hjem er fylt av arbeidet. K. spør seg selv: "Und was war es eigentlich hier, jenes sonstige Leben?" (74). De menneskene han møter i handlingen er så undertrykte av arbeidsmoral at de er villige til å ofre privatlivet for den. Rett etterpå får han bekreftet sin bekymring: "Nirgends noch hatte K. Amt und Leben so verflochten gesehen wie hier, so verflochten, daß es manchmal scheinen konnte, Amt und Leben hätten ihre Plätze gewechselt." (74). Akkurat her begynner K. å innse at også han er på vei til å bli et slikt offer for arbeidets overskridelse i det private selv: "Was bedeutete zum Beispiel die bis jetzt nur formelle Macht, welche Kamm über K.s Dienst ausübte, verglichen mit der Macht, die Kamm in K.s Schlafkammer in aller Wirklichkeit hatte." (74). Walter Benjamin skriver: "I alle fall dreier det seg om spørsmålet om organiseringen av livet og arbeidet i det menneskelige fellesskapet" (Benjamin 1991: 144-145). Han mener videre at Kafka beskjeftiger seg mer og mer med dette spørsmålet. Vi kan se at K. ikke er bekymret for det maktforholdet som oppstår mellom en ansatt og en arbeidsgiver. Det som skremmer ham og som får ham til å ta nøye forholdsregler og se seg om hver gang han tar et skritt, "ein Herumblicken nach allen Seiten, vor jedem Schritt" (74), er den makten Kamm utøver i hans soveværelse gjennom at han sover med Frieda.

Ifølge Foucault er disiplin flytende og den sirkulerer overalt. Disiplinen pålegger ikke noen noe bestemt, men i motsetning til tvang, åpner den istedet et rom som kan fylles med hva som helst på den betingelse at det befinner seg i rommet og ikke overskrider dets grenser. Foucault skriver: "Makten er overalt. Dette skyldes ikke at den omfatter alt, det skyldes at den kommer alle steder fra" (Foucault 1995: 104). Kamms *formelle makt* synes å ha en lignende virkning. Og den andre makten som utøves i K. s soveværelse, er den K. frykter. Den utøves ikke direkte av Kamm, men gjennom et helt sosialt apparat med vertinnen i spissen. En slik makt er skremmende, fordi den er rettet mot K. s private

liv. Et av hovedpunktene i romanen er akkurat denne frykten, fordi K. frykter å bli et offer for denne overskridelsen på lik linje med landsbyboere. Det insisterer han på i sin samtale med ordføreren:

Nur glaube ich daß hier zweierlei unterschieden werden müsse, nämlich erstens das was innerhalb der Ämter vorgeht und was dann wieder amtlich so oder so aufgefaßt werden kann, und zweitens meine wirkliche Person, ich, der ich außerhalb der Ämter stehe und dem von den Ämtern eine Beeinträchtigung droht, die so unsinnig wäre, daß ich noch immer an den Ernst der Gefahr nicht glauben kann. (83)

Under denne samtalen uttrykker K. tydelig frykten for arbeidets inntrenging i hans private liv. Mens K. avlegger ordføreren et besøk angående sitt arbeid, er vertinnen blitt veldig syk på grunn av at hun anstrengte seg med K. Hun er sengeliggende og K. går inn til henne. ”Das Bett war so aufgestellt, daß man von ihm aus die ganze Küche übersehen und die Arbeit beaufsichtigen konnte.” (95). Sengen er plassert slik at hun kan holde oppsyn med arbeidet, slik at det blir gjort. Vertinnen tar med seg arbeidet til ektesengen. Hun jobber selv når meningen er å hvile, sove eller ha samleie med ektemannen. Foucault påpeker: ”Kjønnnet er blitt et offentlig anliggende, et anliggende mellom staten og individet; et helt nettverk av diskurser, vitensformer, analyser og påbud har beleiret det.” (Foucault 1995: 36). Vertinnen har forbindelser i slottet, hun er arbeidsgiver og representerer staten i sitt vertshus. For å kunne oppnå alt dette, må hun innordne alt det i sitt private liv som har med begjær og kjønn å gjøre, under staten. Den har med andre ord trengt seg inn i hennes ekteseng. Det som bekymrer K., og som også er en av årsakene til kommunikative uoverstemmelser med landsbyboere, er at de ikke er seg selv bevisst arbeidets overskridelse og dets tendens til å trenge seg inn i deres liv, ja til og med deres senger. ”Man kan ikke rive av seg lenker når lenker ikke er synlige”, skal Kafka ha sagt til sin venn Gustav Janouch (Janouch 1968: 50). Hos Roland Barthes, Pierre Bourdieu og Michel Foucault blir disse lenkene kalt for *doxa* (Barthes 1994: 59) og mye av deres arbeider synes å ha den funksjon å problematisere begrepets gestalting i det daglige. Det er dette doxa-begrepet vertinnen kaller for meningsløse tanker. De er meningsløse for henne i den forstand at K. prøver å problematisere dem: ”Wenn ich mir viel Mühe gebe, kann ich mich ja hineindenken in Ihre Gedanken, in Ihre hier sinnlosen, in der Fremde,

aus der Sie kommen, vielleicht gültigen Gedanken.” (104) Men dette innebærer at en slik tankemåte er gyldig andre steder, i det fremmede der K. kommer fra.

2.7.3 Maktanalytisk vs psykoanalytisk lesning

Jeg leser den seksuelle scenen der Frieda og K. har samleie under en bardisk som en etterlengtet form for seksualitet, eller en illustrasjon på det Foucault har kalt for *ars erotica* i motsetning til *scientia sexualis*. To mennesker begjærer hverandre og har samleie. Denne scenen er etter min mening med på å avdekke de maktforholdene som er knyttet til den bekjennende seksualiteten, som kjennetegner *scientia sexualis*.

Foucault mener at ved borgerskapets oppkomst, har seksualiteten blitt innesperret og er legitim kun i ett rom, nemlig soveværelset (Foucault 1995: 14). Han mener videre at det særegne ved makten slik den fungerer i vårt samfunn er å være undertrykkende og å med særlig oppmerksomhet undertrykke de unyttige kreftene: ”Nytelse over å utøve en makt som utspør, overvåker, holder utkikk, utspionerer, ransaker, beføler og bringer for dagen; og på den annen side, nytelse som vekkes ved å måtte unnslippe denne makten, å måtte flykte fra den, lure den og parodierte den” (Foucault 1995: 56). K. og Friedas samleie er et eksempel på hvor uproblematisk det er å opponere mot maktens undertrykkende sider ved seksualiteten. Sekvensen er både et eksempel på forflytningens muligheter (fra soveværelset til en bardisk), og en uregelmessig atferd som kun har nytelsen som mål. Men Foucault mener også at i det 17-århundre har skjedd en diskursiv eksplosjon angående kjønn. Man begynte å språkliggjøre kjønn, redusere det til språk, diskurs fremfor å nyte det. (Foucault 1995) Han skriver: ” Det dreier seg ikke om en kollektiv nysgjerrighet eller følsomhet, men om maktmekanismer som fungerer på en slik måte at diskursen om kjønn har blitt vesentlig for dem.” (Foucault 1995: 56)

Foucault skiller mellom to prosedyrer for å produsere viten om kjønn. Den ene kaller han for *scientia sexualis* der det dreier seg om bekjennelser. Slik det fremkommer av dens navn, dreier det seg om en seksualitet som er vitenskapeliggjort og er nær knyttet til språk. Denne prosedyren for å utvinne viten om kjønn på har sine røtter blant annet i den religiøse virksomheten som har med det å bekjenne sine ”seksuelle synder”, som

igjen i sin tur ble overtatt av psykoanalysen. Pasienten snakker i det uendelige om sin seksuelle praksis eller ønsker. Her utvinnes en viten om kjønnnet, uten at studie objektet er tilstede. Man snakker istedenfor å nyte. Denne type seksualitet er å finne i vesten:

La dem bare snakke, de som tror at sannheten om kjønnnet aldri ble mer utestengt enn i det 19. århundre og som tror at dette skjedde ved hjelp av en fryktelig avsperringsmekanisme og en sentral mangel på diskurs. Det var ingen mangel på diskurs, men overlessing og fordobling, snarere for mye diskurs enn for lite (Foucault 1995: 76).

Den andre formen for viten om kjønnnet kaller Foucault for *ars erotica*. Det som kjennetegner denne formen for sannhetsutvinning om kjønnnet er at den først og fremst erkjennes i forhold til seg selv. Denne er å finne i kulturer som Arabia, Kina, Japan og India. Slik konstitueres en viten som må forbli hemmelig, for ifølge tradisjonen ville denne vitenen kunne miste sin effekt og sin kraft ved å bekjentgjøre den.

2.7.4 Frieda som en objektivert størrelse

Friedas deltagelse i handlingen er begrenset nesten til det minimale. Hennes funksjon i handlingen er bare å flytte K. fra vertinnen (morsrollen) til skolen (neste sosialiseringstrinn). De gangene hun deltar i en samtale refererer hun stadig til vertinnen. Vi kunne si at hun primært bidrar til å gjøre vertinnen tilstedeværende. Hun er fratatt enhver form for egen mening og ytring. K. vet dette og sier det til Frieda:

alles was Du sagt, ist in gewissem Sinne richtig, unwahr ist es nicht, nur feindselig ist es. Es sind Gedanken der Wirtin, meiner Feindin, auch wenn Du glaubst, daß es Deine eigenen sind, das tröstet mich. Aber lehrreich sind sie, man kann noch manches von der Wirtin lernen. (194)

K. har altså innsett vertinnens makt over Frieda. Dermed gjør han som det forventes av ham og forholder seg til vertinnen under hele samtalen med Frieda.

Fortsatt i samme kapittel bestemmer Frieda seg for å forlate K., fordi hun avslører hans makt som er knyttet til språket K. brukte i sin samtale med Hans. Her blir det avslørt

vertinnens tilstedeværelse gjennom Frieda: "es war mir als sitze die Wirtin neben mir und erkläre mir alles" (193). Vertinnen *sitter* ved siden av Frieda forklarer og oversetter for henne K. s språk. Mot slutten av romanen, har Frieda allerede gått fra K. De møtes i vertshuset, mens K. venter på et avhør. K.: "faßte er sie bei den Schultern, so als ergreife er wieder von ihr Besitz [...]." (296). Frieda er og blir en eiendom for K., og hele hans streben etter henne har denne eiendommelige karakter.

2.8 Ordføreren

I dette avsnittet vil jeg ta for meg den makten som ligger i diskursen og i språket i Kafkas roman. Først vil jeg se på den diskursen mellom K. og ordføreren, for deretter å se på alle diskurser som forekommer i handlingen og som er maktrelaterte. K. får tilsendt et brev fra Klamm, der han blir ønsket som landmåler og får vite at hans nærmeste overordnede er landsbyens ordfører. Dermed oppsøker K. ordføreren.

Hittil i handlingen har vi sett hvor taktisk K. har vært, og han fortsetter å være det. Men det viser seg at ordføreren behersker diskursen like godt som K. Han besitter også en kulturell makt, noe som er implisitt i hans tittel. Dermed blir han en utfordring for K., som hittil har utmerket seg blant landsbyens beboere og klart uten store anstrengelser å underlegge dem sin diskursive makt. I løpet av samtalen innser K. at ordføreren har en liknende makt, og vi får nesten en innrømmelse av K. s foreløpige tap: "«Sie deuten, Herr Vorsteher», sagte K., «den Brief so gut, daß schließlich nichts anderes übrigbleibt als die Unterschrift auf einem leeren Blatt Papier.» (90).

Det jeg sikter til her er at det er grammatikken som fratar K. jobben. La oss se på hele brevet:

Sehr geehrter Herr! Sie sind, wie Sie wissen, in die herrschaftlichen Dienste aufgenommen. Ihr nächster Vorgesetzter ist der Gemeindevorsteher des Dorfes, der Ihnen auch alles Nähere über Ihre Arbeit und die Lohnbedingungen mitteilen wird und dem Sie auch Rechenschaft schuldig sein werden. Trotzdem werde aber auch ich Sie nicht aus den Augen verlieren [...]

 (33)

Ordførerens tolkning av brevet er at det ikke er et offentlig brev, men privat, fordi det begynner med "Sehr geehrter Herr", og at K. ikke er ansatt som landmåler, fordi han er ansatt på grunnlag av "wie Sie wissen", hvilket betyr at det er opp til K. å definere sitt arbeide. Ordføreren konkluderer sin tolkning av brevet med at Kamm vil vise K. omtanke i tilfellet han ønsket seg et arbeid under den grevelige tjenesten: "Im ganzen bedeutet der Brief nichts anderes als daß Kamm persönlich sich um Sie zu kümmern beabsichtigt für den Fall, daß Sie in herrschaftliche Dienste aufgenommen werden." (89-90). Ordføreren tolker brevets ord og fratar K. stillingen. Det er til denne språklige analysen sier K. at ordføreren har tydet brevet så godt at det ikke blir i brevet annet enn en underskrift.

2.8.1 Grammatikken

K. s herredømme over landsbybeboere ligger i hans diskurs. Språket er hans våpen. Men K. er ikke seg selv bevisst språket som et system, eller det vi kaller for språkssystemet, og slik Barthes definerer det som en lovgivning og en lovsamling i den angitte rekkefølgen. "Vi ser ikke den makt som er i språkssystemet, for vi glemmer at alt språk ordner og klassifiserer og som sådan er undertrykkende" (Barthes 1989: 82), sier Barthes om språkets herredømme over oss. K. er intet unntak. På lik linje med oss ser han ikke den makten som er i språkssystemet. Jeg vil påstå at det denne neglisjeringen av språkssystemet er en av de faktorer som fratar K. jobben han var tiltenkt. I begynnelsen av handlingen mottar K. et brev gjennom Barnabas. Brevet er fra slottet, og der sies det tydelig at han er ansatt under den grevelige tjenesten. Ettersom handlingen går og K. fortsatt er uten det arbeidet han ble tildelt, avlegger han ordføreren i landsbyen et besøk med brevet i hånden. Her kommer språkets makt tydelig frem, og K. blir nødt til å vise sin avmakt, og underlegge seg språkets herredømme. Når K. anklager ordføreren for å redusere brevets betydning, blir K. nødt til å skifte samtaleemnet. Ordføreren svarer at han ikke er enig med K. i tolkningen av brevet: "ich verkenne die Bedeutung des Briefes nicht, ich setze ihn durch meine Auslegung nicht herab, im Gegenteil [...] nur gerade die Bedeutung die Sie ihm beilegen hat er nicht" (90. Kafkas understreking). Barthes illustrerer: "språket stiger opp i diskursen, diskursen strømmer tilbake i språket, og den ene er alltid under den andre, vekselvis som i brent-hånd-leken" (Barthes 1989: 92).

2.8.2 kulturell kapital

Jeg vil videre gå nærmere på Bourdieus begrep om *kulturell kapital* for å vise om det er en sammenheng mellom den og K. s mislykkede utfall av samtalen mellom ham og ordføreren. Hittil i handlingen har det lyktes K. å unnslippe forskjellige konfrontasjoner og samtaler. Men nå er situasjonen annerledes. Ordføreren er ikke en av bøndene, til tross for at han bor i landsbyen. Som jeg nevnte i innledningen, er kapital for Bourdieu ikke bare økonomisk, men også kulturell og sosial.

En av hovedforutsetningene for at en kan snakke om kulturell kapital er, ifølge Bourdieu, at det eksisterer en legitim kultur som en kan beherske og som man har tilgang til (Bourdieu & Wacquant 1992: 119). Ut i fra denne forutsetningen er det vel neppe noen i landsbyen som kan ha så mye tilgang på kulturell kapital som landsbyens ordfører. Han behersker sin kultur og har meget god tilgang til den. Dette innser K. og forlater ydmyk ordførerens værelse. Men ordførerens svakhet i denne situasjonen er at han ikke kjenner til K. s kulturelle kapital. K. er fremmed og forblir det. Han avslører ingenting om sin tidligere væren. Videre mener Bourdieu at kulturell kapital kan omformes til symbolsk makt. En måte å gjøre dette på er veltalenhet, og som vi har sett tidligere har K. ordet i sin makt og han behersker konteksten. I tillegg til dette taler han hele tiden. Til tross for sitt korte opphold i landsbyen, klarer K. å tilegne seg den gjeldende kulturkapitalen, og ser ut til å beherske slottets tradisjoner og historie.

2.9 Oppsummering av møtene

Den fremmede, landmåleren, vaktmesteren og bitre urten K. beveger seg i et visst geografisk område. Under disse bevegelsene møter K. en del mennesker som han stifter bekjentskap med. Jeg leser disse skikkelsene som representanter for plasser der individet utformes. Først blir K. sendt til vertinnen, som ser på ham som et barn og hun vil beskytte ham. Deretter blir han sendt til skolen for å disiplineres. Lærerens oppdrag blir å få skikk på K.: ”Im Zusammenhang damit bemerke ich noch, daß wir darauf bestehen müssen, dass Sie Ihre Beziehungen zu Fräulein Frieda möglichst bald legitimieren” (119). Det blir lærerens jobb å legitimere K. og Friedas forhold. Foucault skriver: ”Det legitime og avlende paret blir lov” (Foucault 1995: 13). Ethvert avvik fra denne strenge disiplinen,

blir besvart med straff. Familien Barnabas illustrerer hvordan avvik fra disiplinen blir behandlet. Den følgende lesningen går ut på at slottet representerer døden og at K. vil lykkes i å komme inn. Jeg mener at skikkelsen Hans og min tolkning av ham som den skjulte fortellerstemmen belyser min tolkning av slottet sett på som døden.

Kapittel 3. Avmaktens maske

Dette kapittelet har jeg valgt å kalle for avmaktens maske. Tittelen står i motsetning til første kapittel, der jeg bruker *maktens masker* i flertall. Dette gjør jeg for å understreke at det kun finnes en form for avmakt. Med dette mener jeg ikke at avmakten er enhetlig, men at den føles som en sykdom. Det finnes utallige former for sykdommer, men pasienten kjenner kun sin egen, og avmakten har dette aspektet felles med sykdom. Det jeg vil ha frem at avmaktens essens er angsten for døden.

Vi har hittil fulgt landmåleren gjennom hans tilsynelatende streben for å komme inn i slottet. Og vi har sett at det så ut til at han mestret de ulike situasjonene han havnet i, fordi han behersker konteksten og hadde ordet i sin makt. Mot slutten av romanen lykkes det K. å komme i kontakt med en embedsmann, Bürgel, som presenterer seg som det viktigste leddet mellom landsbyen og slottet. Nå har K. sjansen til å snakke, men er ikke i stand til det. Han er alt for avmektig til å yte noen form for kommunikasjon. Hanne Müller (2000) definerer avmaktserfaringen som noe som viser seg i å ikke lenger være en enhet, en person, en kropp, men å være en ansamling av molekyler, frarøvet et *prinsipp* om å kunne samle seg til en enhet:

Dette med ikke lenger å være en *enhet*, en person, en kropp som kan observeres utenfra og oppleves innenfra, men i stedet være en svevende av ansamling av molekyler, molekyler med mellomrom av intethet, frarøvet et prinsipp som kunne samle meg til et Jeg, en enhet, noe som kan fremstå med forståelig autoritet i verden. (Hanne Müller 2000:29-30 Müllers uthevning)

K. s avmakt samstemmer etter min mening med Müllers definisjon ovenfor. K. er ikke lenger den enhetlige og diskursbeherskede landmåleren vi hittil har kjent. Under sitt møte med Bürgel, bytter han sin funksjonelle rolle med embedsmannen. K. tenker nå som en embedsmann, mens Bürgel snakker som privatmann. Han befinner seg i en oppløsende tilstand der han ikke klarer å adskille søvn fra det å være våken: ”warum wurde er gerade

hier so unbeherrschbar müde” (330). K. klarer ikke å finne ordene. Siri Meyer berører avmaktens språk, og skriver: ”I motsetning til makten har ikke avmakten noe spesialisert eller vitenskapelig vokabular.” (Siri Meyer 2000:13). Dette kan skyldes at avmakten ikke er blitt et eget studiefelt.

3.1 Slottet – døden

Ifølge Max Brod skal Kafka ha tenkt følgende avslutning for *Das Schloß*:

Der angebliche Landvermesser erhält wenigstens teilweise Genugtuung. Er läßt in seinem Kampfe nicht nach, stirbt aber vor Entkräftung. Um sein Sterbebett versammelt sich die Gemeinde, und vom Schloß langt eben die Entscheidung herab, daß zwar ein Rechtsanspruch K. 's, im Dorfe zu wohnen, nicht bestand – daß man ihm aber doch mit Rücksicht auf gewisse Nebenumstände gestatte, hier zu leben und zu arbeiten. (Brod 1946: 481-482)

K. dør altså ifølge Kafka/Brod av utmattelse. Når han mister sin evne til å kjempe, vil slottet ta hensyn til visse sideomstendigheter og slippe ham inn. Ifølge Max Brod går disse sideomstendighetene ut på Goethes setning: ”Wer immer strebend sich bemüht, den dürfen wir erlösen.” (Brod 1946: 482). K. har kjempet i hele sitt liv. Derfor tar slottet hensyn til disse sideomstendighetene og lar ham bli boende, i det øyeblikket han ligger på dødsleiet. K. vil altså dø når han lykkes med å komme inn i slottet, fordi kreftene hans ikke vil strekke til når det blir klart for han å komme inn. Dette skyldes en slags likevekt eller balanse mellom liv og død, og Bürgel forklarer dette slik for K.: ”Die Leibeskräfte reichen nur bis zu einer gewissen Grenze, wer kann dafür, daß gerade diese Grenze auch sonst bedeutungsvoll ist. Nein, dafür kann niemand. So korrigiert sich selbst die Welt in ihrem Lauf und behält das Gleichgewicht.“ (326). Jeg tolker denne passasjen som en indikasjon på at Bürgel bringer bud om døden, og da snakker Bürgel ikke bare om slottet og landsbyen, men hele verden. Dette forholdet mellom liv og død, og at livskreftene er over, blir forklart av Bürgel som en glimrende, om enn vanskelig forstillbar innretning i forhold i verden: ”Das ist ja eine vorzügliche, immer wieder unvorstellbar vorzügliche Einrichtung, wenn in anderer Hinsicht trostlos.” (326). Verden er perfekt og den klarer å beholde likevekten gjennom døden, men er dessverre trøsteløs med hensyn til andre

områder. Jeg forstår disse ”anderer Hinsicht” som en uforståelig form for en forståelse av det hinsidige.

Døden, eller bevisstheten om den, blir plassert i et sosialt rom. Døden som en metafysisk størrelse blir satt i kontrast til noe sosialt, samtidig som den får beholde sin abstrakte karakter. Det er da også slik at de personene vi møter i romanens handling, som tidligere hadde en forbindelse med slottet, er syke. Moren til Hans, som tidligere hadde vært på slottet, er syk, og hennes sykdom blir karakterisert som en tilstand som er både tiltrekkende og frastøtende. Til og med barna som er rundt henne blir smittet av hennes tilstand. Den eneste gangen vi møter henne sammen med K. og mennene som bader, er hun omgitt av små barn som leker. De blir beskrevet som syke og trette: ”[...] Bauerkinder wie zu sehen war, sie aber schien nicht zu ihnen zu gehören, freilich, Krankheit und Müdigkeit macht auch Bauern fein.” (21). Disse barna som leker, er både syke og ser skjønne ut på grunn av sin nærhet til *ein Mädchen aus dem Schloß*. Denne gifte moren kaller seg selv for *ein Mädchen*, når K. spør om hvem hun er, og hun blir beskrevet som livløs. Hun: ”[...] lag wie leblos, nicht einmal auf das Kind an ihrer Brust blickte sie hinab, sondern unbestimmt in die Höhe” (21).

De som har vært i eller har en forbindelse med slottet, er altså syke, og de mister også sin identitet. Folk i slottet fungerer kun som embetsmenn, de eksisterer slett ikke som mennesker, for det finnes ingen skille mellom det private og det offentlige. Bürgel sier at embedsmennene ikke skiller mellom arbeidstid og fritid: ”Wir kennen in dieser Hinsicht keinen Unterschied zwischen gewöhnlicher Zeit und Arbeitszeit. Solche Unterschiedungen sind uns fremd” (315). Embedsmennene eksisterer kun som funksjonærer og fru Brünswick er verken mor eller hustru, men bare en frøken fra slottet. Vertinnen er syk i hjertet, fordi hun har hatt kontakt med Klamm: ”Aber Klamm ist auch noch abgesehen davon die Ursache Ihrer Krankheit” (105). Dette sier K. til vertinnen under deres andre samtale. Og West-West, som er navnet til greven nevnes ikke i barnas tilstedeværelse. Dette blir bekreftet ganske tidlig i handlingen, når K. under sin første spasetur møter læreren og elevene. Han er ennå ikke kjent med forholdene mellom landsbyen og slottet og spør derfor læreren om han kjenner greven ved slottet. Læreren

svarer spottende på et fremmed språk – fransk - slik at elevene ikke forstår: ”Nehmen Sie Rücksicht auf die Anwesenheit unschuldiger Kinder.” (18). Denne uviljen mot å snakke om slottet, må tolkes som en indikasjon på at det betyr døden. Hva er det vel voksne iherdig prøver å unngå å snakke om under barnas nysgjerrige tilstedeværelse, annet enn døden.

Barnabas som er K.’s personlige budbærer, fortolker også de brevene han får fra slottet til K., fordi han ikke ville være i stand til å tyde det som er skrevet i dem. Her kommer det identiske mellom slottet og døden tydelig frem. Han får dermed samme oppgave som Heremias i den greske litteraturen. For Heremias var ikke bare en budbærer mellom gudene og menneskene, men også en fortolker. Noe som forsterker min tolkning her, er Olgas uttalelser om at broren Barnabas er en budbærer: ”Aber im Schloß hat man andere Vorstellungen vom Botendienst, sie lassen sich mit Deinen nicht vereinen [...]”, sier hun til K. (215). Brevet som blir levert til K. fra Klamm gjennom Barnabas, blir fremstilt av ordføreren som meget viktig, siden det er et personlig brev, men som intetsigende dersom det skal brukes som en tillatelse for å få utført landmålerarbeidet. Brevet har en høy verdi ved en personlig gestaltning, men mister totalt denne verdien dersom det skulle anvendes til andre områder som har en arbeidsmessig eller offentlig karakter. Denne uoverensstemmelsen henger sammen med slottets tvetydighet. Slottet presenterer både denne *schizofrene* og *byråkratiske maskinen* som er knyttet til arbeidet og det offentlige på den ene siden, og et personlig anliggende på den andre siden. Ut fra samtalen mellom K. og ordføreren blir slottets avgjørelser (brevet) fremstilt som personlig viktige og offentlig uverdige. Brevet er underskrevet av Der Vorstand der X (33). Vi har en ukjent variabel å forholde oss til, som alltid har vært i bruk i matematikken. Vel å merke slektskapet mellom denne bokstaven x og bokstaven landmåleren bærer på. Brevet er med å tydeliggjøre slottets dobbeltkarakter. Det presenterer en offentlig anstalt og et eksistensielt anliggende som har med det ukjente å gjøre. Kafka spiller på flere plan samtidig, og Walter Benjamin påpeker i sitt essay at Kafka er umulig å temme, det vil si han har tatt alle forholdsregler mot fortolkning av sine tekster (Benjamin 1991).

3.2 Bürgel – en liten borg

Mot slutten av handlingen lar K. seg frivillig bli forhørt av en embedsmann ved navnet Erlanger. K. forviller seg i vertshuset og går inn til en annen embedsmann, som han vekker. Vedkommende heter Bürgel, og navnet kan oversettes til norsk med en liten borg. K. trer inn i rommet, men er svært trett: "[...] hier ist jeder müde," (312) sier Bürgel bekreftende til K. s kommentar om at han er trett. Denne Bürgel presenterer seg selv som det sterkeste leddet mellom slottet og landsbyen (312). Til tross for denne informasjonen er K. ikke interessert i å diskutere sin sak med ham. K. er veldig trett, ønsker kun å sove og ser ikke på Bürgel som en embedsmann, men et vesen som vil hindre i å sove og ellers ikke er så lett å forstå: "das ihn am Schlafen hinderte und dessen sonstigen Sinn er nicht ausfindig machen konnte" (317). K. sover mens Bürgel taler. Men søvnen hindrer ham ikke å høre, for det ikke dreier seg om noen vanlig søvn: "es zwar kein eigentlicher Schlaf, er hörte Bürgels Worte vielleicht besser als während des frühern totmüden Wachens, Wort für Wort schlug an sein Ohr, aber das lästige Bewußtsein war geschwunden, er fühlte sich frei [...]" (318-319). I denne tilstanden hører K. embedsmannens ord bedre enn under våken tilstand. Fortsatt under denne tilstanden ser K. for seg en sekretær som blir kalt for "Dieser griechische Gott" (319). Dette kan tolkes som en drøm, men forfatteren insisterer på at det ikke handler om noen vanlig søvn. Den andre fortolkningsmuligheten er at K. dagdrømmer, og at han ønsker seg en sekretær som ser ut som en gresk gud. Gjennom drøm eller dagdrøm klarer K. å forvandle Bürgel til en gresk gud.

Det er klare referanser i romanen til den hierarkiske strukturen mellom slottet og landsbyen, som jeg har vært inn på tidligere. Disse maktspillene, undertrykking og fremmedgjøring er utvilsomt gjeldende, og de skjer på flere plan: slottets undertrykking av landsbybeboere, og K. s kulturelle og diskursive undertrykking av dem han møter i løpet av handlingen. Alt dette foregår på det sosiologiske planet, men vi har et annet plan romanen spiller på der slottet i noen henseender kan tolkes som noe metafysisk og som har med erkjennelse å gjøre. Det er dette samspillet mellom slottet som en byråkratisk, abstrakt og underkuende maktapparat på den ene siden, og på den andre siden slottet som kan tolkes som en bevissthet om døden eller inngangsport til døden. Denne faktoren gjør

Das Schloß til et meget komplisert verk å forholde seg til, etter min mening. Dette skyldes at handlingen foregår på flere plan samtidig. Forholdet mellom slottet og landsbyen kan sies å være både *detrterritorialisierende* og *territorealiserende*.

Detrterritorialiseringen foregår på det sosiale planet, mens *territorealiseringen* utspiller når slottet får denne metafysiske karakteren og da er slottet og landsbyen ett. Under den første turen K. foretar, treffer han på læreren. K. vil stifte bekjentskap med vedkommende og K. s grunn for dette er for å unnslippe kjedsomhet. Siden K. verken tilhører slottet eller deler bøndernes livsverden, vil han bli kjent med en med samme kulturelle kapital. Lærerens svar til dette er at det ikke finnes forskjell på bøndene og slottet: "Zwischen den Bauern und dem Schloß ist kein Unterschied." (19).

Fortsatt i den samme scenen der Bürgel forklarer om sekretærenes arbeid og K. i samme tilstand, sies det at K. forstod alt og nå skulle han sove en uforløst søvn, med ansiktet vendt mot en beskjeftigede flokk: "den zuständigen Sekretären auf der einen Seite und den unzuständigen auf der andern und angesichts der Masse der voll beschäftigten Parteien würde er in tiefen Schlaf sinken und auf diese Weise allen entgehn." (321-322).

3.2.1 K. s avmakt- angst for døden

Hvis vi klarer å forvandle denne scenen til et fotografi eller maleri, vil det umiddelbart bli oppfattet som en dødssermoni. En som ligger med ansiktet vendt mot en menneskemengde som beskjeftiger seg med å observere den som ligger der, mens det hele foregår faller den liggende personen i en uforløst søvn. Jeg forstår denne scenen som en avsløring fra forfatteren om at slottet representerer døden. Det er ikke bare Bürgel som blir forvandlet til en gresk gud, men alle embedsmennene fra slottet er greske guder, etter min mening. Embedsmennene blir trøtte når de er i landsbyen, noe selv K. blir i sitt møte med Bürgel. Når K. spør om årsaken til Erlangers trøtthet, får vi gjennom tjeneren høre at dette skyldes "der geänderten Lebensweise" (295). Tjeneren forteller K. at det kanskje ikke blir noe møte med Erlanger likevel, fordi: "Es ist ja freiwillige Arbeit, die er hier leistet" (295). Mens Bürgel snakker om embedsmennenes arbeid. De eksisterer kun i forhold til arbeidet: "Wir kennen in dieser Hinsicht keinen Unterschied zwischen gewöhnlicher Zeit und Arbeitszeit. Solche Unterscheidungen sind uns fremd." (315). De

likhetstrekkene embedsmennene har med greske guder, er deres spesialområder. I likhet med de greske gudene er embedsmennene kjente kun for en ting som de er spesialister på i landsbyen. Erlanger er for eksempel berømt for sin hukommelse og menneskekunnskap: ”er ist berühmt wegen seines Gedächtnisses und seiner Menschenkenntnis.” (290).

Sordini er kjent og berømt for sin flittighet. Under K. s samtale med Olga sier hun:

”Sordini ist sehr bekannt, einer der fleißigsten Beamten [...]” (229). En annen embedsmann ved navnet Sortini er berømt for likhet, siden hans navn ligner på Sordinis: ”Eigentlich weiß man von ihm nur, daß sein Name dem Sordinis ähnlich ist, wäre nicht diese Namensähnlichkeit, würde man ihn wahrscheinlich gar nicht kennen.” (239). De embedsmennene som blir omtalt i handlingen blir knyttet til en side ved dem som de er berømte for. Dette kjenner vi igjen fra gresk litteratur og greske guder der enhver av dem hadde et ansvarsområde som vedkommende ble kjent og berømt for.

Bürgel kaster ut K. fra sitt eget værelse med å si at livskreftene rekker alltid til en viss grense. Og at K. har nådd sin grense: ”Die Leibeskräfte reichen nur bis zu einer gewissen Grenze, wer kann dafür, daß gerade diese Grenze auch sonst bedeutungsvoll ist. Nein dafür kann niemand. So korrigiert sich selbst die Welt in ihrem Lauf und behält das Gleichgewicht.” (326). K. har med andre ord brukt opp sine krefter i livet, og er på en grense mellom liv og det som ikke er liv. K. går ut fra Bürgels rom, og er fortsatt trøtt. Han klarer ikke å styre sin trøtthet, fordi det handler om en ”unbeherrschbar müde” (330). K. er ene og alene om sin slapphet og kommer til følgende resonnement om årsaken til embedsmennenes mangel på trøtthet:

Daraus war zu schließen, daß es in ihrer Art eine ganz andere Müdigkeit war als jene K. 's. Hier war es wohl die Müdigkeit inmitten glücklicher Arbeit, etwas was nach außenhin wie Müdigkeit aussah und eigentlich unzerstörbare Ruhe, unzerstörbarer Frieden war. Wenn man mittags ein wenig müde ist, so gehört das zum glücklichen natürlichen Verlauf des Tags. Die Herren hier haben immerfort Mittag. Sagte sich K. (330)

Jeg leser denne passasjen, der trøtthet blir tolket som evne til ro og fred, og middag som bestandig blir servert, som at K. befinner seg i et dødsrike som beskrevet i de religiøse skriftene. I det gamle testamente finner vi en lignende scene. I Jesajas bok er det en

beskrivelse av Herrens gjestebud: ”På dette fjell skal Herren, Allhærs Gud, gjøre et gjestebud for alle folk, et gjestebud med fete retter, et gjestebud med gammel vin, med fete margfulle retter og gammel, klaret vin.” (Bibelen 1992: 781) Det jeg først vil bemerke her er at jeg ikke tolker scenen religiøst eller mener at forfatteren har en religiøs hensikt bak dette. Jeg ser på slike tekster som litteratur som har en særstilling i kulturen, fordi vi ofte blir introdusert for slike tekster i barndommen. Derfor har de en tendens til å ha en viktig iboende plass i erindringen vår. K. knytter også slottet til barndomserindringer. Første gangen han ser slottet erindrer han det med sitt barndomshjem. Ved hjelp av erindringen klarer K. å assosiere slottet med sitt hjem, som han burde ha besøkt før han hengav seg på denne ferden:

Flüchtig erinnerte sich K. an sein Heimatstädtchen, es stand diesem angeblichen Schlosse kaum nach, wäre es K. nur auf die Besichtigung angekommen, dann wäre es schade um die lange Wanderschaft gewesen und er hätte vernünftiger gehandelt, wieder einmal die alte Heimat zu besuchen, wo er schon so lange nicht gewesen war. (17)

3.3 Medhjelperne

K. får tildelt to medhjelpere fra slottet gjennom Klamms stedsfortreder Galater.⁵ K. klarer etter hvert å bli kvitt dem med pryl. Den ene medhjelperen, Artur, drar til slottet for å føre en klagesak mot K., mens den andre, Jeremias, blir hos Frieda. Verd å merke seg her er at begge to havner der K. ønsket å være, og at akkurat adskillelsens øyeblikk er det øyeblikket der slottets dualistiske karakter blir tydelig.

3.3.1 Artur

Artur drar til slottet for å klage på K. slik jeg nevnte ovenfor. Grunnen til denne klagen er at K. ikke forstår seg på spøk: ”daß Du keinen Spaß verstehst.” (283). K. blir forskrekket over dette svaret og får vite at medhjelpernes egentlige oppdrag, gikk ut på å adsprede K., fordi han var kjent for sitt tunge sinn. Jeremias forklarer: ”Was haben wir [medhjelperne]

---

⁵Jeg har ikke berørt medhjelperne tidligere i min oppgave, fordi de etter mitt syn ikke utøver noen form for symbolsk eller diskursiv makt, som er det jeg er ute etter i min oppgave. Forholdet mellom K. og medhjelperne kan ikke sies å være maktbasert, fordi makt forutsetter resultater, og medhjelperne gjør aldri noe av det K. beordrer dem til. Men de har en viktig funksjon i avdekkingen av slottets karakter, som jeg nå vil ta opp.

dann getan? Ein wenig gescherzt, ein wenig gelacht, ein wenig Deine Braut geneckt. Alles übrigens nach dem Auftrag. Als uns Galater zu Dir schickte.“ (283). Det er første gang i handlingen navnet Galater dukker opp. Nå får K. vite at Galater var Klamms stedsfortreder som hadde sendt medhjelperne til K. Til dette hadde medhjelperne kommet med en innsigelse angående det å være medhjelpere for en landmåler, når de selv ikke forstår seg på et slikt arbeid. Galaters daværende svar til dem var at K. er meget tungsinnet og medhjelpernes oppgave blir først og fremst å adsprede ham litt: ”daß Ihr [medhjelperne] ihn [K.] ein wenig erheitert. Wie man mir berichtet, nimmt er alles sehr schwer. Er ist jetzt ins Dorf gekommen und gleich ist ihm das ein großes Ereignis, während es doch in Wirklichkeit gar nichts ist. Das sollt Ihr ihm beibringen“ (283). Det slottet visste på forhånd, det vil si lenge før K. s ankomst til landsbyen, er at han kommer til å tro at hans tilstedeværelse i landsbyen er veldig viktig. Medhjelpernes oppgave blir altså å forandre hans virkelighetsoppfatning, som reduseres fra å være en viktig størrelse til en betydningsløs person på lik linje med alle bøndene i landsbyen. Til dette svarer K. som en unge: ”ich habe Euch nicht von ihm erbeten“ (284). Etter Galaters ordre skulle medhjelpere lære K. å more seg, og innprente i ham at hans ankomst til landsbyen ikke er noen stor begivenhet. Men K. gjør sin tilværelse mer kompleks enn den egentlig trenger å være. Her kommer den eksistensielle og metafysiske siden ved landsby/slott-universet frem. Der landsbyen representerer livet som bør bare brukes til lek og ikke gruble over det som er utenfor dets grenser, som er slottet og som presenterer døden.

3.3.2 Jeremias

Den andre medhjelperen, Jeremias, blir hos Frieda som allerede har forlatt K. K. tenker at en enkelt medhjelper var tilstrekkelig for å få i stand denne adskillelsen og han beskriver medhjelperen som et kjøttstykke:

[...] nicht der Eingriff eines Mächtigen war nötig, um K. Friedas zu berauben, es genügte auch dieser nicht sehr appetitliche Gehilfe, dieses Fleisch, das manchmal den Eindruck machte, als sei es nicht recht lebendig (286).

Jeremias blir i K. s tanker forvandlet til et uappetittelig kjøttstykke som sjelden er levende, og dette kan representere K. s egne seksuelle drifter. Medhjelperne kan

symbolisere sider ved K. s egen personlighet som han hittil hadde undertrykt, drifter han overså ved sin egen kropp, og som han ofret til fordel for sin sak; å komme inn i slottet. Dette blir også bekreftet av K. i sin samtale med Jeremias. K. innrømmer at han mistet Frieda på grunn av sine egne forsømmelser, og at han burde ha beskyttet henne mot de dyriske og lystne medhjelpere: "Frieda hat nur um eines gebeten, sie von den wild gewordenen, hündisch lüsternen Gehilfen zu befreien, leider habe ich nicht Zeit gehabt, ihre Bitte ganz zu erfüllen und jetzt sind die Folgen meiner Versäumnis da." (289). En innsigelse som kan være på sin plass her, er at K. ikke har undertrykt sine seksuelle drifter i det hele tatt. Han og Frieda har jo hatt en spontan seksuell akt under en bardisk. En slik kommentar lar seg lett besvares, fordi etter samleiet med Frieda, sovnet de begge to og våknet til to leende medhjelpere som overvåket det hele. K. hadde spurt dem skrikende om hva de gjorde der, og til dette hadde de svart: "hier sitzen wir die ganze Nacht" (56). Disse dyriske og lystne medhjelperne var altså tilstedeværende under Frieda og K. s samleie. Mot slutten av handlingen under K. s samtale med Pepi får vi en oppsummering av forholdet mellom K. og Frieda:

Und K. tut Frieda alles zu Gefallen, auch das Widersprechendste, er läßt sich von den Gehilfen eifersüchtig machen, duldet aber doch daß alle drei beisammen bleiben, während er allein auf seine Wanderungen geht. Es ist fast als sei er Friedas dritter Gehilfe. (366).

K. hadde ønsket seg et liv sammen med Frieda og medhjelperne der han fremstilles som den tredje medhjelperen i dette forholdet. Når Artur drar til slottet, blir Jeremias i landsbyen. Jeremias klarer ikke å skilles fra Artur og blir plutselig meget gammel. K. treffer ham, og drar ikke kjensel på ham, men alle de andre i landsbyen ser at det er Jeremias. I slutten av sekstende kapittel er K. og Barnabas på vei til Herregården, fordi K. skal forhøres av Erlanger. De møter Jeremias utenfor gården, og Barnabas som knapt hadde kastet et blick på Jeremias, spør om hans ærender i Herregården (290). Barnabas ser og gjenkjenner Jeremias, til tross for den store forvandlingen han hadde gjennomgått. Dette kan også tolkes som at medhjelperne er to sider ved K., fordi alle klarer å se dem og gjenkjenner dem bortsett fra K.

Mot slutten av romanen har K., slik jeg nevnte tidligere, en ærlig samtale med Pepi. Til henne konkluderer han hele sitt prosjekt. K. s konklusjon er nesten identisk med Sokrates' forsvarstale. Her sikter jeg til Sokrates' retoriske uvitenhet like før han dør. K. kommer frem til at det eneste han vet, er at han ikke vet og at han har oppført seg barnslig:

Ich weiß nicht ob es so ist, auch ist mir meine Schuld gar nicht klar, nur wenn ich mich mit Dir vergleiche, taucht mir etwas derartiges auf; so als ob wir uns beide zu sehr, zu lärmend, zu kindisch, zu unerfahren bemüht hätten, um etwas, das z. B. mit Friedas Ruhe, mit Friedas Sachlichkeit leicht und unmerklich zu gewinnen ist, durch Weinen, durch Kratzen, durch Zerren zu bekommen [...]. (372)

3.4 Klamm som skjebne

Under den andre samtalen mellom K. og vertinnen, forteller hun om sitt giftemål og hvordan hun og mannen overtok vertshuset. Vertinnen misforstår K. og inntar en sosiologisk tilnærming til hans analyse om hennes fortid. Men K. er uenig i hennes sosiologiske vending og fremstiller Klamm som selveste skjebnen. La oss se nøye på dialogen som fant sted mellom de to. Dialogen handler om hvordan vertshuset kom i vertinnens besittelse, og denne historien lyder slik: I sin ungdom var vertinnen Klamms kjæreste. Klamm forlot henne og ga henne kjærlighetssorg. Hun bare satt i forhagen og gråt, og verten kom ofte til henne for å trøste henne. Den forhenværende verten som var onkelen til den nåværende verten tilbød verten og vertinnen å forpakte vertshuset, noe de takket ja til. K. mistenker situasjonens enkelhet og skynder seg med innsigelser som blir stoppet av vertinnen: "Von Klamm war in allen diesen Dingen keine spur." (103). Både leseren og vertinnen tror at det er dette K. tror og vil frem til: nemlig at vertinnen har fått både et levebrød og en mann som trøstepremier fra Klamm siden han knuste hennes hjerte. Til både leserens og vertinnens forbauselse er K. av en annen mening. Han svarer henne: "Der Gedanke an einen Zusammenhang dieser Tatsachen mit Klamm drängte sich mir dabei allerdings auf, aber nicht oder noch nicht in der Grobheit, mit der Sie es darstellten, [...]" (104). Videre påstår K. at Klamm er den nærmeste årsak til dette giftemålet, fordi: "Ohne Klamm wären Sie nicht unglücklich gewesen, nicht untätig im Vorgärtchen gesessen, ohne Klamm hätte Sie Hans dort nicht gesehn, ohne Ihre

Traurigkeit hätte der schüchterne Hans Sie nie anzusprechen gewagt [...]” (105). Slik fortsetter han med sitt ”ohne Klamm” resonnement. Her kan vi legge merke til at vertinnens tolkning av giftemålet er mer sosiologisk orientert. Hun innrømmer at situasjonen kan oppfattes slik at Klamm hadde innflytelse på dette giftemålet, som en slags rettelse på en urett han hadde påført henne. Dette er hun villig til å diskutere, men skriker: ”Meinen Sie dieses alles im Ernst?” til K. s fremstilling (105). Hun nekter å ha noe mer å gjøre med K. på grunn av hans fortolkning. K. ser på Klamm som en eksistensiell størrelse som bare er der og som har alt å gjøre med vertinnens skjebne. Jeg forstår det slik at K. i denne scenen fremstiller Klamm som selveste skjebnen. Noe som igjen tyder på at slottet kan tolkes som døden eller bevisstheten om den.

En lignende scene er å finne under K. og Olgas samtale der slottet blir fremstilt med denne dualistiske karakteren, som både en byråkratisk anstalt og noe eksistensielt. De overnevnte sitter sammen, hvisker og forteller historier om slottet. Olgas søster Amalia kommer inn i rommet der de sitter, og overhører at de snakker om slottet og spør bespottende:

Schloßgeschichten werden erzählt? [...] Bekümmern Dich [K.] denn solche Geschichten überhaupt? Es gibt hier Leute, die sich von solchen Geschichten nähren, sie setzen sich gegenseitig, Du scheinst mir aber nicht zu diesen Leuten zu gehören.“ (250).

Slottet beveger seg nå fra å være undertrykkende maktapparat til *noe* folk nærer seg av ved å fortelle historier om det. Til Amalia svarer K.: ”Doch, ich gehöre genau zu ihnen, dagegen machen Leute, die sich um solche Geschichten nicht bekümmern und nur andere sich bekümmern lassen, nicht viel Eindruck auf mich.” (250). Vi får en ny karakteristikk av slottet, og det blir fremstilt som et personlig og eksistensielt anliggende som det enkelte individet må ta hensyn til.

3.5 K. s utveier fra livet i slottets skygge

3.5.1 Frihet

K. oppsøkte ordføreren angående sitt arbeid som vi tidligere har sett på. Ordføreren tar imot K. sengeliggende, fordi han ikke makter å stå oppreist. Vi får ikke vite hva som feiler hans bein, vi får bare en hentydning om at han bærer en tung last: "Sie trugen förmlich jede Last, alles konnte man ihnen auferlegen und selbst blieb man unberührt und frei." (75). Hvis det er lastene til alle i landsbyen generelt som har forårsaket ordførerens "lammelse", kan ikke K. la sine bekymringer bli lesset på ordførerens rygg, kunne vi ha tenkt oss. Etter min mening lar ikke K. sine laster bli lesset på ordførerens rygg, kun av en grunn, nemlig at han ikke ønsker frihet. Noe han avslører seinere i handlingen: "[...] er war nicht hergekommen um ein Leben in Ehren und Frieden zu führen." (187). Det K. vet med sikkerhet, er at hvis han lar sine anliggender bli lesset på ordførerens rygg, oppnår han kun en tilsynelatende frihet. K. vet dette for han stammer fra samme pennen som nedskriver fortellingen "Der neue Advokat". Novellen handler om en makedonsk stridshingst som blir sliten av rytterens tyngde. Han løser problemet ved å fordype seg i lovbøkene og blir følgelig forvandlet til herr advokat Bukefalos. Er den nye advokaten virkelig fri, kunne vi ha spurt. "Frei, unbedrückt die Seiten von den Leuden des Reiters, bei stiller Lampe, fern dem Getöse der Alexanderschlacht, liest und wendet er die Blätter unserer alten Bücher." (Kafka 1994: 200). Slik avsluttes historien om Bukefalos. Han klarer å bli fri kun fra rytterens lår. Men han ofrer den virkelige friheten, der han kunne løpe i engene. Takket være fristelsen for å oppnå en større frihet, må han nøye seg nå med "stiller Lampe".

Frihetsaspektet er utelukket i hele Kafkas diktning. Leseren blir nesten alltid introdusert for Kafkas personer når de har mistet all sine menneskelige kjennetegn: "[...] han [Kafka] fratar menneskets geberder deres tradisjonelle støttepunkter og har dermed et objekt for refleksjoner som ingen ende tar." (Benjamin 1991: 144). Landmåleren K. mister sin tittel, Karl Rossmann blir landforvist, Josef K. blir fratatt sitt liv, Gregor Samsa blir til en bille. Det som blir igjen hos disse skikkelsene er et objekt for refleksjoner som aldri slutter, slik Benjamin formulerer det ovenfor eller slik Adorno uttrykker det:

Kafkas figurar blir bedne om å hengje sjelene frå seg i garderoben: det skjer i den fasen av den historiske kampen då den einaste sjansen for det borgarlege individet er å negere si eiga samansetning, og det må negere dei sosiale klasseforholda som har fordømt subjektet til å vere det det er. (Adorno 1992: 56)

Fremmedgjøringen Adorno sikter til her, blir også bekreftet i *Das Schloß*. I samtalen med Olga avslører K. at undertrykking er knyttet til fremmedgjøring: "Die Ehrfurcht vor der Behörde ist Euch hier eingeboren, wird Euch weiter während des ganzen Lebens auf die verschiedensten Arten und von allen Seiten eingeflößt und Ihr selbst helft dabei mit, wie Ihr nur könnt." (223).

I kapitlet "Das Warten Klamm" oppsøker K. herregården der han møtte Frieda første gangen. Han står utenfor vertshuset med den forhåpning å treffe Klamm. Han lukker seg inne i stallen utenfor og føler at han har brutt enhver forbindelse med slottet og omverdenen og føler seg dermed fri:

[...] da schien es K. als habe man nun alle Verbindung mit ihm abgebrochen und als sei er nun freilich freier als jemals und könne hier auf dem ihm sonst verbotenen Ort warten solange er wolle und habe sich diese Freiheit erkämpft wie kau mein anderer es könnte und niemand dürfe ihn anrühren oder vertreiben, ja kaum ansprechen [...] (133)

Men det er dessverre ikke så enkelt, fordi avsnittet ovenfor blir etterfulgt med et men som utelukker enhver form for frihet, for deretter å bekrefte at K. s prosjekt ikke er en frihetsoppsøkning: "aber – diese Überzeugung war zumindest ebenso stark – als gäbe es gleichzeitig nichts Verzweifelteres als diese Freiheit." (133). Frihetsaspektet blir alltid utelukket hos Kafka som i dette tilfellet blir assosiert med meningsløshet. En annen plass hos Kafka blir frihetsaspektet behandlet grundigere:

Ich habe Angst, daß man nicht genau versteht, was ich unter Ausweg verstehe. Ich gebrauche das Wort in seinem gewöhnlichsten und vollsten Sinn. Ich sage absichtlich nicht Freiheit. Ich meine nicht dieses große Gefühl der Freiheit nach allen Seiten. Als Affe kannte ich es vielleicht und ich habe Menschen kennen gelernt, die sich danach sehen. Was mich aber anlangt, verlangte ich Freiheit weder damals noch heute. Nebenbei: mit Freiheit betrügt man sich unter Menschen allzuoft (Kafka 1994: 150).

Dette er en beretning og det er en innfanget ape som taler fra "Ein Bericht für eine Akademie". Apen vet med sikkerhet at frihet er umulig å oppnå og insisterer videre på å finne en *fluktlinje* (for å si det med Deleuze og Guattaris ord). Videre beretter Apen: "Nein, Freiheit wollte ich nicht. Nur einen Ausweg; rechts, links, wohin immer." (Kafka 1994: 150). Men hva er det som er grunnleggende feil ved mennesket, i vårt tilfelle landsbyboere, som får dem til å strebe etter denne såkalte frihet? Landsbyboere er fanget inn av en *habitus* på lik linje med slottsfunksjonærer. Den ene fremmedgjør seg selv ved å bli undertrykt, og den andre er like fremmedgjort ved sin undertrykking. Det er kun ved å komme seg ut av sin *habitus* eller finne sin *fluktlinje* ved en *bliven- noe* at man klarer å se hvordan ting egentlig er: "Den kreative fluktlinsen drar med seg hele politikken, hele økonomien, byråkratiet og rettsvesenet: Den utsuger dem, som vampyren [...]" (Deleuze & Guattari 1994: 73). *Fluktlinsen* må ikke forstås som en frihetsoppsøkning eller et tilfluktsrom, men som et motsvar til de etablerte praksisene. K. har funnet sin *fluktlinje* som er en *bliven-barn* og klarer å avdekke det strenge hierarkiet som er knyttet til slottet. Ifølge Deleuze og Guattari er *fluktlinsen*, eller bevegelsen der deterritorialiseringen foregår, en nødvendighet for refleksjon og forståelse. *Fluktlinsen* er mulig også hos barn og ikke bare hos dyr: "Heller bli bille, bli hund, bli ape, «styrte hodekulls ut», enn å bøye hodet og fortsette som byråkrat, vokter, eller dommer og dømt. Også dette er noe alle barn forstår når de konstruerer og tester disse fluktlinjene, disse bliven-dyr." (Deleuze & Guattari 1994: 34-35). Benjamin er også av den samme oppfatning når det gjelder Kafkas dyrefortellinger og avslutter sitt essay med: "Menneske eller hest er ikke lenger så viktig, hvis man bare blir befridd for byrden på ryggen" (Benjamin 1991: 159).

3.5.2 Avslutning: K. fjerner sløret

Det sosiale rommet i *Das Schloß* er et univers uten grenser. Både landsbyen og slottet representerer til sammen dette universet. Ingen av dem kunne eksistere uten den andres tilstedeværelse. Landsbyens selvundertrykkelse forsterker slottets herredømme. Det at K. blir avvist har å gjøre med at han er fremmed, som det blir hentydet til hele tiden. Han er ikke fremmed i den forstand at han tilhører et annet landlig område. K. er fremmed med

den betydning at han ikke deler livsynet til de andre innbyggerne. Slottsfunksjonæren Sordini er tvert imot utlending (han er fra Italia), men er allikevel høyt aktet og er inne i slottet, for han utgjør ikke en fare eller trussel for befolkningens livsanskuelse. I kapitlet *Bittgänge* forteller Olga om embedsmennene i slottet, og K. får en viss forståelse av dette universet: "In der Erzählung Olgas eröffnete sich ihm eine so große fast unglaubliche Welt, daß er es sich nicht versagen konnte mit seinem kleinen Erlebnis an sie zu rühren, um sich ebenso von ihrem Dasein, als auch von dem eigenen deutlicher zu überzeugen." (263). Dette, at en veldig stor verden åpner seg for K. som han må ta på for å bli bevisst dens eksistens, er noe kun K. tenker mens han samtaler med Olga. Denne "unglaubliche Welt" blir nøye knyttet til K. s egen eksistens som et arbeidende individ, samtidig blir den fremstilt som en metafysisk størrelse som er hinsides hans forståelse av den.

K. s ankomst til landsbyen er en forstyrrelse av de forholdene som fantes der fra før. Hans ankomst forstyrrer den tilsynelatende fredelige verdensorden landsbyen lå under. Hans ankomst forårsaker først og fremst økonomiske og politiske omveltninger. Takket være K. s tilstedeværelse i landsbyen, får Barnabas en stilling, dermed er K. med på å redde en hel familie fra lediggang. I kapitlet *Amalias Geheimnis* får vi en beretning om lediggangen til denne familien, og deres streben etter tilgivelse fra slottet. Faren i familien minner oss om den gamle mannen som står foran lovens dør, i novellen "Vor dem Gesetz" som Kafka senere plasserte i *Prozessen*. I likhet med mannen foran lovens dør, som aldri klarer å komme inn, ser skjebnen mørk ut for Barnabas' far, inntil K. ankommer byen.

Værelsespiken Pepi på vertshuset der K. forfører Frieda første gangen, blir forfremmet idet han tar med Frieda fra skjenkestuen. K. er direkte med på å gi Pepi bedre arbeidsvilkår og lønn. Til tross for at Pepi må tilbake til den gamle jobben sin når K. mister Frieda, som igjen vender tilbake til sin gamle stilling, er og blir K. en helt for den unge værelsespiken. En kvinnebefrier blir K. kalt av Pepi, fordi han har gjort henne oppmerksom på den uretten hun led under som værelsepике:

In jener Zeit liebte sie K. wie sie noch nie jemanden geliebt hatte, sie war monatelang unten in ihrer winzigen dunklen Kammer gesessen und war vorbereitet, dort Jahre und im ungünstigsten Fall ihr ganzes Leben unbeachtet zu verbringen und nun war plötzlich K. erschienen; ein Held, ein Mädchenbefreier und hatte ihr den Weg nach oben freigemacht. (349)

Han har vekket henne fra en dyp søvn, og hun er ikke fremmedgjort lenger. Hun klager, hun protesterer. Pepi går fortsatt til jobben, men forskjellen er nå at hun biter i tennene av opprørskhet før hun går til arbeidet: "Dann wird sie [Pepi] den großen Eimer und den Besen nehmen, die Zähne zusammenbeißen und an die Arbeit gehn." (368).

For at vi kan skimte makt, i følge Foucault, må forskjellige vitensregimer støte mot hverandre: "Der hvor det er makt, er det motstand, og likevel, eller snarere på grunn av dette, befinner denne motstanden seg aldri i en utvendig posisjon i forhold til makten (Foucault 1995: 106). I et kollektiv bestående av over- og underordnende lag, vil det dannes forskjellige typer av viten. Her kan vi spørre oss selv om folk fra landsbyen har sin egen viten. Hvis vi tar utgangspunkt i samtalen mellom Olga og K., kommer det tydelig frem at de har sin egen viten, som støter mot slottets vitensregime. Landsbyens viten blir overskygget av slottets. Derfor er det ingen bevissthet om makt hos dem, inntil K. s ankomst. Han forklarer for dem at deres ærefrykt for autoritetene er malplassert: "Ehrfurcht am unrechten Ort, solche Ehrfurcht entwürdigt ihren Gegenstand." (226), sier K. til Olga. Med en slik ærefrykt er landsbybeboere med på en total underkuelse av sin egen viten.

I sin samtale med Olga sier K. om hans budbærer Barnabas at han ikke kan se, og at han har et bind for øynene. Dette bindet må vekk fra Barnabas øyne, slik at han kan se: "erst wenn man ihm das Tuch abnimmt, kann er sehn. Hilfe braucht Barnabas, nicht Aufmunterung." (226). Dette ser ut til være K. s virkelige oppgave i landsbyen. En anskuelse som går ut på å fjerne dette *bindet* fra øynene til folket i landsbyen. Den tyske filosofen Schopenhauer kalte det for *maya-slør*. I sitt hovedverk *Verden som vilje og forestilling* mener han at forestillinger alltid har et slør for øynene som forhindrer det klare utsyn til tingene. Utfra K.' s uttalelse, blir det tydelig at både familien Barnabas i dette spesifikke utdraget og resten av landsbyen ikke klarer å se hvordan ting egentlig

foregår i deres egne liv, på grunn av all den undertrykking de er utsatt for fra slottet. Først er de nødt til å fjerne bindet fra øynene, da kan de gjennomskue den gru og redsel som er bak sløret. Sosialiseringprosessen har feilet, dens spor vitnes gjennom dette bindet for øynene. Bindet her kan virke som de maktmekanismene, som er et resultat av en sosialiseringssprosess som i utgangspunktet har hatt den hensikt å skjerme for selve disse mekanismene. Godtar man bindet og maktmekanismene lenge nok, blir de til en vane. Et bilde som illustrerer hvordan en venner seg til vaner er det som sies om Schwarzer, som er forelsket i lærerinnen Gisa: "Es stürzte gar nicht mehr, die Kinder hatten sich schon längst daran gewöhnt [...]" (200). For å komme nær henne, har han ved hjelp av sine forbindelser i slottet, fått stilling som hjelpelærer. Dette yrket utfører han ved å sitte ved føttene til Gisa. Denne *habitus* til Schwarzer var sikkert forstyrrende for de små barna i begynnelsen. Deres avmakt har nå ført til at de ikke lenger kan se ham sittende ved føttene til deres lærerinne.

Når ordføreren forteller om slottets avdelinger og hierarkier, synes K. at det er underholdende å høre på. Det som underholder K. er at det er menneskene som har satt sammen disse mekanismene, som de igjen lar bestemme over deres liv: "Es unterhält mich nur daruch, sagte K., daß ich einen Einblick in das lächerliche Gewirre bekomme, welches unter Umständen über die Existenz eines Menschen entscheidet." (80).

Foucault skriver om de maktmekanismene som vi blir underlagt under sosialiseringprosessen, det vil si gjennom ett nett av sosiale institusjoner og praksiser bestående av; barnehagen, skoler, pedagoger, psykologer (osv). K. kan ses på som en skikkelse som har unnskluppet disse praksisene. Etter min mening blir prosjektet å plassere et naivt menneske med barnetroen i behold, og deretter å studere hva som vil skje med dette barnet i en organisert og strukturert verden. Barnet vil utmerke seg i motsetning til de som allerede har etablert en form for underkuelse og fremmedgjøring. De maktmekanismene folket i *Das Schloß* lever under, visstnok med bøyd hode, er komiske og uforståelige i et barns øyne. K. forstår bevisst ikke verken vertinnens, lærerens eller slottsfunksjonæres konstante monologer. Han er et barn som vil ha sin rett, nemlig å komme inn i slottet. Dette forstår alle sammen, til og med Pepi, men K. forstår det ikke selv. K. er en fremmed, en som ikke har hatt den nødvendige oppdragelsen, en

som ikke har gått på den samme skole. For å kunne komme inn i slottet, må han først gjennom disse prosessene. Han nekter, men slipper inn likevel, fordi han slipper endelig inn til Bürgel, inn i en liten borg.

Litteratur

- Adorno, Theodor W. 1992. *Notar til litteraturen*. Overs. Arild Linneberg.
Det Norske Samlaget. Oslo
- Barthes, Roland. 1989. ”Forelesning”. Overs. Karin Gundersen. *Roland Barthes: etapper i fransk avantgardeteori 1950-1980*. Universitetsforlaget. Oslo
- Barthes, Roland. 1994. *I tegnets tid*. Overs. Knut Stene-Johansen. Pax Forlag. Oslo
- Barthes, Roland. 1999. *Mytologier*. Overs. Einar Eggen. Gyldendal. Oslo
- Benjamin, Walter. 1991. *Kunstverket i reproduksjonsalderen og andre essays*.
Overs. Torodd Karlsten. Gyldendal. Oslo
- Benjamin, Walter. 1998. ”Om noen motiver hos Baudelaire”. Overs. Torodd Karlsten.
Moderne litteraturteori. En antologi. Red. Atle Kittang m.fl. Oslo, s. 315 – 331
- Bernhard, Thomas. 2003. *Gamle mestere*. Overs. Sverre Dahl. Gyldendal. Oslo
- Bibelen*. 1978. Det norske bibelselskap. [Oslo]
- Blanchot, Maurice. 1994. *Orfeus’ blik og andre essays*. Overs. Carsten Madsen.
København
- Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and symbolic Power*. Cambridge Polity Press.
Cambrigde
- Bourdieu, Pierre & Wacquant Loïc J. D. 1992. *An invitation to Reflexive Sociology*.
Cambridge Polity Press. Cambrigde

- Bourdieu, Pierre. 1995. *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*.
Overs. Annick Prieur. Pax Forlag. Oslo
- Bourdieu, Pierre. 1996. *Symbolsk makt*. Overs. Annick Prieur. Pax Forlag. Oslo
- Bourdieu, Pierre. 1996. *The state nobility*. Cambridge Polity Press. Cambrigde
- Bourdieu, Pierre. 1999. *Meditasjoner*. Overs. Annick Prieur & Erik Ringen. Pax Forlag.
Oslo
- Cohn, Dorrit. 1983. *Transparent Minds. Narrative Modes for Presenting Consciousness
in Fiction*. Princeton University Press. New Jersey
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix. 1994. *Kafka – for en mindre litteratur*.
Overs. Knut Stene-Johansen. Pax Forlag. Oslo
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix. 2002. *Anti-ødipus: kapitalisme og schizofreni*.
Overs. Knut Stene-Johansen. Spartacus. Oslo
- Foucault, Michel. 1973. *Galskapens historie i opplysningens tidsalder*.
Overs. Fredrik Egelstad & Erik Falkum. Gyldendal. Oslo
- Foucault, Michel. 1977. *Det moderne fengsels historie*. Overs. Dag Østerberg.
Gyldendal. Oslo
- Foucault, Michel. 1995. *Seksualitetens historie. 1, Viljen til Viten*. Overs. Espen
Schaanning. Exil. Halden
- Foucault, Michel. 1996. *Tingenes Orden: En arkeologisk undersøkelse av vitenskapene
om mennesket*. Overs. Knut Ove Eliassen. Aventura. Oslo

- Foucault, Michel. 1999. *Diskursens orden*. Overs. Espen Schaanning. Spartacus. Oslo
- Freire, Paulo. (1970) 1999. *De undertryktes pedagogikk*. Overs. Sissel Lie. Gyldendal. Oslo
- Genette, Gérard. 1980. *Narrative discourse: an essay in method*. Translated by Jane E. Lewin. Cornell University Press. Ithaca, N.Y
- Gundersen, Karin. 1989. *Roland Barthes: etapper i fransk avantgardeteori 1950-1980*. Universitetsforlaget. Oslo
- Kafka, Franz. 1972. *Sämtliche Erzählungen*. Fisher Verlag. Frankfurt am Main
- Kafka, Franz. 1992. *Amerika*. Overs. Espen Haavardsholm. Pax Forlag. Oslo
- Kafka, Franz. 1992. *Prosessen*. Overs. Trond Winje. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo
- Kafka, Franz. 1994. *Ein Landarzt und andere Drucke zu Lebzeiten*. Fischer Verlag
- Kafka, Franz. 1996. *Etterlatte fortellinger og skisser*. Overs. Trond Winje. Gyldendal. Norsk Forlag. Oslo
- Kafka, Franz. 1996. *Slottet*. Overs. Carl Fredrik Engelstad. De Norske Bokklubbene. Oslo
- Kafka, Franz. 1998. *Das Schloß*. Fischer Verlag. Frankfurt am Main
- Kafka, Franz. 2000. *Fortellinger og annen prosa*. Overs. Trond Winje. Gyldendal. Oslo
- Kuhn, Thomas. 1996. *Vitenskaplige revolusjoners struktur*. Overs. Torhild Berg og Lars Holm-Hansen. Spartacus. Oslo

- Meyer, Siri. 2000. *Avmakt: skjebne, frigjøring eller maktbase?* Red. Siri Meyer. Gyldendal akademisk. Oslo
- Müller, Hanne. 2000. ”Avmakt: Pasienten. Livskraft: Pasienten. Livsutfoldelse: Fiskeren”. *Avmakt : skjebne, frigjøring eller maktbase?* Red. Siri Meyer. Gyldendal akademisk. Oslo
- Paulsen, Gerd. 1999. *Tysk blå ordbok*. Kunnskapsforlaget. Norge
- Pawel, Ernst. 1984. *The nightmare of reason: a life of Franz Kafka*. Farrar, Straus, Giroux. New York
- Rey-Debove, Josette & Rey, Alain. 2004. *Le Petit Robert: Dictionnaire de la langue française*. Dictionnaires Le Robert. Paris
- Schaanning, Espen. 1994. *Den onde viljen*. Spartacus. Oslo
- Schaanning, Espen. 1997. *Vitenskap som skapt viten, Foucault og historisk praksis*. Spartacus. Oslo
- Schopenhauer, Arthur. *Verden som vilje og forestilling*. Overs. Helge Salemonsens. Solum. Oslo
- Stene-Johansen, Knut. 2000. ”Gilles Deleuze: Begjærsmakt”. *Maktens strategier*. Red. Iver B. Neumann. Oslo, s. 214 - 234
- Weber, Max. 1971. *Makt og byråkrati: essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Overs. Dag Østerberg. Gyldendal. Oslo
- Weber, Max. 1999. *Verdi og handling*. Overs. Helge Jordheim. Pax Forlag. Oslo